T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DİSİPLİNLER ARASI BÖLGESEL ARAŞTIRMALAR ANABİLİM DALI

BALKAN ARAŞTIRMALARI

1931-1938 ARASI TÜRK BASININDA GAGAVUZLAR

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
İlker BALÇIK

Tez Danışmanı
Dr.Öğr.Üyesi
Mithat ATABAY

Çanakkale – 2018

TAAHHÜTNAME

Yüksek lisans Tezi olarak sunduğum **"1931-1938 ARASI TÜRK BASININDA GAGAVUZLAR''**adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını, özgünlüğünü ve bir başka mecraya sunulmadığını, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu ve yararlandığım kaynak ve verilerde hiçbir bir çarpıtma yapmadığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih
06/09/2018
İlker BALÇIK
İmza

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

İlker BALÇIK'a ait 1931 – 1938 ARASI TÜRK BASININDA GAGAVUZLAR adlı çalışma, Jürimiz tarafından Disiplinler Arası Bölgesel Araştırmalar Anabilim Dalı, Balkan Araştırmaları Bilim DalındaYÜKSEK LİSANS TEZİ/DOKTORA TEZİ olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Üyeler	İmza
Doç. Dr. Reyhan KÖRPE	
Dr. Mithat ATABAY	
Dr. Tülay ~~DEMİRARSLAN~~ DEMİRALAY	
Dr. Yakup KURT	
Dr. Güneş ŞAHİN	

Tez No : 10209626
Tez Savunma Tarihi 23./08/2018

O N A Y

Doç. Dr. Şerif KORKMAZ
Enstitü Müdürü
06../09/2018

ÖZET

1931-1938 ARASI TÜRK BASININDA GAGAVUZLAR

Türklüğün altının çizildiği 1930'larda Türkiye'nin nüfusu on üç milyondu. Nüfusun artması gerekmekteydi. Bu amaçla Balkanlar'da yaşayan Türkler anavatana göç ettirilmişlerdir. Gagavuz Türkleri ile ilgili resmi çalışmaların yapılması 1930'lu yıllarda Hamdullah Suphi'nin Romanya Elçiliğine atanmasıyla başlamaktadır. Sadece Romanya Büyükelçiliği değil Köstence ve Varna'da bulunan temsilciliklerde de Gagavuzlar ile ilgili çalışmalar yetkililer tarafından başlatılmış ve raporlar halinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ne gönderilmiştir. Bu raporlar oldukça benzer tespitler içermekte ve Gagavuzların Balkanlar'daki varlığı ile ilgili detaylı bilgiler vermektedir. Türk olan bu halk da göç ettirilmek istenmiştir. Hamdullah Suphi, Gagavuz halkıyla ilgili büyükelçi olduğu Romanya'da araştırmalar yapmıştır. Gagavuzların milli benliklerinden uzaklaşmaması için uğraş vermiştir. Ancak Hıristiyan olan bu halkın Türk olduğu kabul edilmemiştir. Dönemin Türk tarih teziyle çelişik bir şekilde Gagavuzların göçü sadece düşüncede kalmış ve gerçekleşememiştir.

Anahtar Kelimeler: Gagavuz, Göç, Hristiyan Türkler, Hamdullah Suphi Tanrıöver

ABSTRACT

GAGAVUZLAR ON THE TURKISH PRESS BETWEEN 1931-1938

Turkishness underlined that Turkey's population of thirteen million in 1930. Population needed to increase. For this purpose, the Turks living in the Balkans were emigrated to their motherland. The official work on Gagavuz Turks began with the appointment of Hamdullah Suphi to the Romanian Embassy in the 1930s. Not only in offices located in the Embassy of Romania in Constanta and Varna was launched by the authorities, studies and reports related to the Gagavuz case was sent to the Government of the Republic of Turkey. These reports contain very similar findings and provide detailed information on the Gagavuz's presence in the Balkans. It is also desired to immigrate the Turkish people. Hamdullah Suphi has conducted research in Romania where he is ambassador for the people of Gagavuz. He strived not to move away from the national selfs of the Gagavuz. However, it is not accepted that this people who are Christian are Turkish. Contrary to the Turkish historical thesis, the migration of the Gagavuz is only thought and not realized.

Keywords: Gagavuz, Migration, Christian Turks, Hamdullah Suphi Tanrıöver

ÖNSÖZ

Cumhuriyet dönemi Türkiyesi'nde Gagavuz Türkleri ile ilgili resmi çalışmaların yapılması 1931 yılında Hamdullah Suphi'nin Romanya Elçiliğine atanmasıyla başlamıştır denebilir. Sadece Romanya Büyükelçiliği değil Köstence ve Varna'da bulunan temsilciliklerde de Gagauzlar ile ilgili çalışmalar yetkililer tarafından başlatılmış ve raporlar halinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ne gönderilmiştir. Özellikle Hamdullah Suphi'nin Gagavuzlarla ilgili yoğun çalışmaları bulunmakta, eğitimden, kültüre ve tarihe kadar bu halkı Türkiye ile irtibatlandırmaktadır. Kaynaklarda, bu çalışmaların Türkiye Cumhuriyeti nesliyle buluşturulması ve kaynaştırılması gayesiyle yapıldığı açıkça ifade edilmektedir.

Ayrıca Gagauzların Türk kamuoyuna tanıtılması ise ancak 1935 yılında Yaşar Nabi Nayır'ın Ulus gazetesinde yazmış olduğu makaleler sayesinde olmuştur. Yaşar Nabi Bey 1935 yılı içinde Balkan ülkelerine bir gezi yapmış ve bu makaleleri de Romanya'daki izlenimlerine dayalı olarak kaleme almıştı. Yaşar Nabi Bey bu makalelerde Romanya'daki Gagauzların Türklükleri hakkında bilim adamlarınca ortaya konulmuş "ilmî" delilleri ayrıntılı biçimde anlatmış ve Gagauzların Türkiye'ye göç etmek hususunda ne kadar istekli olduklarını ifade etmiştir.

Yukarıdaki bilgilerin yanında ifade edilmesi gereken bir husus daha bulunmaktadır. Bu da Türkiye Cumhuriyeti tarafından 1923-1938 tarihleri arasında Romanya'dan ve Balkanlar üzerinden gelen göçlerde sadece Müslüman Türklerin göçüne izin verilirken Hıristiyan Gagauzların göçüne izin verilmemiştir. Bu ikilem Türkiye Cumhuriyetinin Gagauz Türkleri ile ilişkilerini geliştirememesinde büyük etkenlerden biri olarak görülebilir.

Tez çalışmasının konu seçiminden başlayarak her aşamasında değerli zamanını ayırarak yardımcı olan, bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan ve eldeki belgeleri değerlendirme konusunda ufuk açan tez danışmanım değerli hocam Dr. Mithat ATABAY'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca bu çalışma esnasında her zaman yanımda olan eşime ve çocuklarıma teşekkür ederim.

İlker BALÇIK

Ağustos 2018, Bandırma

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR

a.g.e	:	Adı Geçen Eser
A.Ü.D.T.C.F.	:	Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
A.Ü.T.I.T.E.	:	Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü
BCA	:	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz	:	Bakınız
C.	:	Cilt
Çev.	:	Çeviren
Dn.	:	Dipnot
Ed.	:	Editör
Gzt.	:	Gazete(si)
ICANAS	:	Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi) (International Congress of Asian and North African Studies)
KB	:	Kuzeybatı
MEB	:	Millî Eğitim Bakanlığı
OPUS	:	Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
s.	:	Sayfa
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC.	:	Türkiye Cumhuriyeti
TDK	:	Türk Dil Kurumu
TKAE	:	Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
TTK	:	Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

Tarihten gelen süreç içerisinde, toplumların aydınlanmasında, olaylara tepki göstermesinde basının önemli bir rolü vardır. Bu rol sosyal kültürel tarihsel ve siyasal birçok görev üstlenebilir. Basın kitleler, toplumlar, hatta uluslar üzerinde çok etkilidir. Dünya tarihinin uzun bir zaman diliminde, toplumların siyasi, askeri ve ekonomik anlamlarda bilgilenmesi için gazeteler çıkarılmıştır.

Roma basın tarihinde önemli bir role sahiptir. Roma senatosunun fetihler, siyasi gelişmeler, toplumsal olaylar hatta gladyatör dövüşlerinin sonuçları olan Acta Diurna'nın ilk gazete olduğu düşünülmektedir. MÖ 59 yılında 2.000 kopya olarak basılıp ülkenin birçok yerine dağıtılmıştır[1]. 15. Yüzyılda keşfedilen matbaa ise gazeteciliğin hızla gelişmesine yol açmıştır. Modern anlamda ise17. yüzyılın başlarında ise süreli yayımlanan ilk gazeteler Almanya'da basılmıştır. 1605 yılında Johann Carolus'un yayınladığı "Aller Fürnemmen Und Gedenckwürdigen Historien*"(Tüm Forumlar ve Unutulmaz Bir Tarih)*adlı gazete kâğıt üzerine basılan ilk gazete olarak kabul edilmektedir[2].

Türk tarihinde ise ilk basılan Türkçe gazete Türkiye'de değil 1828 yılında Kahire'de yayınlanmaya başlayan Vekayi-i Misriye adlı gazetedir[3]. Bu gazetenin önemi bir Türk olan Mehmet Ali Paşa tarafından yayınlanan ilk Türkçe-Arapça gazete olmasından kaynaklanmaktadır[4]. Şu anki Türkiye topraklarında basılan ilk Türk gazetesi ise 1831'de yayımlanan Takvim-i Vakayi'dir[5].Aynı zamanda ilk resmî gazetedir. Takvim-i Vakayi'den sonra sırasıyla Ceride-i Havadis, Tercüman-i Ahval gazeteleri yayın hayatına başlar. Gazeteciliğin canlanmasıyla birlikte yeni gazetelerin sayısı hızla artarken genç yazarlar da ortaya çıkar. Basın Osmanlı toplumu üzerinde önemli rol oynamaya, kitleleri etkilemeye başlamıştır.

Basının toplumdaki gücü Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına kadar devam etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkarak işgale uğrayan Osmanlı Devleti'nde basın hala

---

[1]Korkmaz Alemdar, *Türkiye'de Çağdaş Haberleşmenin Tarihsel Kökenleri,* Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu Yayını, 1. Basım, Ankara, 1981, s.13-46.
[2]Johann Weber, "Strassburg 1605: The Origins of the Newspaper in Europe", *German History*, Cilt: 24, Sayı:3, 2006, s. 390-391
[3] Hıfzı Topuz, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayınevi, 1. Basım, İstanbul, 1973, s.1-9.

[4]Nesimi Yazıcı, *Vakayi-i Mısriye Üzerine Birkaç Söz,* Ankara, s.1
[5]Nesimi Yazıcı, *Takvim-i Vekay-i,* 1. Basım, Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Basımevi, Ankara,1983, s.4.

aynı güce sahiptir. Millî Mücadele'nin başlamasıyla beraber basında da kutuplaşmalar başlamıştır. Basın, Millî Mücadele yanlısı ve karşıtı olarak ikiye bölünmüştür. Bu karşıt gruplar Cumhuriyet'in kurulmasından sonra bile devam etmiştir.

Cumhuriyet'in kurulmasıyla beraber, Türk halkını bilinçlendirmek için tarihi, kökeni anlatılmış ve bunun için basın da kullanılmıştır. Bu politika için öncelikle Türkiye dışındaki Türklere basında sıklıkla değinilmiştir. Tüm dünyadaki Türk kökenli halklara yer verilerek Osmanlı'daki ümmetçilik fikri yıkılmaya çalışılmıştır. Ünlü edebiyatçılarımızdan Yaşar Nabi Nayır, Balkanlardaki Türklerle ilgili yazılar yazmıştır. Gezip gördüğü yerleri Ulus gazetesinde kaleme almaya başlamıştır[6].

Bu çalışmada özellikle Balkanlarda unutulmuş Ortodoks olan ancak Türk olup olmadıkları epeyce tartışma konusu edilmiş bir halkı ele almış bulunmaktayız.İlk defa isimleri 1817 tarihli Rus nüfus sayımındaki belgelerde geçmiş olan Gagavuz Türkleri ve Türk basınındaki yansımaları bizim temel konumuzu teşkil edecektir.

Cumhuriyet dönemi Türkiyesi'nde Gagavuz Türkleri ile ilgili resmi çalışmaların yapılması 1931 yıllında Hamdullah Suphi Bey'in Romanya Elçiliğine atanmasıyla başlamaktadır. Hamdullah Suphi, Türkiye dışındaki Türklerle yakından ilgilenmiş, Türk kamuoyunun da bilgilenmesini sağlamıştır. Elçilik görevi boyunca, Romanya ve Bulgaristan'da bulunan Gagavuz Türkleriyle yakından ilgilenmiştir.Gagavuzlar ile ilgili çalışmalar yetkililer tarafından başlatılmış ve raporlar halinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ne gönderilmiştir.Bu raporlar oldukça benzer tespitler içermekte ve Gagavuzların Balkanlar'daki varlığı ile ilgili detaylı bilgiler vermektedir. Büyükelçi öncelikle eğitim işine girerek kız ve erkek karışık olarak Gagavuz çocuklarından bir kısmını Türkiye'ye gönderip ilk, orta ve yüksek okullara yerleştirerek okumalarını sağlamıştır. Besarabya'daki Gagavuz kasaba ve köylerini dolaşarak, bu bölgede Türkçe eğitim yapan 26 tane okul açtırmış ve bu okullara öğretmenler tayin ettirmiştir.Türkiye'den kitaplar getirterek bu okullarda okutmuştur. Kızlı erkekli birçok Gagavuz gencini Türkiye'ye göndererek farklı üniversitelerde eğitim ve öğretim görmelerini sağlamıştır[7].

Gagavuzlar ile yakından ilgilenen Hamdullah Suphi, Gagavuzların Türkiye'ye göçü meselesini önceleri temsilcilikler aracılığı ile görüşmüştür.1935 yılı Aralık ayı sonlarında

---

[6] Yaşar Nabi Nayır, *Balkanlar ve Türklük*, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1999, s.5.
[7] Nuri Yavuz, "Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Gagavuzlar", *Akademik Bakış,* Cilt:4, Sayı: 7, 2010, s.181

Yaşar Nabi Nayır'ın Ulus gazetesinde yazmış olduğu Gagavuz Türkleri yazı dizisi sayesinde Gagavuzlar Türk kamuoyu tarafından tanınmaya başlamıştır[8]. Yaşar Nabi Bey, 1935 yılı içinde Balkan ülkelerine bir gezi yapmış ve bu makaleleri de Romanya'daki izlenimlerine dayalı olarak kaleme almıştır. Yaşar Nabi Bey bu makalelerde Romanya'daki Gagavuzların Türklükleri hakkında bilim adamlarınca ortaya konulmuş bilimsel delilleri ayrıntılı biçimde anlatmış ve Gagavuzların Türkiye'ye göç etmek hususunda ne kadar istekli olduklarını ifade etmiştir.

Yukarıdaki bilgilerin yanı sıra altı çizilmesi gereken diğer bir husus daha bulunmaktadır.Bu da Türkiye Cumhuriyeti tarafından 1923-1938 tarihleri arasında Romanya'dan ve Balkanlar üzerinden gelen göçlerde sadece Müslüman Türklerin göçüne izin verilirken Hıristiyan Gagavuzların göçüneizin verilmemesidir.Bu durum tezin cevap arayan sorularından biridir.Gagavuz Türklerinin Türkiye'ye göçüyle ilgili olarak Hamdullah Suphi ve diğer temsilcilerin çabaları sonuç vermemiştir.Bunun yanında Gagavuzların Romanya'da bulunan Müslüman Türk nüfusunun haklarına, azınlık sayılmadıkları için, sahip olmadıkları da bilinmektedir.Bu ikilem Türkiye Cumhuriyetinin Gagavuz Türkleri ile ilişkilerini geliştirememesinde büyük etkenlerden biri olarak kalmıştır.

Bu araştırmada üç önemli temel kaynak baz alınarak çalışma yürütülmüştür.Bunlar Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, dönemin büyükelçi ve konsoloslarının Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'yle olan yazışmaları ve dönemin gazeteleridir.Bunlar ilk başvurulan birinci el kaynaklardır.

---

[8] Yaşar Nabi Nayır, "Türk Gagavuzlar", *Ulus Gazetesi*, 22 Aralık 1935, s.4; Yaşar Nabi Nayır, "Türk Gagavuzlar II", *Ulus Gazetesi*, s.4, 23 Aralık 1935, s.4; Yaşar Nabi Nayır, "Türk Gagavuzlar", *Ulus Gazetesi*, 25 Aralık 1935, s.4.

BİRİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİNDE TARİH ANLAYIŞI VE DIŞ TÜRKLERE BAKIŞ

Mustafa Kemal Türkiye Cumhuriyetini kurduktan sonra kültürel olarak değişiklikler yapmıştır.Ortak dil, tarih anlayışıyla ortaya çıkacak milli şuur ülkenin varlığının sürdürmesinde önemli olacağının farkına varmıştır.Buamaçla, Türk Dili ve Tarihiyle ilgili araştırmalar yaptırmıştır.

Osmanlı dönemindeki tarih anlayışını ve ümmetçiliği reddedilmiş, yeni bir tarih anlayışı ve millet kavramına geçilmiştir.Bu geçiş aslında zaruridir.Zira Osmanlı'da benimsenen ümmetçi politika sonucu Türk kimliği ve medeniyeti unutulmuştur.Dağılma sürecinde millet unsuru çok önemli olmuştur. Osmanlı'nın akibeti göstermektedir ki, millet olamamış bir devletin parçalanması kaçınılmazdır.

16. yüzyıldan itibaren, Batı bilimde, teknikte, sanatta, kültürde ve askeri alanda ilerlemişti. Osmanlı ise bu gelişmeleri takip edememişti. 18. yüzyılda ortaya çıkan milliyetçilik düşüncesi Osmanlı'yı yavaş yavaş parçalamıştır. Sırplar, Yunanlılar, Bulgarlar kendi devletlerini kurmuşlardı. Bu gelişmeler karşısında, Osmanlı aydınları ülkenin varlığını sürdürebilmesi için Osmanlıcılık ve İslamcılık düşüncesini kullanmışlardı.

Osmanlı'nın güçlenmesi için yapılan 1839 Tanzimat, 1856 Islahat Fermanı ve 1908 yılında 2.Meşrutiyet'in ilanı çözüm sağlamamıştır. Osmanlı'nın dağılmaya gittiğini gören aydınlar güçlendirmek adına Turancılık fikirlerini ortaya atmışlar ama Osmanlı'nın yıkılışını sadece geciktirebilmişlerdi[9].

Turancılığın geçmişi 19. yüzyıla dayanmaktadır. 1860-1870 yıllarında Orta Asya'daki Rus ve Çin'in işgallerine karşı halkta büyük bir tepki doğmuştur. İsmail Gaspıralı, Slav baskılarına boyun eğmeyerek Türklüğün kurtuluşunun ancak Türk birliğinde yattığını ifade eden yazılar yazarak aydınlar arasında ön plana çıkmıştır. Diğer taraftan, İstanbul'a yerleşerek Osmanlı aydınları içerisinde fikirleri ile büyük ilgi gören Yusuf Akçura, "Üç Tarz-ı Siyaset"adlı eseriyle Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük

---

[9] Ali Rıza Saklı, "Osmanlı Döneminde Türk Milliyetçiliği", *Akademik Bakış Dergisi,* Sayı.33, Kasım Aralık 2012, s.5.

fikirlerinin OsmanlıDevleti'ne ne derecede yararlı olabileceğini açıklamış ve Türkçülüğü ön plana çıkarmıştır[10].

1.1. Atatürk'ün Tarih Anlayışı

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı Devleti,milleti temel almıyordu.Ümmetçi politika benimsenmiş nerdeyse Türk kimliği unutulmuştu.Tarih Osmanlı ile başlıyordu.Peki Türkler kimdi?Nereden Anadolu'ya gelmişti?Tarihi geçmişi nasıldı?Bu soruların cevabı çok önemliydi.Zira yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde Osmanlı'da düşülen yanlışlar terk edilmeliydi.

Tarih bir ulusun belleğidir.Belleğini kaybededen insan nasıl benliğini yitirirse, tarihini unutan uluslar da bağımsızlığını kaybedebilirdi.Bu duruma örnek Osmanlı Devleti idi.Avrupa'da yazılan kitaplarda Türk milletini küçük düşürücü ifadeler sıkça yer almıştır.Aslında, vahşi ve cahil olarak anlatılan Türklerin tarihi MÖ. 7000'ekadar inmektedir[11].

Türklerin eski çağlarda yaşadıkları orta asyadan çeşitli nedenlerden ötürü göç etmişlerdi.Dünyada nerelere göç etmişlerdi?Türkler buralara nasıl bir uygarlık, kültür getirmişlerdi?Türklerin dünya medeniyetine katkıları ne olmuştu?gibi sorulara süratle cevap bulunması gerekiyordu[12].Bu sayede, Türkler hakkındaki Anadolu'yu işgal etmiş, kaba, barbar ve cahil gibi ön yargılar yıkılabilirdi.Türk tarihini yeniden doğru bir şekilde oluşturmak, emperyalizmden kurtulmanın yollarından biriydi[13].Atatürk bu amaçla yeni bir tarih tezi oluşturmuştur.Enver Ziya Karal'a göre Atatürk'ün tarih anlayışı şöyledir:

"Atatürk'ün tarih üzerindeki çalışmaları, İstiklal Savaşımızın kültür alanında devamıdır.Bu çalışmalar memeleket içinde ve dışında milli tarihimizin zararına gelmiş yabancı tarih görüşlerinden kurtulmak ve tarihimizin gerçek karakterini belirtmek içinyapıldı''[14].

---

[10] Yusuf Akçura. *Üç Tarz-ı Siyaset,* Türkçeye uyarlayan, Erol Kılınç, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2015, s.16-22.

[11] Hasan Bahar- Salih Çeçen-İlhami Durmuş- Güngör Karauğuz-Remzi Kuzuoğlu- Gürkan Gökçek,"2001 Bilge Kağan Külliyesi Kazıları", *Türkler 2*, Haz. H.C.Güzel, K.Çiçek, S.Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.88.

[12] Seda Bayındır Uluskan, *Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010, s.243.

[13] Şefik Taylan Akman, "Türk Tarih Tezi Bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi Resmî Tarih Yazımının İdeolojik ve Politik Karakteri", Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, 2010, s.92.

[14] Enver Ziya Karal, *Atatürk'ün Türk Tarih Tezi,* Atatürk ve Devrim, TTK, Ankara 1998, s.85.

Mustafa Kemal Cumhuriyeti ilan ettikten sonra ülkeyi sağlam temellere oturtmak için Türk tarih bilincini oluşturmak gerektiğini anlamıştır.Ama tarih bilimsel temellere dayanmalıydı. Bu konudaki düşünceleri şöyleydi:

"*Biz tarihi yazdığımız zaman, olayların ve eylemlerin yapılarını birlikte ararız. Eğer bunu yapamazsak, bilinmeyen birşeyle karşı karşıya olduğumuzu ve bilginin bizi yanılttığını kabul ederiz. Havariler ihdas etmeye çalışmayalım. Bu bizim tipimiz değil. Biz mutlak gerçeği arayıp bulmaya çalışmalıyız ve onu tanıtmaya gayret sarfetmeliyiz"*[15].

Mustafa Kemal'in tarih anlayışı aslında askeri lise zamanına dayanmaktaydı.Çok kitap okuyan Mustafa Kemal tarihe de meraklıydı.[16]Tarihi hayat boyunca insanın başvuracağı rehber olarak görmüştür.Trablusgarp, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nı bizzat yaşaması; Tanzimat ve Meşrutiyet gibi olaylara şahit olması, Atatürk'ün tarih anlayışını şekillendirmiştir.

Saltanat kadırıldığı zaman yaptığı konuşma tarih anlayışını anlamamız açısından önemlidir*:*

''Türk tarihinin haşmetini, Türk'ün hürriyet aşkını, İstiklâl azmini, hakka ve insana saygılı asil ruhunu, ileri hamlelere karşı tutkunluğunu iyi bilen vebugünkü Türk'ün şuurunda vaktiyle dünyaya hükmetmiş cihangir bir milletin çocuğu hissini yaşadım.''

1922 Kasımında mecliste Türk tarihinin eskiliğinden şöyle bahsetmiştir:

"*Efendiler!Bu insanlık dünyasında yüz milyondan fazla nüfustan oluşan azim bir Türk milleti vardır ve bu milletin dünya üzerindeki genişliği ölçüsünde tarih içinde de bir derinliği vardır. En belirli ve en kesin maddî tarih kalıntılarına dayanarak beyan edebiliriz ki, Türkler 15. Yüzyıl önce Asya'nın göbeğinde muazzam devletler kurmuşlar ve insanlığın her türlü kabiliyetlerini kendilerinde toplamış bir unsurdur. Elçilerini Çin'e gönderen ve Bizans'ın elçilerini kabul eden bir Türk devleti ecdadımız olan Türk milletinin teşkil eylediği bir devlet idi"*[17.]

Mustafa Kemal, Türk devletlerine ise şöyle bakmaktadır:

"Hicretin dördüncü yüzyılında idi ki, Selçuk hükûmeti nâmı altında muazzam bir Türk devleti kuruldu; bu devletin nâmı altında icrây-ı faaliyet eden Türkler, bir taraftan Kafkasya'ya, diğer taraftan güneye İran ve Irak'a ve Suriye'ye ve batıya Anadolu'ya

---

[15] Akil Aksan, *Atatürk Der ki.*1. baskı / Ankara: Sevinç Basımevi, 1981, s. 82-83.
[16] Bekir Sıtkı Baykal, "Atatürk ve Tarih", *Belleten*, Cilt: 35, Sayı: 140, 1971, s.53
[17] Seda Bayındır Uluskan, *a.g.e.,* s.243.

nüfuz eyledi. Gerçekten bu Türk devleti beşinci hicret asrı ortalarında Maveraünnehir ve Harezm'i, Şam ve Mısır'ı ve Anadolu kıt'asının çoğunu ve birçok memleketleri zapt ile sınırını Kâşgar'dan ve Seyhun mecrasından Akdeniz ve Kızıl Deniz ve Umman Denizi'ne kadar genişletti ve Bağdat'ta bulunan Abbasî halifelerini kendi idaresine aldı"[18.]

Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte Mustafa Kemal tarihle ilgili görüşlerini dile getirmiştir: Türk Ocakları tarihle ilgili görüşlerini belirttiği yerlerin başındadır. 1923 ve sonrasında Türk Ocakları'nda bu konuya defalarca değinmiştir. 1923 Mart ayında, Konya Türk Ocağı'nda yaptığı bir konuşmada tarihle ilgili görüşlerini dile getirmiştir:

"*Bir milletin namuskâr bir mevcudiyet, şayanı hürmet bir mevki sahibi olması için, o milletin yalnız âlim ve mütefennin bulunması kâfi değildir. Zaten bunu yapıyorlar ve daha ziyade yapacaklardır. Biz milliyet fikirlerini tatbikte çok gecikmiş ve çok tekâsül göstermiş bir milletiz. Bunun zararlarını fazla faaliyetle telafiye çalışmalıyız.''*

Başka milletlere av olmak istemiyorsak milliyetimize hürmetli olmamız gerektiğini de şöyle açıklamıştır:

Anladık ki, kabahatimiz kendimizi unutmaklığımızmış.Dünyanın bize hürmet göstermesini istiyorsak Evvelâ bizim kendi benliğimize ve milliyetimize bu hürmeti hissen, fikren, fiilen bütün ef'al ve harekatımızla gösterelim; bilelim ki milli benliğini bulmayan milletler başka milletlerin şikârıdır''[19.]

Türk tarihi üzerindeki çalışmalarını 1928 yılından itibaren hızlandırmış ve yoğunlaştırmış olsa da aslında Atatürk'ün Türk Tarih Tezi doğrultusundaki çalışmaları Milli Mücadeleyle birlikte başlamıştır.İlk Milli Eğitim Bakanı Rıza Nur tarafından Bakanlık bünyesinde kurulan birkaç daireden bir tanesi Türk Asar-ı Atikası Dairesi (Türk Eski Eserleri Dairesi)'dir. Bu dairenin görevi; Anadolu'daki Türk eserlerini araştırmak ve ortaya koymak, bunları Türk ve dünya kamuoyuna tanıtmaktır.Anadolu'da başlayan Atatürk hareketine uygun kültür politikası, Hamdullah Suphi Bey'in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde (14.12.1920-20.11.1921) uygulanmaya başlamıştır. Hamdullah Suphi Bey, Osmanlı Devleti'nin İstanbul merkezli politikasına karşılık, bütün Anadolu'yu içine alan yaygın bir kültür politikası izlemek gerektiğini savunmuştur[20].

Hamdullah Suphi Bey'in Anadolu üzerine yoğunlaştırılmış kültür politikasının ana

---

[18] Kemal Koçak, "Atatürk'ün Tarih Tezi", *Türk Dünyası Tarih Dergisi,* Sayı 74, *1993, s.*16.
[19] Seda Bayındır Uluskan, *a.g.e.,* s.244.
[20]Cemal Güven- Ekrem Zahid Boyraz, "Hamdullah Suphi Tanrıöver'in İlk Maarif Vekilliği Dönemi Faaliyetleri", *OPUS*, Yıl: 6, Cilt:10, Sayı:10, 2016, s.288-310

ilkelerinden birincisi, İstanbul'da birikmiş bilim, kültür ve sanat adamlarının Anadolu'ya aktarılması ve bunların Anadolu'nun kalkınmasında görevlendirilmesidir; ikinci ana ilkesi de Anadolu'nun tarih, kültür ve medeniyetinin araştırılması ve incelenmesidir.Bu amaçla Anadolu'nun tarihine, kültürüne ve eğitimine hizmet edenler ve bu alanlarda eser yazanlar ödüllendirilmiş ve desteklenmişlerdir.Örnek olarakAntalya bölgesini araştırarak kitap haline getiren Şükrü Efendi'ye, Konya bölgesini araştıran ve bu araştırmalarının sonucunu kitap haline getiren Abdülkadir Efendi'ye ve Kütahya bölgesini araştıran ve bu araştırmalarının sonucunu kitap haline getiren İsmail Hakkı Bey'e ödül verilmiştir.Bu konular hakkında sorulan sorulara 10 Kasım 1921 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde iddialara cevap vermiştir.

"*Anadolu, yabancı bir memleket kadar bizim için yabancı bir yerdir. Ne eski eserlerini inceledik, ne kitabelerini (yazıtlarını) inceledik, ne şarkılarını toplamışızdır.Anadolu bizim için meçhul (bilinmeyen) olan bir memlekettir. Arkadaşlar! Bunları kim incelemiştir bilir misiniz? Ermeniler incelemiştir.Komidos Varteks isminde bir Ermeni, Anadolu'nun bütün şarkılarını toplamış ve bütün bunları Avrupa'da kitap halinde bastırmıştır.Avrupa'da bu şarkılar Ermeni musikisi olarak çalınıyor.Birtakım yabancılar gelerek memleketimizin çeşitli kısımlarını ve mesela Konya bölgesini incelemiş, gitmiş Sivas'ı incelemiş, fakat biz memleketimizi incelememişizdir.Özel bir maksatla kendi yaşadığı memleketi, kendi milliyetine ait olan tarihi ve oradaki eserleri incelemiş bir kişiye ödül verdiğimizden dolayı takdir mi yoksa tenkit mi edilmeliyim?*"[21]

Atatürk'ün tarih alanında çalışmalarına 1928 yılında başlamıştır.Bir Fransız okulunda öğrenci olan Afet İnan, Fransızca tarih kitaplarında Türklerin uygarlık yapıtlarına yer vermediğini ve Türklerden "ikinci dereceden sarı ırktan, istilacı barbar kavim" olarak sözedildiğini Atatürk'e anlatması tarih araştırmalarının başlangıç noktası olmuştur[22].

Atatürk, millî tarih çalışmalarının kapsamı, hangi konuları kapsayacağına açıklık getirmiştir. O, bu konuyla ilgili olarak yaptığı bir konuşmada şöyle demiştir:

"Tetkikat ve tetebbuatımıza zemin olarak alelekser kendi memleketimizi, kendi ananelerimizi, kendi hususiyetlerimizi ve ihtiyaçlarımızı almalıyız... Bir millet için saadet olan bir şey diğer miller için felaket olabilir. Aynı sebep ve şerait birini mesut ettiği halde,

[21] Cemal Güven- Ekrem Zahid Boyraz, "Hamdullah Suphi…", s.310-312.
[22] Afet İnan, "Atatürk ve Tarih Tezi", *Belleten,* Cilt:3, Sayı: 10, 1939, 243-244.

diğerini bedbaht edebilir. Onun için bu millete gideceği yolu gösterirken, dünyanın her türlü ilminden, keşfiyatından, terakkiyatından istifade edelim, lakin unutmayalım ki, asıl temeli kendi içimizden çıkarmak mecburiyetindeyiz. Milletimizin tarihini, ruhunu, sanatını, sahih, salim, dürüst bir nazarla görmeliyiz”[23].

Birinci Türk Tarih Kongresi (2-11 Temmuz 1932) Kongre, Maarif Bakanlığının resmî teşebbüsüyle Mustafa Kemal'in insiyatifinde Türk Tarih Tezini tanıtmak amacıyla Ankara Halkevi Binasında tertip edilmiştir. Kongrenin amacı tarih tezini geniş kitlelere duyurmak ve benimsetmektir. 198 lise ve ortaokul öğretmeni, 18 üniversite profesörü ya da asistanı ve 25 Türk Tarih Kurumu üyesi kongreye katılmıştır.[24] Kongre, bu hâliyle millî bir nitelik taşımaktadır.

Maarif Vekili Mahmut Esat (Bozkurt) Bey, yaptığı açış konuşmasında Kongreye neden ihtiyaç duyulduğunu şöyle açıklamıştır:

“Biz, Avrupa müstemlekeleri hâline getirilen memleketlerin ahalisine müstemlekeci milletler nazarından bakacak değiliz; biz bütün dünyada yaşayan insanları, Avrupalılar gibi ve onlar derecesinde hukuku haiz adam evlatları telakki ediyoruz. Avrupalıları doyurmak ve semirtmek için halk olunmuş bir nevi hayvan sürüleri gibi değil. Buna binaendir ki Avrupalı müelliflerin süsleyip bezeterek medeniyet naşirliği ve insaniyet hadimliği gibi göstermek istedikleri fiil ve hareketlerinin de hakiki mahiyetini görmeye ve göstermeye çalışıyoruz. Müddeamızın (tezimizin) en esaslı vasfı, ayrıcı değil birleştirici, zalim değil adil, düşmanlaştırıcı değil barıştırıcı olmasıdır. Bizim tarihte yapmak istediğimiz şey umumi tarihe Avrupalılar tarafından sokulan kıymetleri tetkik ve tenkit ederek bunlara yeni baştan kıymet biçmektir”[25.]

Atatürk'ün Türk tarihinin bir bütün olarak ele alınıp, araştırılarak ortaya konulmasını sağlamak maksadıyla ileri sürdüğü Türk Tarih Tezinin ana hatlarını şunlardır:

1. Medeniyetin ilk çıkış yeri Orta Asya'dır,

---

[23]*Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri,* Cilt: I, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006, s.144-145(Afet İnan, Tevfik Bıyıklıoğlu, Samih Rıfat, Yusuf Akçura, Reşit Galip, Sadri Masudi Arsal, Şemsettin Günaltay, Vasıf Çınar ve Yusuf Ziya Özer tarafından hazırlanılmıştır.)

[24] Büşra Ersanlı, *İktidar ve Tarih- Türkiye'de “Resmî Tarih” Tezinin Oluşumu (1929-1937)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 128.

[25] İrem Özsel Çavdar, “Atatürk ve Türk Tarih Tezi”, *57. Yıl,* ed. Ahmet Özgür Turen, 2016, s.500.

2. Sarı ırk ve beyaz ırkın ilk yurdu da Orta Asya'dır,

3. Türkler sarı ırk ve beyaz ırktan olup, ana yurtları Orta Asya'dır,

4. O halde medeniyetin yaratıcısı arasında Türkler vardır,

5. Tarih öncesi devirde, Orta Asya'da meydana gelen büyük ve uzun süren kuraklık yüzünden bu medeniyet dağılmış ve sahibi olan Türkler de Hind'e, Çin'e, Mezopotamya'ya, Anadolu'ya, Kafkasya'ya, Balkanlara ve dünyanın diğer yerlerine göç etmişlerdir. Bu göç esnasında gittikleri yerlere medeniyetlerini götürmüşler ve oralardaki toplumlara öğretmişlerdir. Böylece medeniyet dünyaya Türkler tarafından yayılmıştır.

6. Anadolu'nun ilk yerli halkı olan Hititler, Orta Asya'dan gelmiş Türkler olup, bizim atalarımızdır[26].

Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk tarih tezi, İslamiyet öncesi Türk devletleriyle, M.S. 5. yüzyıldan itibaren Orta Asya'da başlamaktadır. Türk tarihini bilimseldelillerle ortaya koymaya çalışmıştır. Anlaşılacağı üzere Tük tarihinin başlangıcı Göktürk Devleti'dir[27].

Türk tarih tezi kapsamında, yapılan çalışmalarda, Asya'daki diğer Türkleri "kardeş devletler ve milletler" olarak adlandırılmaktadır.[28]Türk tarihindeki devletlerin yıkılıp yeniden kurulması ile ilgili sebepler üzerinde durulmuştur. Atatürk bu durumun ekonomik sebeplerden kaynaklandığını belirtmiştir. Bu konudaki düşünceleri şöyledir:

"Türk tarihi tetkik olunursa bütün itila ve inhitat esbabının bir iktisat meselesinden başka bir şey olmadığı anlaşılır... Tarihimizidolduran bunca muvaffakiyetler, zaferler veyahut mağlubiyetler, izmihlal ve felaketler, bunların kaffesi vukua geldikleri devirlerdeki ahvali iktisadiyemizle alâkadardır"[29.]

Türklerin İslam dini ile karşılaşması ve İslam'a girmeleri ile meydana getirdikleri Selçuklu devletinden bahsederken de yaklaşık bin sene önce Türklerin asker olarak Suriye'ye Irak'a kadar yayıldıklarını, Abbasi halifesinin idaresi altında yüksek makamlara kadar geldiklerini, Hicri dördüncü asırda (Miladi bininci asır/onuncu yüzyıl) Selçuklu hükümeti adı altında muazzam bir Türk devleti kurduklarını, sınırlarını Kafkasya'dan

---

[26] Enver Ziya Karal, *a.g.e.,* 1998,90.
[27] *Atatürk'ün Söylev ve Demeçler,* Cilt: I, 1989, s. 288.
[28] *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt: II, 2006, s.24.
[29] Atatürk'ün *Söylev ve Demeçleri*, Cilt: II, s. 104

Suriye, İran ve Irak'a, batı da ise Anadolu'ya kadar genişlettiklerini, Abbasi halifesini yönetimleri altına aldıklarını, daha sonra sınırlarını Maveraünnehr, Harezm, Şam, Mısır, Kaşgar, Seyhun'dan Akdeniz'e, Kızıldeniz'e ve Büyük Okyanus'a kadar büyüttüklerini belirtmektedir[30].

Mustafa Kemal Atatürk'ün yeni Türk devletini kurmak amacıyla başlattığı mücadelesi sırasında Osmanlı öncesi Türk tarihine çok önem verdiği ve Türk tarihinin bir bütün olarak değerlendirilmesi fikrine sahip olduğu bilinmektedir. Nitekim bu fikri dolayısıyla Cumhurbaşkanlığı forsuna on altı Türk devletinin amblemlerini koyması bunun çok açık bir kanıtıdır.

Atatürk Anadolu'da yaşayan geçmiş medeniyetlerle tarihi bağlar kurmak için de araştırmalar yaptırmıştır. Bu sayede, Türklük bilincini aşılamak, aynı zamanda dış güçlere karşı Türkiye'nin eski uygarlıkları ile bağlantılarını kurarak buranın asıl sahibi olduğu gerçeğini pekiştirmek için ortaya attığı tarih tezidir. Nitekim bununla ilgili 1 Kasım 1936 tarihli bir konuşmasında:

"*Türk Dil Kurumunun ve Türk Tarih Kurumunun tarihimizin ve dilimizin karanlıklar içinde unutulan yönlerini dünya kültürlerine analıklarını reddedilemez belgelerle ortaya koydukça yalnız Türk milleti için değil ve fakat bütün ilim âlemi için kutsal bir vazife yapmakta."*[31] Olduğunu söylemiştir. Tarih Kurumu'nun Alacahöyük'te yaptırdığı kazılarda bulunan belgelerin beş bin beş yüz senelik Türk tarihi belgeleri olduğunu ve dünya tarihinde yeni bir çığır açtığını ilave ederken Anadolu'nun Türk yurdu olduğunun adeta altını çizmiştir[32].

Mustafa Kemal Atatürk, Mısır Medeniyeti ile ilgili A. Moret'in Nil Nehri ve Mısır Medeniyeti adlı eserde geçen Mısır kralı Horus'un yanına Oğuz ismini not düşerek bu kelimenin ''Oğuz'' kökünden geldiği belirtmeye çalışmıştır[33].

Türk tarih tezini eleştiren pek çok kişi vardır.Örneğin Fuat Köprülü, tarih metodunun yetersizliğini ortaya koyarak tarih öncesi ve eski zamanlara ait kaynakları eleştirmiştir. Orta Asya'daki kuraklığın doğudan batıya göçün başlıca sebebi olmadığını

---

[30] *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt: I, s.293.
[31] *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri,* Cilt: I, S. 406.
[32] Kurt Bittel, "Atatürk ve İlköz Tarih Araştırmaları", *Belleten,* Cilt:111, Sayı:10, Nisan 1939, s. 203-205.
[33] *Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar,* Cilt:1, s.221, 224.

ifade etmişlerdi. Bu görüşte olanlar, dünya medeniyetinin beşiği olan Orta Asya'daki Türklerin batıya göç ederek Anadolu ve Doğu Avrupa'daki kültür ve toplumları etkilediği yönündeki iddianın haklı olamayacağını belirtmişlerdi. Tartışmaların derinliğine girmemekle beraber konuyla ilgili tartışmalar Zeki Velidi Togan, Sadri Maksudi ve Dr. Reşit Galip arasında olmuştur[34].

Tarihçi Zeki Velidi Togan 1932 yılında, I. Türk Tarih Kongresinde, tıp doktoru Reşit Galip'in sunduğu bildirgeyi Orta Asya'nın tarihte bir iç deniz olduğu savı nedeniyle eleştirmiştir. Hatta bu durumdan dolayı bir süre Türkiye dışına çıkmıştır. Turancılara göre Türk Tarih Tezi gerçeklerden uzak ve gayri ilmidir[35].

1.2. Atatürk ve Dış Türkler

1.2.1.Atatürk'ün Dış Politika Esasları

Gazi Mustafa Kemal Atatürk Yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni kurduktan sonra Türkiye'nin genel dış ve iç politikasını ''*Yurtta sulh, cihanda sulh*'' ilkesiyle belirlemiştir. Ömrü boyunca bu ilkeye sadık kalarak politikalarına devam etmiştir. Türkiye'nin dış politikasında jeostratejik konumunun farkındalığını dış politikada kullanmıştır.

Atatürk, Türkiye cumhuriyetinin dış politika esaslarını belirlerken şu dört temel noktayı esas almıştır:

1. Türkiye'nin güvenliğini ön planda tutmak,
2. Ekonomik gelişmeyi sağlamak,
3. Çağdaş dünya ile bütünleşmek,
4. Bölge ülkeleriyle iyi ilişkiler, dostluklar ve stratejik ortaklıklar kurmaktır[36].

Atatürk'ün Türkiye için belirlediği dış politika şöyledir:

"Bizim açık ve uygulama imkanı gördüğümüz siyasi meslek Milli siyasettir. Dünyanın bugünkü şartları ve asırların dimağ ve karakterlerde topladığı hakikatler karşısında hayalperest olmak kadar büyük hata olamaz. Milletimizin güçlü, mutlu ve devamlı yaşayabilmesi için devletin tamamen milli siyaset takip etmesi ve bu siyasetin içteşkilatımıza uygun olması ve ona dayanması lazımdır. Milli siyaset dediğimiz zaman,

---

[34] Şefik Taylan Akman, "Türk Tarih Tezi…", s.89.
[35] Hüseyin Nihal Atsız, "Türkler Hangi Irktandı? *Atsız Dergisi,* 1931, s.4.
[36] Mithat Atabay, *İmparatorluktan Ulus devletlere Türkiye ve Balkanlar*, Paradigma Akademi, Edirne, 2015 s.151.

kastettiğim mana şudur: Kendi Milli sınırlarımız içinde, her şeyden önce kendi gücümüze, kuvvetimize dayanarak varlığını muhafaza etmek sureti ile millet ve memleketin saadet ve imarına çalışmak. Aşırı emelleri peşinde milleti meşgul etmemek ve zarara sokmamaktır''[37].

Yeni Türk Devleti Lozan antlaşması ile Türk vatanının bütünlüğünü, Türk Devleti'nin bağımsızlığını sağladıktan sonra, çağdaş uygarlık yolundaki inkılâpları hızlı bir şekilde hayata geçirmek için yeni bir dönem başlatılmıştır. Cumhuriyetin ilanı ile devletin yeniden yapılandırılmasına önem veren Atatürk 20 Nisan 1924 tarihinde yeni bir anayasa oluşturmuştur. Bu anayasa ile devletin hukuksal statüsü de kanıtlanmıştır. Genç Türkiye Cumhuriyeti üç temel nitelik üzerine inşa edilmiştir: Çok uluslu imparatorluktan ulus devlete geçiş, yarı bağımsız Osmanlı Devleti'nden tam bağımsız bir cumhuriyete geçiş, kişisel egemenlikten ulusal egemenliğe geçişşeklindedir.

Türkiye uluslararası alanda yerini sağlamlaştırmak için dış gelişmeleri yakından takip etmiş ve aktif bir dış politika izlemiştir. Atatürk bölge işbirliğine katılmış, Balkan Antantı ve Sadabat Paktını imzalamıştır.1936 yılında Montrö Boğazlar Sözleşmesi öncesi dönemde görüldüğü gibi aktif bir diplomasi uygulanmıştır.Ayrıca Hatay'ı izlediği politika sonucunda Türkiye topraklarına dahil etmiştir[38].

1.2.2. Atatürk ve Dış Türkler Politikası

Atatürk'ün dış Türklerle ilgisi onun milliyetçilik anlayışının doğal bir sonucu ve çok önemli bir yanıdır. Orta Asya'da, Kafkasya ve Balkanlarda yaşayan insanlarla dil, kültür ve kan bağımız olduğunu biliyordu. Türk milleti hakkında şöyle demiştir:

''Benim *hayatta yegâne fahrim ve servetim Türklükten başka bir şey değildir." "Bu memleket tarihte Türk'tü halde Türk'tür ve ebediyen Türk olarak yaşayacaktır"*[39].

Dış Türkler sözü ile Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında yaşayan Türkler kastedilmektedir. Bu sözün içerisine Azerbaycan Türkleri, Türkistan Türkleri (Özbekler-Kazaklar-Kırgızlar-Karakalpaklar-Türkmenler-Uygurlar), Afganistan ve Hindistan Türkleri, Balkan Türkleri (BatıTrakya-Bulgaristan-Yugoslavya-Romanya Türkleri), Ortadoğu Türkleri(Kıbrıs-Irak–Suriye-İran Türkleri), KuzeyTürkleri(Kazan-Kırım-

---

[37] İsmet Giritli, "Nutukta İç ve Dış Politika" *Atatürk'ün Büyük Söylevi'nin 50.YıI Semineri*, *Bildiriler Tartışmalar,* Ankara 1980 s.190-191; Fahir Armaoğlu, "Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri" *Atatürk'ün Ölümünün 50.Yılı Sempozyumu*, Ankara, 1989, s.16

[38] Gülnihal Bozkurt, "*Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*", Atatürk Araştırma Dergisi, Cilt:29, Sayı:56,2003, s.920.

[39] Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri,* Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1984, s.168

Başkırt-Kuzey Kafkas-Yakut ve Altay Türkleri) girmektedir.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk Türkiye'nin dış Türklere bakışını aşağıdaki sözleriyle açıklamıştır.

"Bugün Sovyet Rusya dostumuzdur, komşumuzdur, müttefikimizdir… Devlet olarak bu dostluğa ihtiyacımız var fakat yarın ne olacağını kimse kestiremez. Tıpkı Osmanlı İmparatorluğu gibi, tıpkı Avusturya-Macaristan imparatorluğu gibi parçalanabilir! Bugün, elinde tuttuğu milletler, avuçlarından sıyrılabilir. Dünya, yeni bir dengeye ulaşabilir. İşte o zaman Türkiye, ne yapacağını bilmelidir! Bizim bu dostumuzun yönetiminde dili bir, inancı bir, özü bir kardeşlerimiz vardır. Onları arkalamaya hazır olmalıyız.''

Atatürk soydaşlarımızla nasıl bağ kuracağımızı, o güne nasıl hazırlanacağımızı dadevamında şöyle belirtmiştir:

''Hazır olmak, yalnız o günü susup beklemek değildir; hazırlanmak lazımdır. Milletler buna nasıl hazırlanırlar? Manevi köprülerini sağlam tutarak!.. Dil, bir köprüdür, inanç bir köprüdür, tarih bir köprüdür!.. Bugün biz, bu toplumlardan dil bakımından, gelenek, görenek, tarih bakımından ayrılmış, çok uzağa düşmüşüz. Bizim bulunduğumuz yer mi doğru, onlarınki mi? Bunun hesabını yapmakta fayda yoktur. Onların bize yaklaşmasını bekleyemeyiz; bizim onlara yaklaşmamız gerekli… Tarih bağı kurmamız lazım. Folklor bağı kurmamız lazım. Dil bağı kurmamız lazım. Bunları kim yapacak? Elbette biz!''[40]

Atatürk çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşma idealini sürdürürken Türk dünyasını unutmamış ve her zaman Türkiye dışındaki Türklerle ilgilenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'ni kurduktan sonra Macar uzmanlardan yararlanmasına, tarih tezinin oluşumu sırasında Macar bilginlerle fikir alışverişinde bulunmasına neden olmuştur.Türk ve Macar milletlerinin geçmişte ortak kökene dayalı tarihi gelişiminin, dile ait özelliklerinin araştırılması için Hungaroloji Enstitüsü'nü kurdurmuştur.Atatürk'ün tarih tezi ve yeni tarih anlayışı, Macarlar tarafından ilgi ile izlenmiş, büyük yankı uyandırmıştır[41].

Atatürk Dış Türklerle ilgili çalışmaları kapsamında;

• Türkiyat Enstitüsü kuruldu. (11 Kasım 1924)

• Türk Dilini Tetkik Cemiyeti kuruldu. (12 Temmuz 1932)

---

[40] *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri,* c.2, s.22.

[41] Melek Çolak, "Atatürk, Macarlar ve Türk Tarih Tezi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* Sayı:4, 2010, s.381.

• Türk Tarih Kurumu kuruldu ve Tarih Kongreleri toplandı. (15 Nisan 1931)

Atatürk Rusya'daki Sovyet rejiminden kaçıp Türkiye'ye sığınan Türk ilim ve düşünce adamlarına önemli görevler verilmiştir. Prof. Dr. Sadri Maksudî Arsal, Prof. Dr. Zeki Velidî Togan, Prof. Dr. Yusuf Akçura, Prof. Dr. Reşit Rahmeti Arat, Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu, Ahmet Ağaoğlu, Cafer Seydahmet Kırımer, Mirza Bala gibi dil ve tarih bilginleri Cumhuriyet'in kurulup kökleşmesinde ve Türkoloji'nin gelişmesinde ciddi katkılar sağlamışlardı.

Mustafa Kemal Atatürk, dış Türklerin bulundukları ülkelerde millî kimliklerini koruyarak varlıklarını sürdürmeleri için ne gerekiyorsa yapmıştır. Bu ülkelere en seçkin ve en çok güvendiği bürokratları görevlendirmiştir. Mesela Tahran elçiliğine Yahya Kemal, Kâbil elçiliğine Memduh Şevket Esendal, Romanya büyükelçiliğine de Hamdullah Suphi Tanrıöver gönderilmişlerdir.

İKİNCİ BÖLÜM

GAGAVUZLARIN KÖKENİ Ve TARİHİ

2.1. Gagavuz İsminin Kökeni

Gagauz, Gagavuz veya son zamanlarda görüldüğü gibi Gagoğuz şeklinde adlandırılan Ortodoks Hıristiyan Türk boyunun adı ne anlama geldiği ve kökeni hakkında birçok görüş ortaya atılmıştır. Bu görüşleri ele alarak konuyu daha anlaşılır hale getirebiliriz.

Cami Baykurt, Hüseyin Namık Orkun, Mladenov, Ömer Lütfi Barkan, Yaşar Nabi Nayır, Mustafa Kafalı ve Güllü Yoloğlu Gagavuz adının Gök-Oğuz'dan geldiğini ileri sürmüşlerdir. Slav dillerinde "ö" sesi olmadığından ve vurgu yapılmadan "o" sesinin "a" olarak okunmasından dolayı Gök-Uz Gak-Uz'dan Gagavuz'a dönüşmüş olabileceği düşünülmektedir[42].

Diğer bir görüş de Gagavuzların Anadolu'dan Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykavus (1261–1278) ile Dobruca'ya gelen Selçuklu Oğuzlarının torunları olduklarını ve Gagavuz adının da Keykâvus'tan geldiği şeklindedir. Anadolu'dan gelen Türkmenlerin Keykavus'u Gaygavuz şeklinde telâffuz etmiş olacakları düşünülmektedir. Bu görüş, Seyyid Lokman Oğuznâmesi'ne dayandırılmıştır. Zira,Anadolu Türklerinin "k" sesini "g" olarak söylediklerini ve XIV-XV yüzyıllarda Dobruca yer adlarında da "k" seslerinin "g" ile yazıldığına dair belirtilerin olduğu ileri sürülmüştür. Balasçev, XIV-XV yüzyıllarda Dobruca'da bazı yer adlarının "g"li söylendiğine dair tezi ile desteklemektedir[43]. Manov ise Gagavuz Türklerinde g ile değil k ile söyleyiş var diyerek bu görüşe karşı çıkmaktadır.[44]Paul Wittek de bu görüşü desteklemiştir. Halil İnalcık[45], Osman Turan[46], Faruk Sümer[47], Kemal Karpat[48] ve Zajaczkowski[49] de bu düşünceye katılmaktadırlar.

---

[42] Ahmet Cebeci, "Osmanlı Devleti'nde Gagavuzlar", Türk *Kültürü Dergisi,* Sayı: 354, Ekim 1992, s. 586.
[43]Atanas Manov, *Gagavuzlar (Hıristiyan Türkler),* Bulgarcadan Çev. M. Türker Acaroğlu, TTK, Ankara, 2001, s.116.
[44] Manov, *Gagavuzlar (Hıristiyan Türkler)*, s.34.
[45] Halil İnalcık, "Dobrudja", Encyclopedie de l'İslam, Nouvelle Edition, Cilt: II, Leiden 1965, s. 625.
[46] Osman Turan, "Keykavus II", İslâm Ansiklopedisi, MEB, İstanbul, Cilt: IV, 1997, s. 645.
[47] Faruk Sümer, "Gagavuzların Aslı"**,** *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Sayı: 52, Nisan 1991, s. 9-12.
[48] Kemal Karpat," Gagavuzların Târihi Menşei Üzerine ve Folklorundan Parçalar*", I. UTFK Bildirileri*, Cilt: I, Ankara 1976, s.166.

Zeki Velidi Togan Gagavuz ismin kaka+uz veya gaga+uzdan geldiğini ileri sürmüştür Büyük ağabey anlamına gelen ‘’kaka’’ kelimesi, Oğuzların büyüğü, ağabeyi anlamına geldiği düşünülmektedir[50]. A. Mecit Doğru ise Gagavuz kelimesinin Türkmence’de Ata anlamındaki ‘’Kaga’’ sözünden türediği şeklindedir. ‘’Gaga’’kelimesi, ‘’Kaga’’nın Batı Oğuzlar tarafından söylenme şekli olduğunu ifade etmişlerdir[51].

Gagavuz isminin Keykâvus’tan gelmiş olabileceği düşüncesi, tahrir defterlerinin araştırmaları sonucunda, “Gagavuz-Gagavuz”, “Gagoz”, ”Gago”, “Gagan” gibi isimlerin olmasına bağlanmıştır. Özellikle, Dobruca, Deliorman’ın bir kısmı ve Bulgaristan’ın Karadeniz kıyısındaki yerleşimlerde rastlanılması bu görüşü daha kabul edilir kılmaktadır[52].

Gagavuz isminin kökeniyle ilgili başka bir görüş de Kalavuz-Kılavuz’dan geldiği yönündedir. Manov ise, ‘’Ga’’ veya ‘’Gaga’’ kelimesinin Oğuz boylarından birine ait birunvan olduğunu düşünmektedirler. Rus bozkırlarında sınır bekçiliğini yapan Kara-Kalpakların Hıristiyanlaştırıldıkları zaman verilmiştir.[53] Daha sonraları Oğuzlardan ya da Türklerden Hıristiyanlığı kabul eden kişilere bu ad verilmiştir. Müstecip Ülküsal da Hıristiyanlığı kabul eden Türklere Gagavuz denildiğini düşünmektedir[54].

Vecihe Hatipoğlu, Gagavuz sözünü Karağuz=Gara-guz kelimeleriyle ilişkilendirmektedir. Guz kelimesinin Oğuzlarla ilgili olmadığını, bunun kara-yağız gibi esmerlik anlamlarına geldiğini dile getirmiştir. Aslında Garaguz olan kelime değişerek Gagavuz’a dönüşmüştür[55].

Gagavuz kelimesinin Kannı Oğuz’dan geldiği de öne sürülmüştür. İki tekerlekli arabaya Anadolu Türklerigaanı, Rumeli Türkleri de kannı demektedirler. “Kağanî”veya“Kağanı”dan gelme olasılığı bulunduğu da eklemiştir. Oğuznâmelerde bahsedilen “Oğuz Han tekerleği buldu ve araba yaptı” ifadesinde sözü geçen arabanın bu Kağan’a ait demek olan “Kağanı” arabası olduğu üzerinde durulmuştur. Yani, ‘’Kanglı

---

[49] Wlodzimierz Zajaczkowski, “Gagavuz”, Encyclopedie de l’Islam, Novelle Edition, Cilt: II, Leiden 1965, s. 81.
[50]Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul Üniveristesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1970, s.165.
[51]Ahmet H Cebeci, *XVI. Yüzyıl Tahrir Defterlerine Göre Gagavuzlar,* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2008, s.7.
[52]Cebeci, *XVI. Yüzyıl Tahrir Defterlerine Göre Gagavuzlar* 2008, s.3.
[53] Manov, *Gagavuzlar (Hıristiyan Türkler)*, s.36-37.
[54] Müstecip Ülküsal, *Dobruca ve Türkler*, TKAE, Ankara 1966, s.16
[55] Vecihe Hatipoğlu, “Türk Tarihinin Başlangıcı”, *A.Ü. DTCFTürkoloji Dergisi*, C. VIII, Ankara 1980, s. 5.

Oğuz'' deyiminin de Oğuz Kağan'ın Oğuzları veya "Kağanlı Oğuzlar" anlamına geleceği öne sürülmüştür. Nehir, su, kanal, delta anlamlarına gelen "Hanga-guz"veya "Kanga-guz", Çincede "kangyuy", eski İran dilinde "kangha"; idi. Balkaş gölü ile Aral Denizi arasında yaşayan muhtemelen Gagavuzların atası olan "Kanga-guz" kelimesi zamanla değişime uğramıştır. ''Kanga''''ganga''yadönüşmüştü. N sesi düşerek ''kanga''''gaga'' haline gelmişti. ''Guzdavuz''şekline girerek "Gagavuz" olmuştu[56].

Dil bilimci Ahmet Ercilasun ise, Gagavuz isminin kökeniyle ilgili farklı bir görüşe sahiptir:

"Anadolu ağızlarında kuru yemiş ve Balkanlar'da kuru, esmer kimse anlamlarında bulduğumuz ''gaga'' sözü de bizce aynı kelime ailesiyle ilgilidir. Boş ağaç anlamından alan Kıpçak Türklerinin bir başka adı da yine "boş ve kuru" anlamıyla ilgili olarak ''gaga'' olmalıdır. ''Gaga'' ile Kıpçak'ı birleştirirken sadece anlam birliğinden hareket etmiyoruz. ''*Gaga'' kelimesini bir başka etnik isimde de buluyoruz.*

Kıpçak ve Oğuz soylarının birleşimi olarak yeni bir ırk olabileceğini de aşağıdaki gibi belirtmiştir:

''Gagavan''. Gagavan, Kıpçak asıllı olan Meshet Türklerinin Posof ve Ardahan'da oturan kollarına Karslıların verdiği isimdir. İşte bu verilerden hareket ederek Gagavan ve Gaga kelimelerinin Kıpçak Türklerine verilen bir isim olduğunu tahmin ediyoruz. Buna göre Gagavuz da "Kıpçak Oğuz" demektir. Burada, "Kıpçak ülkesinden gelen Oğuzlar" anlamı düşünülebileceği gibi uzların Kıpçaklarla karışmasından dolayı "Gaga+Uz" sözünün çıktığı da düşünülebilir

Gagavuz Türkçesi üzerinde duran Kowalski Oğuz ve Kıpçak unsurlarını bir arada bulmaktadır. Bizim üzerinde çalıştığımız ''Gagavan'' denilen Ardahan-Posof yerlileri (Meshet Türkleri) ağzı ile Gagavuzların ağzı arasında da neredeyse iki ağzı aynı saydıracak ölçüde benzerlikler vardır. "Gaga" kelimesini Kıpçakla birleştirmediğimiz takdirde "Gagavuz"a "kuru, esmer Oğuz" anlamını verebiliriz''[57].

Gagavuzlar üzerine araştırma yapan Diyonis Tanasoğlu bu Türk halkının adının "Hak-Oğuz'dan geldiğini düşünmektedir. N. Baskakov ve Halil Köroğlu da daha önce bu

---

[56] Cebeci, *XVI. Yüzyıl Tahrir Defterlerine Göre Gagavuzlar,* s.6.
[57] Ahmet B. Ercilasun, "Gagavuzlardan Yeni Haberler", *Türk Kültürü*, S. 316, Ağustos 1989, s.31.

iddiayı öne sürmüşlerdi. Tanasoğlu'nunbu konudaki görüşleri şöyledir: *"Oğuzlardan Selçuk Bey'in oğulları kabul etmiş İslâm dinini Araplardan, bir payı da kabul etmemiş. Kendisine "Biz Hak Oğuzuz, biz dönmeyiz" demiş. Çıkmış Orta Asya'dan da gitmiş Tuna deresine, Gagouz düzülmüş Haka-Oğuz'dan''*[58].

Menzel ise, Gagavuz kelimesini Oğuzların bir boyunun adı olduğunu düşünmektedir. Menzel'e göre, Gagavuz kelimesindeki auz, Oğuz" kelimesinin kısaltılmış şeklidir: Gag kelimesi gök anlamına gelmektedir. Oğuz boylarından biri olmalıdır[59].

Gagavuz kelimesinin etimolojisiyle ilgili başka bir görüş şöyledir: ''Ağuz'' veya Oğuz-uz kelimelerine Uzlarda ihtimal bir boy anlamı içeren ''ga'' veya ''gaga'' eki getirilmiştir. Oğuz-Uz boylarından birinin gaga, gagu, gogu adını taşıdığı düşünülmektedir[60].

2.2.Gagavuzların Kökeni

Gagavuzlar'ın tarihi kökeniyle ilgili pek çok görüş vardır. Tarihi kaynaklarda Gagavuz ismine ilk kez 19. yüzyılda rastlamaktayız.[61]Yazılı kaynaklarının olmaması ayrıca hiçbir milletin tarihi kaynaklarında Gagavuzlardan bahsedilmemesi kökeniyle ilgili çeşitli görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu görüşlerin bazılarını ele alınarak bu konu anlaşılır kılanabilir.

Gagavuzların kökenini Bulgar olduğunu düşünen araştırmacılar bulunmaktadır. Bu halkın Ön Bulgarlar veya Protobulgarlardan geldiği. İddiaları vardır. Yazılı kaynakları olmayan Gagavuzlar, Osmanlı Devleti döneminde Hıristiyan olmaları yüzünden diğer Hıristiyan milletlerle bir tutulmuşlardı. Bilindiği gibi, Osmanlı etnik köken üzerine kurulmuş bir millet değildi.

Gagavuzların, Bulgarlara benzer gelenekler sahip olmaları yüzünden Bulgar oldukları öne sürülmüştür. Bunda, uzun zaman Gagavuzların Bulgarlarla beraber yaşaması etkili olmuştur. Bulgaristan'da yaşayan Gagavuzların doğu kısmının Bulgar kilisesine, batı kısmının Yunan kilisesine bağlıydı. Bulgar tarihçiler; İvanov, Zanetov, Zaşuk ve Titorov

---

[58]Cebeci, *XVI. Yüzyıl Tahrir Defterlerine Göre Gagavuzlar,* s.7.
[59] Theodore Menzel, "Gagavuzlar", *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 4, MEB, İstanbul,1986, s. 706.
[60] Nayır, *Balkanlar ve Türklük*, s. 87.
[61] Harun Güngör- Mustafa Argunşah, *Gagavuz Türkleri Tarih Dil Folklor ve Halk Edebiyatı,* T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları Türk Dünyası Ankara 2002, s.6.

Gagavuzların aslında Bulgar olduklarını ve zamanla dillerini unuttuklarını iddia etmişlerdir[62].

Mutafciyev ise Gagavuzların Osmanlı baskısı sonucu dillerini değiştirdiklerini düşünmektedir. Hatta Deliorman bölgesinde yaşayan Bulgarlar'ın, Osmanlıların baskı ve zulmü altında hem dillerini hem de dinlerini değiştirmek zorunda kaldıklarını ileri sürmüştür. Ancak bu konuyla ilgili araştırmalar yapan İ Tolstoy, 1837'de bu halkın dilinin Bulgarlardan farklı olduğunu ifade etmiştir. P. von Köeppen 1852 yılında Bucak'ta yaşayan Gagvuzların Ruslardan farklı bir halk olduğunu belirtmiştir.[63] Gagavuzların anadilinin Türkçe olması ve etnik kökeninin Türk olmaları göz ardı edilmiştir. Osmanlı tahrir defterine "Gebrân" (Gayrımüslim) olarak kaydedilmişlerdir[64].

Marinov ise, Osmanlı'nın Kuzey Bulgaristan'ı fethettikten sonra, eski Bulgar nüfusunun bir kısmını yok ettiğini, bir kısmını sürdüğünü, geri kalanları da zorla Türkleştirdiklerini iddia etmiştir[65]. İvan Gradeşliev, Gagavuzların Bulgar olduğu zamanla dillerini unutarak Türkçe konuştuklarını tezini ortaya atmıştır[66].İvanov'a göre, Gagavuzlar aslında Bulgardır. Çünkü gelenek, görenek ve yaşayış tarzları Bulgarlar ile benzerlik göstermektedir. Hatta Gagavuzlar, saf yani başka bir ırkla karışmamış Bulgarlardır[67].

Aslında durum tam tersidir. Zira beraber yaşayan Bulgar ve Gagavuzlar birbirinden etkilenmiştir. Gagavuz köylerinde öğretmen olan kişiler, Bulgarca'yı öğretmek yerine Türkçe öğrenmişlerdi. Bu konuda İvanov şöyle demektedir:

"Bulgaristan'dan Besarabya'ya giden göçmenler arasında çok sayıda Türkçe ve Romence konuşanlar da vardı. Fakat Bulgar Gagavuzları olarak isimlendirilenlerin ana dilleri Bulgarca imiş, memleketlerini terk etmeye götüren şartlar burada da etkili olmuş ve Bulgarcanın yerine Türkçenin geçmesine sebep olmuştur". Bu görüşünü daha sonraki çalışmalarında da tekrarlayan İvanov, Gagavuzların Bulgar kökenli olduklarına delil olarak, gelenek, görenek ve yaşayış tarzlarının Bulgarlarınkiyle aynılık göstermesini,

---

[62] Güngör- Argunşah, *Gagavuz Türkleri Tarih Dil Folklor ve Halk Edebiyatı,* s.7.

[63]Olga Radova Karanastas, Güneydoğu Gagavuzların Avrupa Gagavuzlarının Tarihini ve Kültürünü Korumak-Etnosun Gelişmesinde bir şart Temeldir", *ICANAS,* Cilt:1, Ankara, 2011, s.395.

[64] Ahmet Cebeci, "Kuzey-doğu Bulgaristan Türk ve Gagavuzlarının yaşayış ve Kültürlerinin Araştırılmasına Bir Katkı", *Güney-doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi,* C. III-IV, 1974, s. 271.

[65] Güngör- Argunşah, *Gagavuz Türkleri Tarih Dil Folklor ve Halk Edebiyatı*, s.7, dn.18.

[66] Aleksandr Zaharoviç Onofrey, "Tarihsel Süreçte Gagavuz Türkleri", *Hikmet İlmi Araştırmalar Dergisi,* Sayı:11, Mayıs 2008, s.107-140.

[67]Argunşah- Görgün, *Gagavuz Türkleri Tarih Dil Folklor ve Halk Edebiyat,* 2002, s.7, dn.19.

kendilerinin de itiraf ettiği gibi temiz Bulgar olmalarını, dedelerinin ve babalarının Bulgarca konuştuklarını hatırlamaları göstermektedir”[68].

Gagavuzların kökeniyle ilgili diğer bir görüş Rum olduklarıdır. Yunan araştırmacıları Amantos ve Lissof'a göre, Gagavuzlar aslında Rum'du. Georgescu'ya göre Gagavuzlar Anadolu'dan, Karaman bölgesinden gelmişler, Greklerdi. Zamanla dilini unutarak Türkçe öğrenmişlerdir. Bu iddiayı ispatlayabilmek için 1556-1578 yılları arasında İstanbul'da yaşamış olan Stefan Gerlatti'nin yazmış olduğu, *"Gagavuzlar Grek-Rum'dur, Grek dilini unutarak Türkçeyi kabul etmişler.*" şeklindeki yazısı kaynak gösterilmiştir[69].

İvan Nicholas, Homeros'un İlyadası'nda geçen Agavlar'ın Gagavuzlar olduğunu düşünmektedir[70]. O'na göre; Plinius'da Katuz veya Krovuz ile Gagavuzları ifade etmektedir[71]. Plinius, Gagavuzlarla özdeşleştirdiği düşünülen halkla ilgili ifadesi şöyledir:

"O yörelerde ve Odessos kentinde Krovuzlar ki, bir Trakya ya da Got ulusudur, yaşar ve Karadeniz kıyılarıyla Panisu (Kamçı) ırmağından Kurni (Balçık) yakınında Ekrene'ye köyü) kadar olan yerlere egemen bulunurlardı. Sonra, barbarların (Katuzlar) dedikleri Pigmey ulusunun geldiğini söylerler."[72]Daha sonra bu bölgeyi gezen Havari Andrey'de bu bölgede yaşayan halka Agavlar demiştir.[73]

Gagavuzlar, Yunanlılar gibi Ortodoks dinine mensuptu. Ancak, Gagavuzlarla Yunanlıların başka ortak hiçbir yönü yoktu. Ancak Rus etnolog Moşkof'un iddiaları bu görüşün tam tersiydi. Ona göre; Yunanlılar Gagavuz'u "Gagavüs" olarak telâffuz etmekteydi. "Gaga" Arnavut soylarından birinin adıdır. Arnavutlar da Yunanlıların yakın akrabasıdır. "Vüs" ise Yunanca "inek" demektir.[74] Sonuç itibariyle Moşkof'a göre, Gagavuzlar tarım ve hayvancılıkla uğraşan Yunanlılardı.

Bu iddiaların ortaya atılmasındaki en önemli neden uzun yıllar boyunca Bulgar ve Rumlarla birlikte yaşayan Gagavuzların, zaman zaman kimliklerini saklamak gereği duymalarıdır. Bu yüzden, Bulgar veya Rum asıllı olduklarını söylemişlerdir.

---

[68]Akt. Argunşah- Görgün, *Gagavuz Türkleri Tarih Dil Folklor ve Halk Edebiyatı*, s.8.
[69] Harun Güngör, "Besarabyalı Gagavuzların Tarihi, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 20, Ekim 1982, s. 221.
[70] Homeros, İlyada, 5.
[71] Akt. Manov, *Gagavuzlar (Hıristiyan Türkler),* s.34.
[72] Plinius, Doğa Tarihi, Çev. İnanç Pastırmacı, Say Yayınları, İstanbul, 3.103
[73] Manov, *Gagavuzlar (Hıristiyan Türkler),* s.35.
[74] Cebeci, *XVI. Yüzyıl Tahrir Defterlerine Göre Gagavuzlar*, s.13.

Çek asıllı Bulgar tarihçi Konstantin Jireçek Gagavuzlarla Bulgar ve Yunanlıların fiziksel olarak birbirlerine hiç benzemediklerini; Gagavuzların ufak tefek, balıketinde, geniş sert kafalı, kısa boyunlu, güçlü kollu, iri bacaklı, kara gözlü, siyah saçlı ve esmer tenli insanlar olduklarını dile getirmiştir. Miletiç, Gagavuzlar arasında yaptığı araştırmalar sonucu onları ikiye ayırır:

"Bunların bir kısmı kendini Bulgar sayar ve Bulgar kızlarıyla evlenir, ev hayatında, gelenek-görenek ve türkülerinde Bulgarlardan ayırt edilmezler. İkinci grup ise "Asıl Gagavuzlar" veya "Sahil Gagavuzlarıdır. Bu kendilerini Bulgarlardan uzak tutarlar ve Yunanlılara daha yakın dururlar''[75].

Gagavuzların etnik kökeniyle ilgili görüşler onların Türk asıllı oldukları konusunda güçlenmektedir. Fakat hangi Türk boyuna ait olduğu sorusu tartışmalı cevaplara sahiptir. Bu konuda çok farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bunlardan en çok gündeme getirilen ve Türk tarihçilerinin çoğunun da katıldığı görüş, Selçuklu Türklerinin torunları olduklarıdır. Bu konuda tarihçi Maruneviç'in düşünceleri şöyledir:

"Gagavuz milleti Türk kökenlidir. Kökleri kadim Türk dünyası milletinden, eski Oğuz kabilelerinden gelmektedir. Bugünkü Gagavuzlar etnik kökeninde kendi isimlerini korumuşlardır''[76].

Bulgar tarihçi Balasçev göre, Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus'u takip eden Gagavuzlar, Bizans İmparatoru VIII. Mihail Paleolog'a sığınmışlardı. II. İzzeddin Keykavus'un ardından Sarı Saltık Baba liderliğinde Anadolu'dan Dobruca'ya geçen Selçuklu Türklerinin de en azından yarısı Bizans askerinin katliamından canlarını kurtarmak üzere Hıristiyan olmuşlardı.[77]Zamanla, diğer Hıristiyan Türklerle karışmışlardır. Bu iddiasını Seyyid Lokman Oğuznâmesi ile o devrin Bizans kaynakları üzerine kurmuştur[78].

---

[75] Manov, *Gagavuzlar (Hıristiyan Türkler),* s.8.
[76] Mariya Maruneviç, "Gagauz Halkının Millet İstoriyası, Hem Kiymeti için Düşünmeklär", *Sabaa Yıldızı*, Komrat, Sayı: 1, 1996, s. 5.
[77] Ahmet Yaşar Ocak, *Popüler İslam'ın Balkanlardaki Destani Öncüsü,* TTK, Ankara, 2011, s.13-14.
[78] Paul Wittek, "La descendance chretienne de la dynastie Seldjouk en Macédoine", *Echos d'Orient*, Sayı: 30, 1934, s. 411

Balasçev'in iddiasını doğru olduğunu düşünen Paul Wittek ise, bu konuda Yazıcıoğlu Ali'nin Selçuknâme'sini temel almaktadır. Wittek, Gagavuzların Anadolu Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus'la birlikte Dobruca'ya yerleşen Selçuklu Türklerinin torunları olduklarını, "Gagavuz" adının da Keykâvus'tan geldiğini düşünmektedir. VIII. Mihail, Bizans İmparatorluğunu korumak için birçok kavmi kontrol altında tutmaya çalışmıştır. Bu amaçla, Konya Sultanı İzzettin Keykavus'un bir devlet kurmasına yardımcı olmuştur[79].

Bizans İmparatoru VIII. Mihail İzzettin Keykavus ve beraberindekilere Dobruca'ya yerleşmesine izin vermiştir. İmparatorun Türkleri Dobruca'ya yerleştirmesinin sebebi, Tırnova'daki Bulgar Çarı Konstantin'in emellerine karşı koymak ve Bulgar sınırını emniyet altına almak için Selçuklu Türklerinden faydalanmak idi. Moğollara karşı İzzettin Keykavus'u destekleyen Altınordu ve Memluklar, Bizans İmparatoru'nun da bu tavrı göstermesini istediler. 1261 yılında Dobruca bölgesine yerleşen bu Türkler, Mihail Palelogos'un çıkarlarına ters düşünce, 1264 kışında İzzettin Keykavus'u Enos (bugünküEnez) kalesi zindanına hapsettirmiştir.[80] Keykavus'un etrafındaki kişileri de zorla Hıristiyan olması için zorlamıştır[81].İzzeddin Keykâvus Altınordu Hanı Berke Han tarafından kaçırılıp Kırım'a götürülmüştür[82]. Bu durum Oğuznâme'de şöyle anlatılmaktadır: "*Dobruca Türklerini Sarı Saltık ile Deşt-i Kıpçak'a iletip Solcad ve Soğdak'ı (Sudak) sultana tımar ve Türklere yer ve yurt verdi.''*[83]Bu devletin ömrü uzun olmamıştır.

Keykavus'un Türkmenler tarafından Gaygavuz şeklinde telâffuz etmiş olacaklarını, Anadolu Türklerinin "k" sesini "g" olarak söylediklerini ve XIV-XV yüzyıllarda Dobruca yer adlarında da "k" seslerinin "g" ile yazıldığına dair belirtilerin olduğunu ileri sürmüş ve

---

[79] Manov, *Gagavuzlar (Hıristiyan Türkler)*, s. 19- 21
[80]*Keykavus'a destek veren İmparator'un daha sonra tavrındaki değişikliğin sebebi kendisine karşı Sultan ve adamlarının planladığı suikastın İmparator tarafından öğrenilmesi olarak pek çok kaynakta belirtilmektedir. II. Keykavus'un Altın Ordu Hanı'nı ve Bulgar Kralı Konstantin'i Bizans'a karşı kışkırttığı ve İmparator'un düşmanlarıyla iş birliği yaptığı ifade edilmektedir.*Bkz. George Pakymheres*, Bizanslı Gözüyle Türkler,* Çev. İlcan Bihter Barlas, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2009, s.155.
[81] Yusuf Ayönü, *Selçuklu Bizans Münasebetleri (1106-1308),* Ege Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2007, s.192.
[82]Erdoğan Merçil," Bizans'ta Selçuklu Hanedan Mensupları", *XI. Türk Tarih Kongresi*, Bildiriler, Cilt: II, Ankara 1994, s.715.
[83] Akt. Cebeci, *Gagavuzlar (Hıristiyan Türkler),* s.32, dn.7.

Seyyid Lokman Oğuznâmesi'ne dayanarak bu görüşü ortaya atmıştır.[84]Orta ve Batı Anadolu ağzında sert ünsüz harfler yumuşak ünlüye dönüşmektedir. "Karpuz, kavun, kabak, kaşık, konak" örneklerinde olduğu gibi, kelimeler "g" ünsüzüyle telaffuz edilmektedir[85].

Halil İnalcık, Osman Turan, Faruk Sümer ve Kemal Karpat bu görüşü doğru kabul etmektedirler[86]. Claude Cahen, bu iddiaya karşı çıkmaktadır. ZiraOrta çağa ait hiçbir metinde Gagavuz ismi yoktur. Ayrıca, Selçuklu devri tarihçisi İbn Bîbî, Moğollardan kaçan Keykavus'a birçok göçebe Türk'ün refakat ettiğinden bahsetmemektedir. Hatta Gagavuzların Ortaçağ'dan sonra ortaya çıkmış karışmış bir Türk boyu olduğunu iddia etmiştir[87].

Gagavuzların tarihini yalnız Selçuklulara veya tek başına kuzeyden gelerek Kuzey-Doğu Bulgaristan'la Balkanlar'ın çeşitli bölgelerine yerleşmiş Oğuz, Peçenek ve Kuman Türklerine bağlamak açıkçası çok da doğru değildir. 10-13. yüzyıllar arasında yüzbinlerce Türk'ün bu bölgeye geldiği, zamanla büyük bölümünün Slavlaşarak Türklüklerini kaybettiklerini, bir kısmının Hıristiyanlaşmasına rağmen dilleri sayesinde millî kimliklerini koruyabildikleri düşünülmektedir[88].

Gagavuzların kökenini anlayabilmemiz için, Karadeniz'in kuzeyinden gelerek bu coğrafyaya yerleşen Türkler üzerinde durmak gerekir. Gagavuzların Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlar'a gelerek yerleşen Kuman, Peçenek ve Oğuzların torunları olduğu iddia edilmektedir. Jireçek, Gagavuzları Moğol istilâsından sonra Bulgaristan'da yerleşmiş olan Kumanların torunları olduğunu düşünmektedir[89].

Doğudaki ticaret yollarının güvenliği amacıyla Oğuz ve Hazarlar ittifak yapmıştır. Bu baskıları sonucu, Peçenekler, 860-880 yılları arasında Don-Kuban yakınına gelmişlerdi.

---

[84]Akt. Refik Turan, "Tarih İçinde Gagavuz Selçuklu İrtibatı", *Hacı Bektaşi Veli Araştırma Dergisi*, S.39, Güz 2006, s.43-50. Paul Wittek," Les Gagavuzes-Les Gens de Kayka'us", ,Cilt:XVIII, *Rocznik Orientalis,tyczny* Krakow 1953, s.12-14.
[85] Turan, *Tarih İçinde Gagavuz Selçuklu İrtibatı*, s.47.
[86] Manov, *Gagavuzlar (Hıristiyan Türkler)*, s.24-25.
[87] Mihail Çakır, *Gagavuzlar: İstoriya, Adetlir, Dil hem Din,* Chişirüu, Pontos, 200, s.67-70.
[88] Manov*Gagavuzlar (Hıristiyan Türkler)*, s.26.
[89]Argunşah- Görgün, *Gagavuz Türkleri Tarih Dil Folklor ve Halk Edebiyatı*, s.23.

Daha sonra, Oğuzlar ve Kıpçaklar da Peçenekler gibi aynı yere gelmişlerdi. Karadeniz'in kuzeyine gelen Peçenekler Kiev'i kuşatıp, Knez Svyatoslav'ı öldürmüşlerdi[90].

1066 yılında Tuna'yı geçerek Bulgaristan içinde Ellada'ya kadar dağıldıklarını, bunlardan büyük bir kısmının Bulgar ve Peçeneklerle yaptıkları savaşlar ve salgın hastalıklar sebebiyle öldüklerini, geri kalan kısmının Makedonya'ya yerleştiklerini belirtmektedir. Gagavuzların, Kumanların (Polovtilerin) torunları olduğunu, XI-XII. yüzyılda Bulgaristan'a yerleştiklerini ve Hıristiyanlığı da orada kabul ettiklerini iddia edilmektedir Ruslarla düşman olan Peçenekler Bizansla dost olmuştu. Zaman içerisinde güçlenen Oğuzlar, XI. yy.'da Peçeneklerin Besarabya'ya (Prut ve Dinyester nehri arasındaki topraktır) göç etmelerine neden olmuştur[91].

Peçenekler arasındaki kavgalar, Rusya ve Oğuzların baskıları sonucu bu Türk boyunun bir kısmı Bizans İmparatorluğu'na sığınmış ve Hıristiyanlığı benimsemişlerdi. Ancak bir kısmı da Bizans'a saldırarak yağmalamıştır. Bunun üzerine, esir edilerek etkisiz hale getirilen bir kısım Peçenekler Sofya-Niş arasındaki ovalık bölgelere, diğer bir kısmı ise Kuzey Makedonya'nın değişik bölgelerine yerleştirilmişlerdir[92].

Ortaya çıkan bu olumsuz koşullar yüzünden, Oğuzların bir kısmı Bizans idaresi altına girmeyi kabul etmiştir. Oğuzların diğer kısmı ise geriye dönerek Rusya'ya sığınmış, onların sınır muhafızlığını yapmışlardır. Bu kişilere Kalavuz adı verilmiştir. Ruslar tarafından Hıristiyanlaştırılan bu Oğuzlar, 1223 yılında Ruslarla Kıpçaklardan oluşan ordunun Moğollar tarafından yok edilmesi üzerine kitleler halinde göç etmişler, Tuna'yı geçerek Dobruca'ya yerleşmişlerdir[93].

1237-1238 yıllarında Rusya'nın büyük bir bölümünü hâkimiyeti altına alan Moğollar Kıpçakların Karadeniz'in kuzeyindeki egemenliğine son vermişlerdir. Bir kısmı Hıristiyan olmuştu. Birçoğu da Balkanlara dağılmıştır[94].

[90] Akdes Nimet Kurat, *Peçenek Tarihi,* Devlet Basımevi, İstanbul, 1937 s. 49-52;95-97.
[91] Kurat, *Peçenek Tarihi*, s.95-97.
[92] Kurat, *Peçenek Tarihi* 135 vd.
[93] Akdes Nimet Kurat, *IV.-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz'in Kuzeyinde Türk Kavimleri ve Devletleri*, AÜ DTCF Yayınları, Ankara, 1972, s. 92.
[94] Kurat, *IV.-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz'in Kuzeyinde Türk Kavimleri ve Devletleri* s.96-97.

Peçenek, Oğuz, Kıpçak ve Selçuklu Türkleri tarafından tamamen Türk bölgesi haline getirilmiş olan Dobruca bir devletin kurulabilmesi için en uygun yerleşim yeriydi. Ayrıca, dönemin siyasi koşulları bu devletin kurulması için çok uygundu. Bizans Devleti güçsüzdü. Ayrıca hem Bizans hem de Altın Ordu çok uzaktaydı. Her iki devlet de bölgeyi kontrol edemiyorlardı. Hıristiyanlaşmış bir Türk ailesinden gelen Balık bu durumdan faydalanarak bölgede bir Oğuz (Gagavuz) devleti kurdu. Devletin başkenti Balçık (Karvuna) şehri idi. Resmî dini ise Hıristiyanlık idi[95].

Balık'ın 1357 yılında ölümünden sonra yerine kardeşi Dobrotiç geçmiştir. Bizanslılarla yakın ilişkilerinden dolayı Despot unvanı verilen Dobrotiç devrinde devlet güçlenmiştir. Karadeniz'de güçlü bir donanması ve korsan gemilere sahipti. Gagavuz devletinin merkezi evvelce Varna idi. Emmona yani şimdiki Emine Burnu bölgesi ile Misivri yanında Kozyak kaleleri de Dobrotiç'e aitti. Kendiidaresindeki yerleri Bulgar Kilisesinden ayırıp İstanbul Patrikliği'ne bağlamıştır. Karadeniz'de kolonileri olan Cenevizlilerle de savaşmıştır[96].

İskit Yurdu diye anılan bu bölge Dobrotiç'in hâkim olmasından sonra onun adına izafeten Dobrotiç Yurdu diye anılmaya başlamış ve Türkçe'ye Dobruca olarak geçmiştir.[97]1386 yılında, Dobrotiç'in ölümünden sonra, tahta Yanko (İvanko) çıkmıştır. Annesi Rum olan Yanko, kendi adına paralar bastırmış, çeşitli devletlerle de ticaret antlaşmaları yapmıştır.[98] Bu Oğuz Devleti'nin al zemin üzerinde resmedilmiş beyaz bir horoz resmî bulunan bayrağı vardı.

Sultan Yıldırım Beyazıt'ın akınları neticesi 1389 yılında bu küçük Oğuz devleti Osmanlı hâkimiyeti altına girmiş, böylece 1263'te İstanbul Patrikhanesi'ne bağlı olarak bağımsız bir ekzarhlık halinde kurulan bağımsız Oğuz devleti de ortadan kalkmıştır. Halkın bir kısmı Müslüman olmuş, bir kısmı da Hıristiyan olarak kalmıştır. II. Beyazıt Dobruca'yı fethettikten sonra Karadeniz'in kuzeyinden çağırdığı Tatarlarla, Anadolu'dan

---

[95] İnalcık, Dobrudja, *Encyclopedie de l'İslam,* s.626.
[96]Manov,*Gagavuzlar (Hıristiyan Türkler,)* s.25.
[97] Çakır, *Gagavuzlar: İstoriya, Adetlir, Dil hem Din*, s.15.
[98]Güngör- Argunşah, *Gagavuz Türkleri Tarih Dil Folklor ve Halk Edebiyatı,* s.235.

getirdiği çoğu yörük olan Türkleri, Dobruca'ya yerleştirmiştir[99].Bu dönemde Keykavus'un soyundan gelen Lizakos, Karaferye valiliğini üstlenmiştir.

1402 Ankara Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan otorite boşluğundan Balkanlar ve Dobruca da etkilen bir süreliğine Osmanlı kontrolünden çıkmış, ancak 1417'de I. Mehmet döneminde bölgede tekrar Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. İstanbul'un fethinden sonra Dobruca bölgesindeki Gagavuzlar Ortodoks Bizans kilisesinin etki sahasında olmaktan dolayı Ortodoks oldular. Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethettikten sonra, milliyetlerine bakmaksızın bütün Ortodoksların başı olarak Fener Rum Patrikhanesi'ni tanımış, patriğe dinî yetkiler yanında birtakım idarî yetkiler de verilmiştir. Bu durumdan bütün Balkan milletleri gibi Gagavuzlar da etkilenmiştir. Kendi millî kiliselerini kuramamış olan Gagavuzlar, alfabelerinin yokluğu, ana dillerinde yazılmış kitapların olmayışı gibi sebeplerle Grek alfabesini kullanmışlardır[100].

Gagavuzlar Moldova Besarabya'ya gelmeden önce Güney-Doğu Romanya ve Kuzey-Doğu Bulgaristan Dobruca bölgesinde yaşamaktaydılar. Gagavuzlar, Dobruca'dan Bucak'a 1589'dan itibaren göç etmeye başlamışlardı. ŞuankiMoldova Leova ilçesinde, "Çadır" ismiyle Bucak'a ilk Gagavuz köyü kurulmuştur[101].

1694'te Kuzey Dobruca'dan Bucak'a ikinci göç gerçekleşmiştir. Bu göçle Çadır köyünün yanında "Tomay" ismiyle ikinci Gagavuz köyü kurulmuştur. Bucak'a, bu tarihten sonra büyük göçler gerçekleşmiştir. Gagavuzlar'ın 1715'deki Mora seferine katıldığı da yapılan araştırmalar sonucunda anlaşılmıştır. Moşkof'un bulduğu bu türkü bu durumu kesinleştirmiştir[102].

---

[99]Onofrey, "Tarihsel Süreçte Gagavuz Türkleri", s.117.
[100] Cebeci, 1992, s.589.
[101] Remzi Bulut, *Moldova'daki Gagavuz Türkleri,* Fakülte Kitabevi Baskı Merkezi, Isparta, 2006, s.44.

[102] Moşkof'un bulduğu türkü şöyledir:
İstambol'dan cıktı baş selamet,
Mora'ya varmadı koptu kıyamet,
Yenicerilerimiz Allah'a emanet,
Urumeli dilbazdır bil padişahım,
Urum dilber kiafeldir (?) kır padişahım.
İstambol'dan cıktı fes altın ucu
Osmannıya yetmedi kafirin gucu
Osmannının kılıcı zihirden acı.
Mora dedikleri yengin kasaba.
Kesilen kefalar gelmez yesaba.

Georgiy Stamatov, Gagavuzların Bucak'a olan göçlerinin XIV. ve XV. yüzyıllardan itibaren başladığı üzerinde durmaktadır. Stamatov'a göre bu yüzyıllardaki göçün sebebi, Osmanlı ordusunun Dobruca'daki ilk Gagavuz devletini yıkmasıydı. Ayrıca, Gagavuzlar, Osmanlı baskısından kendini korumak için Rusya'nın yakınlarına topluca göç etmişlerdir[103].

Gagavuzlar, 1739,1768 ve 1774 yıllarında yapılan Osmanlı-Rus savaşlarını takipeden yıllarda Bulgarlar'ın baskısı ve Ruslar'ın da teşviki ile eski yerlerini bırakıp Moldavya icine göç etmeye başladılar. Bu göçte Küçük Kaynarca antlaşması çok etkili olmuştur. Zira bu antlaşmanın 7. ve 14. maddelerinde Ruslar Ortodokslarınhamiliğini üstlenmişlerdir. Ayrıca bu göçte Vidin paşasıPazvand oğlu Osman ile başına topladığı, Rumeli'de un salmış Car Ali, Kambur İbrahim ve Kara Feyzi gibi eşkiyaların da etkili olduğu gerçeği yadsınamaz.[104] Gagavuzlaraiş ve toprak vererek bu bölgeye yerleşmeleri özendirilmiştir[105].

1806-1812 yılları arasında tekrar Rus-Osmanlı savaşı gerçekleşmiştir. Bu savaştan sonra, Balkanlardan Bucak'a Gagavuzlarla beraber Ortodoks Hıristiyan olan Bulgarlar, Makedonlar, Sırplar ve Rumlar (Yunanlar) göç etmişlerdir.[106] Gagavuzların bir kısmı Anadolu'ya göç etmiş ve göç edenlerin bazıları Müslüman olmuştur. Bu ailelerden biri Enver Paşa'nın ailesidir[107].

Rus Çarlığı bu savaştan sonra, Balkanlardaki Ortodoks Hıristiyanları himayesine almıştır. Gagavuzları da korumuştur. Bu dönemde, Bucak'a 1600'den fazla Gagavuz ailesi göç etmiştir. Mihail Çakır ise Bucak'a yerleşen Gagavuz sayısının kırk bin olduğunu belirtmektedir.[108] Rus Çarlığının sebep olarak Osmanlının Balkanlar'daki dindaşlarını

Beylikli kapusun yeşik mi sandın
Yenicerilerimizi gevşek mi sandın
Mora'nın ortasında uc mermer direk
Sefer olmasına yok muydu gerek
Osmannı cıriştırdı kaldı-kalmadı yürek bk. Güngör-Argunşah, *Gagavuz Türkleri Tarih Dil Folklor ve Halk Edebiyatı*, s.20, dn.94.

[103] Akt. Sergei Mutaf, *Gagavuzların Tanınma Mücadelesi ve Gagavuz Yeri Özerk Bölgesinin Oluşum Süreci,* İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013, s.11.

[104] A. Cevat Eren, "Pazvand-oğlu Osman", İslam Ansiklopedisi, Cilt:34, 2007, s.208-210.

[105] Jerzy Hatlas, "Gagavuz People in Besarabbia", *Słupskie Studia History Czne*, Sayı: 17, 2011, s.194-195.

[106] Olga Radova Karanastas, "Osmanlı-Rusya-Moldavya Davranışları çerçevesi İçerisinde Güneydoğu Avrupa Gagavuzların Etnik Tarihi" *Turan-Sam,* Cilt:4, Sayı: 15, Yaz 2012, s.145.

[107] Şuhnaz Yılmaz, "An Ottoman Warrior Abroad: Enver Pashas an Expatriate", *Middle Eastern Studies,* Cilt:35, Sayı:4, 1999, s.46.

[108] Çakır, *Gagavuzlar: İstoriya, Adetlir, Dil hem Din,* s.25.

baskı altında tuttuğu iddiası yatmaktadır[109]. Aslında amacı Balkanlar'da Osmanlı egemenliğini sona erdirerek bu bölgeyi kontrol altına almaktı.

Gagavuzlar'ın bir kısmı belirtilen tarihten önce gelip Moldovya'daki Tatar köylerine yerleşmişlerdi. Bu durumu Gagavuz tarihçisi Diyonis Tanasoğlu bu durumu şöyle anlatmaktadır:

"Gagavuzlar'ın çoğu Besarabya'ya geldiler. Ama kimi bölükleri Türkiye'ye (Anadolu'ya), Yunanistan'a gitmişler. Çoğu Tuna'yı birkaç yerden geçmişler. Dobruca'dan İsakça kasabasına yakın, bu taraftan da Satunoy köyüne yakın yerden. Tatarlar'ın bıraktığı Bucak'taki köylere yerleşmişler. Bazılarını Çarlık 1807 yılında buradan Kırım'a göndermiş. Çoğu da Silistre'den Valahiye'ye (Munteniye'ye) geçmişler ve Moldavya'ya gelmişler.

Gagavuzlar burada Moldavan dilini öğrenmişler, onların Latin alfabesini kullanmışlar. Birçok Gagavuz soyadlarını, lakaplarını Moldavanca'ya çevirmiş: Kokoş, Durmi, Pürde, Galatsan, Bordey, Baluş, Marin gibi. Sonra Gagavuzlar Prufu geçtiler, önce şimdiki Leova'ya yerleştiler. BuradaÇadır, Orak vs. *köyler kurdular. Daha sonra da boyarlardan kurtulup daha aşağıya Bucak'a indiler.*

Tanasoğlu kendilerine Tatarlardan kalan yerleri nasıl mamur ettiklerini ise şöyle anlatıyor:

Bucak'ta Tatarlar'ın bıraktığı yerleri Rus idareciler Gagavuzlar'a paylaştırdılar ve Gagavuzlar bu topraklara yerleştiler. Gagavuzlar Tatarlar'dan kalan bu köylere yerleşmişler, bunun yanında kendileri de yeni köyler kurmuşlardır. Balkanlar'da hayvancılık, çiftçilik, bağcılık ve ticaretle uğraşan Gagavuzlar aynı işleri Bucak'ta da yapmaya, devam etmişlerdir. Burada asırlardır işlenmemiş toprakları büyük bir gayretle işlemişler, bu kıraç araziyi verimli hale getirerek kendilerine yurt yapmışlardı"[110].

Bucak'ta Gagavuz köylerinin sayısı hızla artmıştır. Çadır, Tomay, Orak, Kopkay, Kırlık, Sadık, Eniköy, Komrat (Kömür At), Volkaneşt, Çeşmeköy ve Tabak köyleri, bu tarihe kadar kurulan köylerdendir[111].

29 Aralık 1819 yılında Rus Çarlığı kararname çıkartmıştır. Bu kararnameye göre, Besarabya Valisini Petersburg atayacaktı. İlk Vali Aleksey Nikolaeviç Bahmetev (1816-

---

[109] Cebeci, *XVI. Yüzyıl Tahrir Defterlerine Göre Gagavuzlar* s.37.
[110] Akt. Argunşah-Güngör, *Gagavuz Türkleri Tarih Dil Folklor ve Halk Edebiyatı*, s.41-42.
[111] Mutaf, *Gagavuzların Tanınma Mücadelesi ve Gagavuz Yeri Özerk Bölgesinin Oluşum,* s.12.

1820) olarak atanmıştır. Kararnamede ek olarak, her Besrabya'ya göç eden aileye 60 desyatin (yaklaşık 80 hektar) toprak verilmesi kararlaştırılmıştır. Göçmenler 10 sene boyunca bütün vergilerden, göçmen erkekler ise, 50 sene kadar askerlikten muaf tutulmuşlardı. Din değiştirme, toplumsal sınıflar arasında geçiş hakkı tanımıştır. Ayrıca, toprağa bağlı olmayan köylü statüsündeydi[112].

Gagavuz ismi ilk defa Rus Çarlığı tarafından 1917 yılında yapılan nüfus sayımında ortaya çıkmıştır. Rus kaynaklarında *Katagrafya* olarak geçmektedir. Osmanlı'da ise, doğrudan Gagavuz ismi, 1876 tarihli Teodor Kasap'ın Hayal gazetesindeki makalesinde yer almaktadır[113].

Necati Demir, son yıllarda yapılan araştırmalar ışığında, Gagavuz isminin 1817 yılından önce de kullanıldığını düşünmektedir. Demir'e göre, Gagavuz isminin ilk kullanımı 16. yüzyılda başlamıştır. Demir bu konuda şöyle demektedir:

"*Silistre sancağının Babadağ kasabasında, Hırsaova, Pravadı, Varna ve Aydos kazaları ile Niğbolu sancağı Şumnu kazasının köylerinde Gagavuzadının ve bu adın kısalmışı Gaga, Gago, Gagco, Gagoca ve Gagan adlarının sıkça kullanıldığını görmekteyiz.*''[114]

Verilen bu imtiyazlar Rusya'nın kontrolündeki bu bölgeye birçok Gagavuz'un göç etmesi için zemin hazırlamıştır. Zamanla Rusya kontrolündeki Besarabya'da Gagavuzların sayıları artmıştır. Ancak hayat koşullarından rahatsız olan Gagavuzlar 1842 yılında Komrat'ta ayaklanmıştır. 1843 yılında, M. Butkov'un seçim zamanında en büyük rakibi D. Koyço yanlılarını hapsettirmesisonucu Komrat'ta yine Gagavuzlar isyan etmiştir. Koyço ve yandaşları Saint Petersburg'a Butkov'un görevini kötüyekullandığına dair mektuplar yazmışlardır. İsyan kanlı bir şekilde bastırılmıştır[115].

1853 yılında, Rusya Osmanlı arasında Kırım Savaşı çıkmıştır. Rusya, ülkedeki göçmenlerden, bu savaştaki askerler içinerzak istemiştir. Ayrıca ülkede, at sahibi olan

---

112Roman Velev, Moldova'da *Ulusal Azınlıklar ve Agit'in Rolü*, İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007, s.119.

113Mihail, Guboğlu, "Gagavuzlar'ın Aslına Ait Faraziyeler ve Kendi Fikirlerim", *IX. Milletlerarası Türk Tarih Kongresine Sunulan Bildiri Özetleri*,21-26 Eylül 1981, TTK, Ankara, s. 54-55.

114 Necati Demir, "Gagavuz Türkleri Dil, Tarih Ve KültürününTemel Kaynakları", *Hamdullah Suphi ve Gagavuzlar* ed. Mehmet Şahingöz- Alper Alp, Türk Yurdu, Ankara, 2016, s. 228.

115James Minahan, *Encyclopedia of the Stateless Nations: Ethnic and National Groups Around the World,* Cilt:3, Greenwood Press, USA, 2002, s.632.

erkekleri süvari olarak savaşmaya çağırmıştır. Bu savaşta, Rus İmparatorluğu için ilk kez Gagavuzlar da savaşmıştır[116].

Bu savaş, 1857 yılında Paris Konferansı ile son bulmuştur. Rusya savaşı kaybetmiş ve Güney Besarabya'yı Osmanlı İmparatorluğuna devretmek zorunda kalmıştır. Devredilen bölgede toplam yüz kırk bin kişilik on Gagavuz köyü bulunmaktaydı. 8 Mayıs 1857'de Rus Çarlığının aldığı kararla, Güney Besarabya'da yaşayan göçmenlere, Herson ve Ekaterinoslavsk bölgelerine taşınma izni verilmiştir. 1860 yılında ise Rusya'nın Tavriç (Kırım, Azov ve Podunavya hariç) bölgesine de yerleşme izni verilmiştir.1861-1862 yılları arasında Güney Besarabya'da yaşayan hemen hemen tüm göçmenler Rus Çarlığı topraklarına taşınmıştır[117].

Devredilen bölge, Osmanlı'ya tabi Özerk Romanya devletinin yetkisi altına verilmiştir. 7 Kasım 1860 yılında bölgede en kalabalık Gagavuz ve Bulgar yerleşiminde, Romanya ve Osmanlı'ya karşı isyan gerçekleşmiştir. İsyanı bastırmak için Romanya ve Osmanlı askeri güç kullanmıştır. İsyan, kanlı bir şekilde bastırılmıştır[118].

Rus Çarlığı, Haziran 1871 yılında, Bucak'a gelen halkın göçmen statüsünü kaldırmıştır. Yani imtiyazlara sahip göçmenlerin bu hakları ellerinden alınmıştır. Yerel yönetimde de değişim yapılmıştır. Bucak bölgesi ilçelere ayırtılıp, Besarabya da Kişinev merkezine bağlanmıştır. Yerel yönetimde de değişim yapılmıştır. Bucak bölgesi ilçelere ayırılıp, Besarabya da Kişinev merkezine bağlanmıştır. Başta verilen ayrıcalıklar kaldırılmıştır[119].

1871 yılından sonra Bucak yönetimi Besarabya'ya bağlamıştır. 1874 yılındaki askeri reformlardan sonra Bucak'ın iktisadi durumu kötüleşmiş, çünkü Gagavuzların güçlü çalışabilen erkeklerinin bir kısmı orduya alınmıştır.[120] Göçmenlerin imtiyazlarının alınması Bucak'ta büyük bir tepkiye neden olmuştur. Bu yüzden farklı köylerde, farklı

---

[116] Mutaf, *Gagavuzların Tanınma Mücadelesi ve Gagavuz Yeri Özerk Bölgesinin Oluşum,* s.15.
[117]Erdoğan Keleş, "Rusya'nın Panslavizm Politikasının Balkanlarda Uygulanmasına Dair Bir Layiha*", Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE),* Sayı:21, Güz 2008, s.133-134.
[118] Enver Ziya Karal, Osmanlı *Tarihi,* Cilt: V, TTK, Ankara 1988, s.257.
[119]James Kapolo, Text*, Context, Performances: Gagavuz Folk Religion Gagavuz Folk Religion in Discourse and Practice,* Brill NV, Leiden, 2006, s.52.
[120]Edward Radzinsky, *Alexander II: The Last Great Tsar,* Trans. Antonio W. Bouis, Free Press, New York, 2005, s.150.

zamanlarda, birbiriyle bağlantısı olmayan birçok köylü isyan etmiştir. Rus Çarlığı bu isyanları kanlı bir şekilde bastırmıştır[121].

1877-1878 yılları arasındaki savaşta Ruslara yenilen Osmanlılar, 9 Kasım 1878'de, Ayastefanos Antlaşması'nı daha sonra Berlin Antlaşması'nı imzalamıştır. Bu iki anlaşma sonucunda, Güney Bucak ve Kuzey Bucak birleşmiştir. 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başlarında Besarabya'ya göç eden Gagavuzlar burada Bulgar kilisesinin etki alanına girerek, milli kimliklerini unutarak asimile olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır[122].

19. yüzyılın sonunda, Marksist gruplar, Gagavuz nüfusun fazla olduğu Bucakta'da yer almıştır. Bu gruplar 20. yüzyılın başından itibaren Rusya'da güçlenmişlerdi. Rusya 20. yüzyılda pek çok siyasi ve askeri olayda etkin rol oynamıştır. Bu olayların bazılarında Gagavuzlarda yer almıştır.

1904-1905 yıllarında Rusya Japonya savaşmıştır. Gagavuzlar da bu savaşa katılmak zorunda kalmıştır. 1906'da Gagavuz nüfusun çok fazla olduğu Komrat'ta bir isyan olmuştur.6 Ocak 1906'da Komrat Cumhuriyeti adı altında bağımsız olmuştur. Ancak bu cumhuriyetin ömrü sadece on gün olmuştur.[123] İsyan askeri müdahale ile bastırılmış ve liderleri de tutuklanmıştır.1909-1922 yıllar arasında kendi isteği ile Rus ve Sovyet hükümetleri tarafından "koloni" statüsü ile Bulgarlar ve Gagavuzlar Sibirya'ya ve Kazakistan'a sürülmüştür. Bucak'ın ekonomik durumunun bozulması meydana gelen sürekli kuraklık bu durumu daha da kötüleştirmiştir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak köylüler ayrı ayrı isyan etmişlerdi.[124]XIX.-XX. yüzyıllarda bu sebepler yüzünden, 1909 ve 1910 yıllarında Gagavuzların bir kısmı Orta Asya'da Turgay bölgesine, 1925 yılında da Taşkent yakınlarına gönderilmişlerdir[125].

1914'te Saraybosna'da Sırp Gavrillo Princip'in Avusturya Macaristan veliaht prensi Franz Ferdinand'ı öldürülmesi üzerine I. Dünya Savaşı patlak vermiştir. Dünya adeta İtilaf ve İttifak devletleri arasında ikiye ayrılmıştı. Almanya, Avusturya-Macaristan, Osmanlı

121 William E. Mosse, *Alexander II and Modernization of Russia,* İ.B. Tauris, New York, 1992, s.210.
122 Harun Güngör, "Yunan-Bulgar Kilise Mücadeleleri ve Gagavuzlar", *Türk Kültürü,* Sayı: 344, Aralık 1991, s. 21-24.
123 Yonca Anzerlioğlu, "Geçmişten Günümüze Hıristiyan Türkler", *Karadeniz Araştırmaları,* Sayı:2, Yaz 2014, s.381.
124 Manov, *Gagavuzlar (Hıristiyan Türkler)* s.41-43.
125 Remzi Bulut, *Moldova'daki Gagavuz Türkleri,* Fakülte Kitapevi Yayınları, Isparta, 2016, s.44.

İmparatorluğuve Bulgaristan'dan oluşan İttifak devletlerinin karşısında İngiltere, Fransa ve Rusya İtilaf Devletleri bulunmaktaydı.

Gagavuz nüfusunun olduğu Romanya, I. Dünya Savaşı'nda 1916 yılına kadar tarafsız kalmıştır. Daha sonra, İtilaf devletleriyle ittifak yapmıştır. Romanya'nın Macaristan'daki Transilvanya bölgesine saldırması üzerine, savaş Rusya'nın egemenliğindeki Besarabya'ya kadar yayılmıştır. Besarabya halkı Rus ordusunu beslemek zorunda kalmıştır. 1917 yılına kadar 15 binden fazla Gagavuz askere alınmıştır. 1917'nin Şubat'ında Rusya'da devrim gerçekleşmiştir. Savaş sonunda, Romanya Besarabya, Bukovina ve Transilvanya'yı sınırlarına dâhil etmiştir[126].

1917 yılındaki Bolşevik İhtilali'nden sonra, Besarabya'da, Moldova Halk Cumhuriyeti kurulmuştur.[127] Romen askerler Kişinev'e girince, Moldova Romanya ile birleşmiştir. I. Dünya Savaşı'nın galipleri olan İngiltere ile Fransa'nın Romanya'nın Moldova ile birleşmesini tanımasına rağmen, Sovyet yönetimi, bunun Romanya'nın Sovyet topraklarını işgali anlamına geldiğini söyleyerek, bu ilhakı tanımamıştır. Aslında Romanya Rusya'ya karşı tampon bölge oluşturmak için Besarabya'yı işgal etmiş, sınırlarını genişletmiştir. Chisinau, Bolgrad, Tuna Deltası, Bender, Ackermann ve Dinyester bölgelerinde Romanya yönetimi tanınmayıp direniş gösterilse de Rusya'nın yani Bolşevik hükümetinin bölgedekikontrolü engellenmeye çalışılmıştır. Bunun üzerine, Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin bulunduğu bölgede, "Besarabya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuştur[128].

2.3. Gagavuzların Yaşadığı Ülkeler

Gagavuzların tarihini ve yaşadıkları yerleri anlamak için, Gagavuz coğrafyasına bir göz atmak gerekir. Bugün yeryüzünde yarım milyonu (500.000) aşkın bir Gagavuz nüfusu olduğu bilinmektedir. Ancak tek bir bölgede değil, dünyanın çeşitli ülkelerine dağılmışlardır. Bunun sebebi, 18. yüzyıldan itibaren göç etmeleridir. Bu göçler birçok ülkeye olmuştur.

---

[126]Aslında savaş sırasında Almanya'ya yenilen Romanya, savaş sonunda İtilaf Devletlerinin İttifak Devletlerine karşı galip gelmesi üzerine imzalanan Versailles Anlaşması ile Besarabya, Bukovina ve Transilvanya'yı sınırlarına dahil etmiştir. Bkz. Stephen J. Lee, *Aspects of European History 1789-1980*, Routledge, London and New-York 2003, s.153

[127] Geoffrey Hosking, *Rusya ve Ruslar*, Çev. Kezban Acar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s.576.

[128] Kezban Acar, "Moldova Ulusal Kimliği üzerine", *Celal Bayar Üniversitesi S.B.E,* Cilt:5, Sayı:1, 2014, s.10.

Gagavuz ismi, 1991 yılında Sovyyetler Birliği dağıldıktan sonra kamuoyunda anılmaya başlanmıştır. Günümüzde Gagavuzların en yoğun olarak yaşadığı ülke Moldova'dır. Gagavuz halkının çoğu Moldova'nın güney tarafında yer alan Bucak'ta yaşamaktadırlar. 1994 yılında Moldova Parlamentosu'nun kararıyla Gagavuzlar otonom olmuş ve "Gagavuz Yeri" ismini almışlardı. Başkenti Komrat'tır. Çadır ve Vulkaneşti diğer önemli yerleşimleridir. 1831 kilometrekareden oluşan bu otonom cumhuriyetin başlıca üç ilidir. Bu bölgedeki Bessarabya ilçesinin bir kısım köyleri yanında, Taraklı ilçesinin de Kıpçak, Kırbalı ve Kayraklı köyleri ile Svetlıy(Aydın) Moldova Devleti'nde toplam 200.000 Gagavuz Türkü yaşamaktadır[129].

Ukrayna'da da Gagavuzlar yaşamaktadır. 60.000 kadar Gagavuz'un 50.000'i Odessa'nın Bucak Bölgesi'nde, Akkerman, Kili, İsmail ve Bolgrad ilçelerine bağlı 15 kadar köyde yaşamaktadır. Diğer 10.000 Gagavuz da çalışmak üzereyurt dışına gidenlerin oluşturduğu Ukrayna'nın çeşitli bölgelerinde yerleşen topluluklardır. Böylece Moldova ve Ukrayna'nın Güney Besarabya veya bucak olarak bilinen bölgelerinde oturan Gagavuzlar, dünyadaki Gagavuzların yarısını oluşturmaktadır[130].

Gagavuzlar Bulgaristan'da vardır. Bu ülkenin Dobruca, Deliorman ve Trakya Bölgeleri'nde, özellikle Varna, Kavarna, Balçık, Yenipazar, Yanbolu, Kızılağaç yörelerinde yaşayan Gagavuzlar'ın sayısı 150.000 dolayındadır. Komünizm yıllarında uygulanan baskı ve zorlamalar sonucunda İkinci Dünya Savaşı sonunda 300.000 olan Gagavuzlar'ın yarısı Bulgarlaştırılmış ve sayıları yarıya inmiştir. Bugün Varna'da 50.000, Kavarna ve köylerinde 30.000, Balçık ve köylerinde 20.000, Varna-Yenipazar arası Deliorman köylerinde 30.000, Yanbolu-Kızılağaç-Misivri yörelerinde de 30.000 olmak üzere 150.000-160.000'i anadillerini yaşatarak varlıklarını sürdürmektedir[131].

Yunanistan'ın Batı Trakya Bölgesi'nde İskeçe, Gümülcine ve Dedeağaç illerinde birçok Gagavuz köyleri vardır. Özellikle Dedeağaç'ın Orestidia (Kumçiftliği) ilçesinde Gagavuzlar yaşamaktadır. Orestiada şehrinin 20.000'i aşan nüfusu ile civarındaki 12 adet

---

[129] Jerzy Hatlas-Mariya Zyromskı, "Bucak'taki Gagavuzların Hayatında Din", Çev. Yrd. Doç. Dr. Ramazan Adıbelli, *TÜBAR*, S. 29, *Bahar 2011*, s.539

[130] Remzi Bulut, "The Political Status and Economy of Gagavuz Turks Living in Republic of Moldova" *V. European Conference on Social and Behavioral Sciences on September* St. Peterburg. Russia, 2016, s. 11 - 14.

[131] Hayriye Süleyman Yenisoy, "Bulgaristan Gagavuzları ", *Kültür Evreni*s.325. http://www.kulturevreni.com/5-323.pdf
Online Erişim Tarihi: 05.12.2017.

köyde yaşayan 10.000 kadar Gagavuz bulunmaktadır. Gagavuzlar adı geçen yerleşime Edirne'den ve Havsa köylerinden 1924'de uygulanan mübadele sonucu gelmiştir.

Ahmet Cebeci Yunanistan'daki Gagavuzların yaşadığı yerlerle ilgili bilgiler vermektedir:

"*Yunanistan'ın Kavala iline bağlı Serez sancağının Zihne ilçesinde belkide Uzlar'ın 1064 yılında Tuna'nın güneyine geçerek Balkanlar'a yerleşmesinden bu yana yaşamakta olan 20.000, civar köylerinde de 20.000 kadar Gagavuz Türkü vardır. Ayrıca Kırklareli'nin Karahalil ve diğer köylerden göçenlerin yerleştiği Demirhisar'ın Haznedar (bugünkü adı Hrisohorafa-Bulgar Makedonyasından gelen Ustruma ırmağı boylarındadır)."*[132]

1930-1940 yılları arasında Moldova'nın Besarabya bölgesi ile Güney Dobruca'nın güneyi Romanya'nın idaresine girmişti. Bu dönemde, 165.000 Gagavuz'un yaşamakta olduğu tespit edilmiştir. Ancak İkinci Dünya Savaşı sonra sayılarının 100.000'e düştüğü belirtilmiştir.1913-1940 yılları arasında Balçık, Kavarna, Şabla, Kurtpınar, Silistre ve Mankalyada dahil olmak üzere Romanya'da 200.000'in üzerinde Gagavuz'un yaşadığı ortaya çıkar. Köy ve kasabaları ile Bükreş'teGagavuzlar'ın sayısı 10.000 civarındadır[133].

Gagavuzlar Rusya'da da yaşamaktadırlar. 18. yüzyıl sonundan başlayarak özellikle 19. yüzyılda, Bulgar ve Gagavuzlar'ı Türkler'den alınan Tuna'nın ilerisine Bucak ve Besarabya topraklarına yerleştirmiştir. Ruslar, Gagavuzların kendi köylerini de kurmalarına izin vermiştir. Rusya içlerine iş bulma amacıyla göç eden nüfus da olmuştur. Rusya'nın Donetsk, Voronej, Kursk ve başka illerinde olduğu gibi, Kuzey-Kafkasya bölgeleri de dâhil, bugün Rusya Federasyonunda yaşayan Gagavuzlar'ın sayısı 13. 690'dır[134].

1944 yılında Moldova'yı ikinci kez işgal ederek Gagavuzların bir kısmını Kırgızistan, Kazakistan ve Özbekistan'a tahıl üretmek üzere sürmüştür. Bugün Kırgızistan, Kazakistan ve Özbekistan'da 5.000 Gagavuz'un olduğu tahmin edilmektedir[135].

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları öncesinde Brezilya'ya yerleşerek çiftçilik, hayvancılık, bağcılık ve şarapçılık gibi işlerde çalışma hayatına katılmışlardır. Gagavuzlar,

---

[132] Cebeci, *XVI. Yüzyıl Tahrir Defterlerine Göre Gagavuzlar*, s.179.
[133] Cebeci, XVI. Yüzyıl Tahrir Defterlerine Göre Gagavuzlar, s.180.
[134]Liaisan Şahin, "Rusya Federasyonunun Etnik ve Dini Yapısı", *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi* Cilt III, Sayı 2, Sonbahar 2016, s.23.
[135] Remzi Bulut, *Moldova'daki Gagavuz Türkleri*, s.47.

ABD, Kanada ve Arjantin’e de göç edip, iş hayatında yer almışlardır. Makedonya Cumhuriyeti’ndeki Gagavuzlar’ın hepsi Moldova’ya göç etmiştir[136].

2.4.Gagavuzların Toplumsal ve Kültürel Özellikleri

Türk boyu olduğu düşünülen Gagavuzlar’ın toplumsal ve kültürel özellikleri diğer Türk boylarına benzemektedir. Tarih boyunca birçok milletle bir arada yaşayan Gagavuzlar Türkler ve Slavlar’dan etkilenmişlerdi.

Gagavuzlarla ilgili en önemli kaynaklardan biri Mihail Çakır'ın Besarabyalı Gagavuzların İstoriyası adlı kitabıdır. Bu kitabında Gagavuzlarla ilgili şöyle demektedir: "*Gagavuzların karakteri, adetleri, psikolojisi gösteriyor ki, Gagavuzlar Türk etnik kökenindendir, onların dili temiz Türk dilidir*" [137]. Oğuz boylarından biri olduğu düşünülen Gagavuzlar, yüz ve vücut özellikleri bakımından Anadolu ve Rumeli’de yaşayan Türklere benzemektedir. Gagavuzlar, Bulgar ve Yunanlılara fiziksel olarak benzemez. Gagavuzlar ufak tefek, balıketinde, geniş sert kafalı, kısa boyunlu, güçlü kollu, iri bacaklı, kara gözlü, siyah saçlı ve esmer tenli insanlar olduğu belirtilmiştir[138].

Gagavuzlar genellikle çiftçilik, tarım ve hayvancılıkla ilgilenmişlerdir. Gagavuz köylüleri en fazla arpa, buğday ekmişler, bağcılık yapmışlardır. Şaraplarını kendileri yapmıştır. Halıcılık ve dokumacılık da Gagavuz köylerinde çok önemliydir[139].

Mihal Çakır, "Besarabyalı Gagavuzlaın Istoryası" isimli kitabında Avdarma köyünden Nikolay Kasım adında bir yaşlı Gagavuz'un, Bulgarlarla Gagavuzlar arasındaki karakteristiközellikleri şöyle anlatmaktadır:

“Bir de Gagavuzlara bakalım: Bunlar, dindar, kolay inanır, akıllı uslu, içli ve duyguludurlar. İçleri dışları birdir. Gizli kapaklı bir şeyleri yoktur, açık yürekli, mert, kanaatli, cömert, herkesle iyi geçinmeyi sever, kavgadan hoşlanmaz, kolay dertlenir insanlardır. Gagavuzlar, misafire ikrama pek düşkündürler, konuşmak için, keyif için ne paralarına ne de zamanlarına acırlar. Atı çok severler, iyi bir at için Gagavuz canını vermeye hazırdır.’’[140]

---

[136] Stefanide, D. Stamova, “Çadır Kasabası İki Cenk Arası Zamanında”, *Hamdullah Suphi ve Gaguzlar* ed. Mehmet Şahingöz, Alper Alp, Türk Yurdu, Ankara, 2016, s.363-365.
[137] Çakır, *Gagavuzlar: İstoriya, Adetlir, Dil hem Din* s.76.
[138] Akt. Manov, *Gagavuzlar (Hıristiyan Türkler)* s.31.
[139]Nayır, *Balkanlar ve Türklük* s.76.
[140] Çakır, *Gagavuzlar: İstoriya, Adetlir, Dil hem Din,* s.78.

Nayır, Gagavuzların, sakin, adaletli, kanunlara uyan ve cesur kişiler olduğu belirtilmiştir.[141] Balkanlarda Hıristiyan olan bu Türk boyu en eski Türk adetlerini korumuşlardır. Hıristiyan olmalarına rağmen Müslümanlara aitbirçok adet hala Gagavuzlar tarafından devam ettirilmektedir. Bunlardan en dikkate değer olanı kurban kesmektir.

Gagavuzlar, Hıristiyan dininde böyle bir kural olmamasına rağmen dini veya ananevi bir görevle kurban kesmekte ve etlerini fakirlere dağıtmaktadırlar. Hatta oruç tutmaktadırlar. Müslümanlar gibi domuz eti yememektedirler[142].

Gagavuzlara ait dini inanışlar da Müslümanlığa ait öğeler içermektedir. İslamiyette olduğu gibi âlembirçok kattan oluşmaktadır. Âlemin gökyüzü, yeryüzü ve yeraltı olan katları Gagavuz Türkleri'ne göre, sürekli etkileşim içerisindedir[143].

Türkiye ile pek çok ortak kültürel özelliğe sahiptir. Mesela düğün ve öncesi yapılanlar neredeyse aynıdır. İlk olarak kız istemeyle bu benzerliği açıklayabiliriz. Doğan Kaya bu durumu şöyle anlatmaktadır:

"Büyüklerin bir kızı beğenmesi veya gençlerin birbirlerini beğenmeleri sonucu, kız evine aracı kadın gönderilip onların niyeti araştırılır. Kızın annesi kocasına sormak için izin ister. Şayet cevap olumlu gelirse erkeğin babası ve annesi yanlarına şarap alıp kızı istemeye giderler. Uzun sohbet sonrasında onlara, suvat olmaya geldiklerini söylerler. Şayet razı olurlarsa, birlikte şarap içerek ilk bağlantıyı yaparlar. Taraflar aralarında belirledikleri muhtelif tarihlerde iki defa daha bir araya gelerek ikinci ve üçüncü baalantıyı yaparlar. Bu vesile ile birbirlerine çeşitli hediyeler alırlar. Bir başka deyişle dördüncü baalantıdır.''

Nişan törenine giderken olanlar şöyle anlatılmıştır:

Nişana giden güvey tarafındakiler çift sayıda gitmeye özen gösterirler. Kız evinde hısım akrabanın toplanıp içip eğlenilir ve gelin kıza hediyeler verilir, takılar takılır. Kızın başına ucunda altın olan ve adına nişan çemberi denilen bir başörtüsü bağlanır. Böylelikle kız, nişanlı / yavuklu kız olur. Nişanlı kız, büyüklerinin ve yakınlarının ellerini öper. Ertesi gün gelin, gelen hediyelere/bahşişlere karşılık kendisi de hediyeler hazırlayıp bir sepete kor. Toplanan grup, türküler söyleyip çalgılar çalıp eğlenerek oğlan evine gider. Herkes hediyesini aldıktan sonra dağılır. Böylelikle goda bitmiş olur.

---

[141] Nayır, *Balkanlar ve Türklük* s.80
[142] Argunşah-Güngör,*Gagavuz Türkleri Tarih Dil Folklor ve Halk Edebiyatı* s.45.
[143]Manov, *Gagavuzlar (Hıristiyan Türkler),* s.39.

Nişan döneminde olan adetler ise yine Türk gelenek ve göreneklerine benzemektedir:

Nişanlılık dönemi: Nişanın yapılmasından sonraki iki hafta kişmiş haftasıdır. Damat tarafı çeşitli tatlılar ve elbiseler götürürler. Damadın annesi kıza elbiseyi giydirirken, kız onu üç defa yere atar, böylelikle doğup büyüdüğü evden ayrılmasının ilk işareti olarak hüznünü ortaya koymaya çalışır. Nişanlılık döneminde, güveyinin babası ve anası kız tarafıyla düğün için uygun zamanı görüşür. Belirlenen günde elbise ve diğer ağırlıkları almak için nişanlı kız, kasabaya/şehre götürülür...[144]*"* Yukarıda anlatılan düğün öncesi ve düğünde yapılanlar Türkiye'dekilerden farksızdır.

Gagavuzların doğumla ilgili çeşitli adetleri vardır. Erkek çocuğu olan Gagavuz aileleri yılbaşı gecesi ve üç Şubat'ta horoz keser ve dağıtırlar[145]. Gagavuz Türkleri, lohusayı kötü ruhlardan korumak için kapısının önüne kor halinde ateş koyarlar. Lohusanın yanına gidenler bu ateşin üzerinden atlayarak geçerler.[146]

Doğumla ilgili adetlerin hemen hepsi ufak değişikliklerle bütün Türk boylarında aynıdır. Sadece Hıristiyanlık inancını benimseyen Türklerde vaftiz ritüelinin olması farklılık olarak görünmektedir. Çocuğun ölüm tehlikesi yoksa vaftiz doğumunun kırkıncı gününde yapılmaktadır. Tıpkı Anadolu'da bebeklerin kırklanması gibidir. Tek farkı bebeklerin tuzlu suyla yıkanmasıdır[147].

Ölümle ilgili de adetlere sahiptirler.

"Hıristiyan olan Gagavuz Türklerinden ölüm döşeğinde olan hasta için papaz çağırırlar. Papaz hastanın günahlarını bağışlar ve dua okur. Hastanın uzaktan beklediği kişi gelmediğinde, o kişinin giysisini o adamın üzerine atarak ölümünü kolaylaştırırlar. Bu anda akrabalar "can toparlanır" diye bir tarafa çekilir, sadece hasta öldükten sonra ona doğru yaklaşılır. Eceli gelenin canını alan melek onun canını bir daha geri vermiyor, eceli gelmeyenin canını ise melek, öbür dünyaya cennet ve cehenneme götürüp onun yakınlarına gösterdikten sonra geri getireceği düşünülür.''[148]

---

[144]Doğan Kaya, "Gagavuzlar Türklerinde Düğünle İlgili Terimler", *V. Uluslararası Gagavuz Kültürü Sempozyumu,* Tekirdağ, 16-17.10.2000. / Sabaa Yıldızı, Sayı: 14, 2001, s. 2-3.
[145]Güllü Yoloğlu, *Türklerin Aile Merasimleri,* AKM Yayınları, Ankara-1999, s.86.
[146] Yaşar Kalafat, *Kuzey Azerbaycan-Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'da Eski Türk Dini İzleri- Dinî Folklorik Tabakalaşma*, Berikan Yayınevi, Ankara 1998, s.55.
[147] Yılmaz Yeşil, "Türk Dünyası'nda Geçiş Dönemi Ritüelleri Üzerine Tespitler", *21. YüzyıldaEğitim ve Toplum,* Cilt: 3, Sayı:9, Kış 2014, s.132.
[148] Yoloğlu, *Türklerin Aile Merasimleri,* s.161.

Gagavuzların ölümle ilgili adetlerinin bazıları Müslümanlıkla ilgilidir. Ölülerini yıkarlar. Yıkama işlemini, o anda evde kim bulunursa, yakın akrabaları veya yıkamayı yapabilecek dört kişi gerçekleştirir. Ölüyü iman sahibi temiz kalpli yakınlarının yıkaması tercih edilir. Erkeği yaşlı ve yakın erkekler, kadını yaşlı ve yakın kadınlar yıkarlar. Kimi yerlerde, mutlaka yabancı birileri tarafından yıkanmalıdır. Yıkama, ölüyü günahlardan arındırmak, ahirete temiz göndermek için yapılır. Cenaze içerde, yazın sarayda (avluda), evin arkasında, evin banyosunda, hastanede ise morgda yıkanır. Bu esnada, ölüye kötülükler yaklaşmasın, günahları affolsun diye günlük yakılır. Gagavuzlar ölülerini kefene sararlar[149].

Cenaze üçüncü gün defnedilir. Arabaların olmadığı zamanlarda tabut ellerde taşınırmış. Cenaze, ev mezarlığa yakınsa ve genç ise omuzda, ihtiyar ise ellerde; ayaklar önde, baş kısmı arkada olmaz üzere taşınır. Cenaze ellerde taşınacaksa komşulardan güçlü adamlar seçilir. Tabutu akraba erkeklerin taşıması daha iyidir. Yorulan olursa yerine bir başkası geçer. Ölüm gerçekleştikten sonra ayna, televizyon beyaz bir örtüyle kapatılır. Cenaze evden çıkınca arkasından su dökülür. Cenaze geçerken bütün kapılar ve pencereler ruh içeri girmesin diye kapatılır; uyuyan kimseler uyandırılır. Cenaze geçerken pencereden bakılmaz, kapıya çıkılır. Cenaze mutlaka öğleden sonra defnedilir[150].

Cenazeden sonra yapılacaklar şöyledir:

"Bedeni terkeden ruh, 40 gün boyunca evin etrafında bir kelebek gibi dolaşır. Ruh yolunu kaybetmesin diye avlu 40 gün açık kalır; kapıda-dışarıda geceleri ışık yanar. Ruh, 40 gün evine gelip gittiği için siyah-beyaz kumaş asılır; öldüğü yere su ve ekmek konulur, mum/kandil yakılır. Ölümün işareti olan ve kırk gün boyunca saçakta asılı duran siyah-beyaz kumaş, ölünün bulunduğu- tabutun bulunduğu yeri ve odayı temizleyen, yıkayan kişiye verilir… Ölünün ruhunu memnun etmek için pomana (hayır yemeği, hediyeler) verilir, dualar edilir, tavuk, kuzu gibi kurbanlar verilir, fakirlere onun canı için yardım edilir; dünyadayken yapamadıklarını, akrabaları ellerinden geldiği ölçüde yapmaya çalışırlar."[151]

Gagavuzlar Türk ve Müslüman adetlerini kendilerine göre yorumlayarak devam ettirmişlerdir. Hıristiyan dininde "İlkyaz" mart ayındaki Paskalya orucuna rastlar. Bu oruç

---

[149] Argunşah-Güngör, *Gagavuz Türkleri Tarih Dil Folklor ve Halk Edebiyatı, s.79-81.*
[150] Argunşah-Güngör, *Gagavuz Türkleri Tarih Dil Folklor ve Halk Edebiyatı, s. 57.*
[151] Abdülkerim Dinç, "Gagavuz Folklorunda Ölüm", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* Erzurum, Sayı 25, 2004, s.91.

günlerinde şenlik ve bayram yapılmaz. Ancak Gagavuzlar hem bu orucu tutar hem de İlkyaz bayramını kutlarlar[152]. Gagavuzların İlkyaz Yortusu, Nevruzdur. Bir yandan Hıristiyan dininin tesiri, öte yandan Gagavuzların, çeşitli Hıristiyan halklar arasında yaşamış olmaları sebebiyle, Nevruz adı, zamanla İlkyaz Yortusu'na dönüşmüştür.

Gagavuzlar, Hıdırellez'i de kutlamaktadır. Gagavuzlar Hıdırellez'e Aya Yorgi adını vermişlerdir. Kutlamalar üç gün sürmektedir. Gagavuzlar'da özellikle Hıdırellez günü ateş yakma ve üzerinden atlama âdeti vardır. Hatta bugünden sonra kırlara çıkacak bütün koyunlar da ateşin üzerinden atlatılır. Onların da böylece belalardan, kötülüklerden korunacağına inanılır.[153] Kuzu kesilip pirinç veya bulgurla doldurularak pişirilmektedir. Hıdırellez'de, Gagavuzlar adeta ziyafet sofraları hazırlayarak, aile dostları ve komşularıyla beraber yemektedirler. Tanrı'nın verdiği nimetleri paylaşmaktadırlar[154].

2.5. Gagavuz Dili

Gagavuz kültürünün kaybolmamasında önemli yer tutan Gagavuz Türkçesi'dir. Bu Türk lehçesi Oğuz grubunun bir koludur. Oğuzlar'dan ayrılan Gagavuzlar, Bulgar, Kıpçaklarla ilişki kurdukları için bu boyların lehçelerinden, Osmanlı egemenliği sırasında Osmanlı Türkçesi'nden deetkilenmiştir. Bu yüzden Osmanlıca Bulgar Türkçesi, Kıpçakça ve Karaimce ile benzerlikler göstermektedir[155].

Oğuz dil grubuna ait Gagavuz Türkçesi, Azeri Türkcesi, Türkmen Türkçesi ve Türkiye Türkçesi ile benzerlikler göstermektedir. Özellikle Türkiye Türkçesi'ne çok benzemektedir. Osmanlı Türkçesi'nden etkilenen Gagavuz Türkçesi, Türkçe, Arapça, Farsça kelimeleri kendi dilini zenginleştirmiştir. Osmanlı zamanında, Gagavuzlar Grek alfabesi ile yazılmış Türkçe (Karamanlıca) kitapları okumuşlardır. Karamanlıca kitaplar hem Besarabyalı Gagavuzlar arasında hem de Bulgaristan'da yaşayan Gagavuzlar arasında kullanılmıştır[156].

Yunanca, Bulgarca, Romence, Moldavanca ve Rusça'dan birçok kelime de Gagavuz Türkçesi'ne geçmiştir. Uzun yıllar Slav haklarıyla yaşayan Gagavuzların edebi

---

[152] Ali Kafkasyalı, "Türk Dünyasında Nevruz Geleneğine Toplu Bakış", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 5, S. 2, s.163.
[153] Aladdin Uca, "Türk Toplumunda Hıdorellez I", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* Sayı 34 Erzurum 2007, s.133, dn. 153.
[154] Lübov Çimpoeş, "Gagavuz Kulturunde Hidrellez (Gagavuz Kulturasında Hederlez)", *Hamdullah Suphi ve Gagavuzla*r, ed. Mehmet Şahingöz- Alper Alp, Türk Yurdu, Ankara, 2016, s. 278.
[155]Agop Dilaçar, *Türk Diline Genel Bir Bakış*, TDK, Ankara 1964, s.121
[156] Nayır, *Balkanlar ve Türklük,* s.82.

dilinde, Slav kökenli pek çok kelime bulunmaktadır. Özellikle, bilimsel ve teknik terimler yabancı kökenlidir. Bu yüzden, Gagavuz Türkçesi ile yazılmış bilimsel eser yok denecek kadar azdır[157].

Gagavuz Türkçe'sinin ikilehçesi vardır. Birisi merkez diyalekti diğeri de güney diyalektidir. Moldava'da yaşayan Gagavuzlar'ın neredeyse tamamı "merkez ağzı" yani Deliorman ağzını konuşmaktadır. Güney diyalekti olarak adlandırılan ağız da Dobruca Türk lehçesidir[158].

Gagavuzlar arasında milli bilincin oluşmasını sağlayan Mihail Çakır, 1904 yılında duaları ve İncil'i Radloff'un belirlediği transkripsiyon alfabesinden farklı bir Rus Kiril alfabesiyle Gagavuz Türkçesine çevirmiştir. 1907 yılında bu çevirileri bastırabilmiştir. Aynı yıl içinde Kişinev'de dini içerikli Gagavuz Türkçesi ile yayın yapan bir gazete basmaya başlamıştır. Ardından 1909 ve 1910'da*Ai Evangheliea'*yı Kiril harfleriyle Gagavuz Türkçesinde yayımlanmıştır[159].

1947 yılında imzalanan Paris Anlaşmasıyla Sovyetler bugünkü Moldova'yı ilhaketmiştir. 1928-40 yılları arasında, Sovyetler Birliği diğer Türk topluluklarının her biri için ayrı bir alfabe ve yazı dili belirlemiştir. Gagavuz aydınlarının on yıl süren uğraşılarının sonunda Gagavuzlar için de bir alfabe ve yazı dili oluşturulmuştur. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, 30 Temmuz 1957 tarihli kararıyla, Dionis Tanasoglu ve L.A. Pokrovskaya'ya Rus alfabesine birkaç harf ilave ederek Kiril esaslı Gagavuz alfabesini hazırlatmıştır[160].

Gagavuzların ilk yazılı eserlerinin de 19 yüzyılın sonlarında görülmeye başlandığı söylenmektedir. Bu doğru değildir. Necati Demir, 1292-1295 tarihleri arasında Kırım taraflarında yazılmış Codex Cumanıcus (Kodeks Kumanikus) adlı eserin Gagavuz Türklerinin ilk yazılı eseri sayılması gerektiğini düşünmektedir[161]. Yeni oluşturulan bu alfabeyle yayımlanan ilk kitap, Dionis Tanasoglu'nun hazırladığı ve 1959'da Kişinev de bastırdığı ''*Bucaktan Seslär''*adlı antolojidir. Daha sonraki yıllarda bu alfabeyle çoğu halk edebiyatı ve folklor metni olan, geri kalanı da çağdaş Gagavuz yazar ve şairlerinin şiir ve

157 Argunşah-Güngör, *Gagavuz Türkleri Tarih Dil Folklor ve Halk Edebiyatı,* s.28-29.
158 Cebeci, "Osmanlı Devleti'nde Gagavuzlar", s.585.
159 Milan Mayer, "Gagavuzové – jazyk a jejich etnická identita", Kulturni *Studia*, Sayı:2, 2014, s. 39-40.
160Hasan Eren, "Gagavuz Türkçesi", *Türk Ansiklopedisi,* C.16, MEB Yayınları, İstanbul 1968, s.110.
161Necati Demir, "Gagavuz Türkleri Dil, Tarih Ve KültürününTemel Kaynakları", s.221-223.

hikâyelerinden meydana gelen kitaplar basılmıştır. Bu kitapların çoğu Gagavuz ağızlarından derlenen sözlü edebiyat metinleridir[162].

Diyonis Tanasoğlu, Nikolay Baboglu, Dimitri Karaçoban, Mina Kösä, Gavril Gaydarci, Saveli Petroviç Ekonomov, Stefan Kuroğlu, Konstantin Vasilioğlu, Stefan Bulgar, Andrey Koçanci, Vasi Filioglu, Olga Radova, Todur Zanet, Petr Yalanci, Tudorka Arnaut gibi şair ve yazarla bu alfabeyle çeşitli eserler vermiştir. Gagavuz Türkçesiyle yazılan ilk ve tek roman Diyonis Tanasoğlu'nun *Uzun Kervan* (Kişinev 1985) adlı eseridir. Nikolay Baboglu, Dimitri Karaçoban ve Todur Zanet Gagavuz Türkçesiyle tiyatro eseri yazmışlardı[163].

Dimitriev'in Gagavuz Türkçesi üzerine yaptığı çalışmalar 11500 kelimelik ilk Gagavuz sözlüğü 1973 yılında yayınlanmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Moldova'nın bağımsız bir devlet hâline gelmesiyle birlikte Gagavuzların otonom olmuştu. 29 Ocak 1993'te Gagavuz Yeri Halk Topluşu'nun aldığı bir kararla Lâtin alfabesine geçilmiştir[164].

---

[162] Nevzat Özkan "Gagavuz Yazılı Türk Edebiyatı", *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi,* C. 12, KB Yayınları, Ankara 1999, s. 367.
[163] Nevzat Özkan "Gagavuz Türkçesini Yazı ve Eğitim Dili Haline Getirme Çalışmalarına Bir Bakış", *Turkish Studies International Periodical For the Languages,* C.1, S.5, Kış 2010, s.80.
[164]Mariya Kopuşçu, "Onemnı Gıpotezalar Gagavuzlar ıcın, Onnarın Ana Diliİlerlemesinin Etapları*",* *Hamdullah Suphi ve Gagavuzla*r, ed. Mehmet Şahingöz- Alper Alp, Türk Yurdu, Ankara, 2016, s. 434-436.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK BASINI VE GAGAVUZLAR

3.1.Türkiye Cumhuriyeti Kurulduğunda Gagavuzların Durumu

Türkiye Cumhuriyeti Kurulduğu zaman, I. Dünya Savaşı sonrası II. Dünya Savaşı öncesiydi. Dünyada ekonomik ve siyasi pek çok değişiklik vardı. Birçok imparatorluk yıkılmıştı, dünyanın siyasi haritası yeniden şekillenmişti. Mustafa Kemal Paşa 29 Ekim 1923 yılında Cumhuriyet'i ilan etmişti. Genç Türkiye Cumhuriyeti savaştan yeni çıkmıştı. Nüfus sadece sekiz milyondu.

Gagavuzlar'ın yaşadığı Moldova ve Romanya'da bu etkiyle değişikliklere uğramıştı. Romanya krallıkla idare edilmekteydi. Moldova'da Romanya'nın sınırları içerisindeydi. Aynı tarihlerde, Moldova'da bulunan Besarabya'da toplum adeta ikiye bölünmüştü. Bucak Bulgarları ve Gagavuzlar bağımsız Bucak Cumhuriyeti'ni veya özerkliği kurma isteklerini dile getirmeye başlamışlardır. Besarabya liderlerinin bir kısmı ise Romanya ile birleşmeleri gerektiğini açık bir şekilde ifade etmeye başlamışlardır. Bundan dolayı Romanya Besarabya'ya girerek kısa bir zaman içerisinde bölgeyi işgal etmiştir. Kişinev'de bulunan meclisten de işgali onaylanmasını istemiştir[165].

Gagavuzların büyük çoğunluğu Moldova'da yaşamaktaydı.[166] Moldova'da Romanya'nın kontrolündeydi. Moldova'nın, Romanya tarafından göz ardı edilmesi, mali anlamda sömürülmesi üzerine Sovyetler Birliği'nin propagandaların da etkisiyle Ekim 1924'te Besarabya'nın doğu sınırında, Moldova Özerk Cumhuriyeti kurulmuştur. Ancak, varlığını 1939 yılına kadar devam ettirmiştir.[167]1939'da Besarabya Sovyetler'in kontrolüne geçince, Moldova- Transdinyester Özerk Cumhuriyeti Besarabya ile birleşerek Moldova Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olmuştu[168].

---

[165]Mutaf, *Gagavuzların Tanınma Mücadelesi ve Gagavuz Yeri Özerk Bölgesinin Oluşumu, s.25.*
[166] Oral Sander, *Siyasi Tarih*, İmge Kitabevi, Ankara, 2008, s.144.
[167] Svetlana Suveică, "Between the Empire and the Nation-State: Metamorphoses of the Bessarabian Elite (1918)", *Euxenios Governance and Culture in thr Black Sea Region*, Cilt: 15, Sayı: 16, 2014, s.28.
[168] Fahir Armaoğlu, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (cilt 1-2: 1914-1995),* Alkım Yayınları, İstanbul, 1996, s.452.

1929-1933 yılları arasında Rusya zamanında Besarabya'da açılan bütün fabrikalar kapanmıştır. Ekonomik şartları kötü olan Bucak'ta yaşayanların bir kısmı Güney Amerika'ya göç etmiştir. Özellikle Brezilya'ya ve Arjantin'e gitmişlerdir[169].

3.2. Atatürk ve Gagavuzlar

Atatürk'ün Türkiye dışındaki Türk topluluklarına olan ilgisi, siyasal ve dinsel sınırlar tanımamaktaydı. Atatürk, Müslüman olmayan Türk topluluklarına da -Türk ulusunun ve tarihinin bütünlüğü perspektifinden- özel ilgi duymaktaydı. Örneğin, Türklük bilincine sahip olmayan Anadolu'daki Ortodoks mezhebine mensup Türklerin, kendilerini dinsel aidiyet duygusu ile "Rum" kabul ederek Lozan sonrası "Mübadele Protokolü" çerçevesinde Yunanistan'a göç etmeleri, Atatürk'ü derinden etkilemiştir. Karamanlıca -Grek alfabesi kullanılarak- yazılmış İncil kullanan bu Türk soylu vatandaşlarımızı Türkiye'de bırakabilmek için, geç de olsa son bir girişimde bulunan Atatürk, Papa Eftim'e İstanbul'da bir Türk Ortodoks Patrikhanesi kurulmasına onay vermiştir[170].

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde Türklük bilincinin oluşumunda inkâr edilemez hizmetleri bulunan Türk Ocakları, Cumhuriyet ile birlikte değişime ayak uyduramaması; yöneticilerinin, Türkçülüğü ölçüsüz ve duygusal söylemlerden ibaret bir hayalcilik biçiminde kullanmaya kalkışması gibi nedenlerle kapatılmıştır. Osmanlıyı yıkan sebeplerin başında hayalcilik olduğu Atatürk çok iyi biliyordu. Ancak, kapatılmasıyla ilgili sorun çıkmaması için nedeni açıklanmamıştır. Atatürk Türk Ocakları Başkanı Hamdullah Suphi Tanrıöver'i onurlandırarak Romanya Büyükelçiliğine atamış, üstelik de ona tam destek vermiştir.

Hamdullah Suphi Romanya Besarabya'daki Gagavuz kasaba ve köylerini dolaşmıştır.Atatürk'ün de desteğiyle, bu bölgede Türkçe eğitim yapan 26 tane okul açtırılmış ve bu okullara öğretmenler gönderilmiştir.Türkçe kitaplar bu okullarda okutulmuştur.Kız ve erkekten oluşan Gagavuz gençleri de Türkiye'ye gönderilerek üniversitelerde eğitim almıştır[171].

Gagavuzlar'ın Ortodoks olmaları Türkiye'de kimi kesimler tarafından milliyeti

[169]Mustafa Baydar, *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları,* Menteş Yayınları, İstanbul, 1968, s. 157-158.
[170] Esat Arslan, "Kurtuluş Savaşında Yunan-Fener Patrikhanesi Birlikteliğine Karşı Örgütlü Bir Yaklaşım", *A.Ü.T.l.T.E. Atatürk Yolu*, 8, 15: Mayıs 1995, s.410.
[171]Nuri Yavuz, "Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Gagavuzlar", s.182.

sorgulanmıştır. Zira Ortodoks Türk olur mu diyerek karşı duran bir grup olmuştur. Bu durum Gagavuz göçünü engelleyen en önemli etmen olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.3. Hamdullah Suphi Bey'in Bükreş'e Atanması

Türkiye Cumhuriyeti ile Gagavuzlar arasındaki ilişkiler 1930'larda başlamıştır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti sadece sekiz milyondu. Bu sorunu çözmek için Anadolu dışında yaşayan Türkler'in Anadolu'ya göç etmeleri düşünülmüştü.Türkiye'ye gelecek göçmenlerin ülkeye taze kan olacağına inanılmaktaydı.Atatürk'ün bu konudaki fikirleri şöyledir:

"Memleketin nüfusu şayan-ı teessüf bir derecededir. Zannederimki bütün Anadolu halkı sekiz milyonu geçmez.Şimdi biz bunu telafi etmek istiyoruz.Hudud-ı Milliye haricinde kalan aynı ırk ve harstan olan anasırı da getirmek ve onları da müreffeh bir halde yaşatarak nüfusumuzu tezyid etmek gerekir.Bence Makedonya'dan ve Garbi Trakya'dan kâmilen Türkleri buraya nakletmek lazımdır.''[172]

Dış Türkler 1930'lu yıllarda Türkiye'ye göç etmeye başlamışlardı. Bu durumun çeşitli nedenleri vardır. Türkiye nüfusunun az olması sebebiyle getirilmesi düşüncesi ülkede kabul edilir hale gelmişti. Özellikle Romanya, Yugoslavya ve Bulgaristan'dan getirilecek Türk göçmenlerin ülkeyi kalkındıracağı düşünülmekteydi. Hamdullah Suphi bu amaçla Romanya'daki elçilik görevi sırasında Romanya hükümetiyle bir anlaşma imzalamıştır. Anlaşmaya'ya göre, Romanya'daki Türkler Türkiye'ye beş yıl içerisinde getirilecek ve Marmara Havzası'na yerleştirilecekti.[173] Bu düşünceyi destekler yazılar basında da yer almıştır. Bunlardan biri Sefaeddin Karanakçı'ya aittir. Yazının bir kısmı şöyledir.

"Bundan evvelki tetkiklerimizde tabiî bir şekilde nüfus artmasının güç; zamana mütevakkıf ve birçok masrafları mucib olduğunu görmüştük. Bu tetkikimizde memleket dışındaki millettaslarımızı millî hududlar içine almak suretile nüfusu artırmağı mütalea edeceğiz. …Bugünkü millî hududlar haricindeki soydaşları, o araziyi ilhak etmek suretile

[172]Yıldırım Ağanoğlu, "Balkanlarda Göç Gerçeği", *Balkanlarda Gelecek Tasavvuru,* ed.Ümmühan Özkan, İnsani Yardım Vakfı, İstanbul, 2008, s. 166.
[173] *Ağanoğlu, "Balkanlarda Gelecek Tasavvuru*", s. 172.

anavatana bağlamak, Bugünkü millî hududlar haricindeki ırkdaşları, millî hududlar dâhiline getirip iskân etmek.''

Ülkenin genişliği ve nüfusun azlığı belirtilerek bu nüfusu artırma çabaları gazetelere konu olmuştur:

''Genişliğine nazaran nüfusu çok az olan Türkiyemizde nüfusu artırmak millî ve en büyük davalarımızdan biridir. 1935 senesinde yapılan sayıma nazaran, yurdumuzda kilometre murabbaı başına 21,2 nüfus isabet etmektedir. Bu nisbet İtalya'da 137,5, Lehistanda 86, Yunanistan'da 51,9'dur. Rakamların bu ifadeleri, her ne suretle ve her ne pahasına olursa olsun nüfusumuzu çok kısa bir zamanda artırmak mecburiyetınde olduğumuzu teyid eder. Normal şekilde nüfus artması zamana muhtaçdır. İçtimai hayatın yeni teessüs etmekte olduğu yurdumuz; her memleketten daha ziyade nüfusa muhtaçtır.''

Nüfus ne kadar artarsa gücümüz o nisbette artacağı da gazete yazılarında belirtiliyordu:

''Nüfus fazlalığının memleket müdafaası bakımından lüzımu da münakaşaya tahammül etmiyerek kadar sarih ve vazıhtır. Millî hudıdlarımız haricinde yaşıyan milyonlarca Türk vardır. Mehmed, Yugoslav ya da Mehmedoviç, Bulgaristan'da Mehmed medef, Yunanistan'da Mehmedaki olmuştur. Yabancı memleketlerdeki Türklerin kültürü sarsılmaktadır. Yüksek tahsil yapanlar, yaşadıkları memleketin kültürünü temessül etmişlerdir. Buralarda hemen vardır. Haricden getirilecek ırkdaşlarla yurdumuz, uzun zahmet ve büyük masraflar ihtiyar etmeden kısa bir zamanda yüz binlerce vatandaş kazanabilir. Doğan vatandaşın iktısadî manada müstahsil ve müstehlik olabilmesi zamana mütevakkıftır. Hâlbuki haricden getirilecek vatandaş yetişmiş bir müstahsildir.''

Dışarda yetişmiş hazır bir insan topluluğu beklerken doğal yollarla çoğalmak mantıksızdır diyerek dış göçü destekleyici ifadeler yer almıştır:

''Haricden gelecekler, yetişmiş insan olmaları itibarile evlid kabiliyetleri yerindedir. Diğer taraftan bu vatandaşlar memleket müdafaası için de kuvvetli birer unsurdurlar. Memleket hududları haricindeki soydaşları Türkiye'ye getirerek onlan ana yurdda iskân etmeği şiar ve gaye edinen Cumhuriyet hükûmeti 16-4-934 tarihli ve 2510 sayılı iskân kanunile tadilleri ve bu kanuna zeyil kanunlarla, Türkiye'de yerleşmek maksadile

dışarıdan münferiden veya müçtemian gelmek istiyen Türk soyundan kimseler lehine birçok imtiyazlar ve muafiyetler tesis etmiştir.''[174]

Tez konusuyla bağlantılı olan Hamdullah Suphi'nin görev yeri olan Romanya'dan Türkiye'ye yapılan göçleri ele alarak konuyu daha anlaşılır hale getireceğiz. Romanya kralı Ferdinand, ülkesinde 1923 yılında toprak reformu yapmıştır. Fakat Dobruca Bölgesindeki Türklerin toprakları, kanunda belirlenen ölçütlerin dışına çıkılarak fazla oranlarda ellerinden alınmıştır. Bu durum Türklerde büyük infial yaratmıştır. Türkler mahkemelere başvursalar dasonuç değişmemiştir.[175]

Romanya Devleti, Birinci Dünya Savaşının ardından BulgarlarınDobruca bölgesinden çekilmesinden sonra bölgede çoğunluğu elde etmekamacıyla, Dobruca'yı hızla "Romenleştirme" hareketine girişmiştir. Romen hükümeti, Makedonya'dan getirdiği Ulahları Türklerin arasına yerleştirmiştir. Türklerin mahallelerine, köylerine ve evlerine yerleşen Ulahlar arasında sonu cinayetle biten olaylar yaşanmıştır. Bu durum Türkleri rahatsız etmiştir.Romen hükümeti de Türklere karşı haksız tutumlar sergilemiştir. Ayrıca Güney Dobruca'yı Bulgaristan'a bağlamak için Dobruca adında birsiyasi ve askeri örgüt kuran Bulgarlar, zaman içerisinde bölgede kendileri gibiönemli bir azınlığı oluşturan Türklere karşı da harekete geçmişlerdir. Çetelerkurarak Türk köylerine 1923-1933 yılları arasında sayısız saldırılar gerçekleştirmiştir. Tüm bu sorunlar Romanya'daki TürklerinAnadolu'ya göç etmesine neden olmuştur[176].

Hamdullah Suphi'nin Bükreş Büyükelçiliği işte bu yıllara rastlamaktadır. Hamdullah Suphi 25.5.1931 tarihli Bakanlar Kurulu kararnamesiyle Bükreş'e birinci sınıf ortaelçi olarak atanmıştı.[177] Hamdullah Suphi'nin Romanya Büyükelçiliğine atanması aslında geçmişiyle bağlantılıydı. Büyük bir Türk nüfusunun var olduğu Romanya ile ikili ilişkilerin gelişmesine paralel olarak, bu ülkeye ayrı bir önem verilmişti. Millî mücadelede düzenlediği mitingler ve Türk Ocakları başkanı olarak yaptığı çalışmalarla adından söz ettiren Hamdullah Suphi gerek ülkenin temsili gerekse Türklüğe hizmeti mükemmel olarak yerine getirebilecek bir kişiydi.[178] Yıllarca Türklük bilincinin oluşması için çalışan

---

[174]S. Karanakçı, "Nüfusumuzu Çabuk Artırmanın Yolu", *Cumhuriyet*, 25 Ekim 1938
[175]Abdulah İrsel, *Türkiye ve Romanya Arasında Göç ve Göçmen Meselesi (1878-1940)*, Gazi Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005, s. 61.
[176]Ömer Metin, *Atatürk Dönemi Türkiye Romanya İlişkileri (1923-1938),* Gazi Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2011, s.187-188.
[177] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi(BCA). 030. 08.01.02.19.30.8.
[178] Yonca Anzerlioğlu, "Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Gagavuz Türkleri", *Hamdullah Suphi ve Gagavuzlar,* Türk Yurdu, Ankara, 2016, s.125.

Hamdullah Suphi'ye, Türk Ocaklarının kapanmasından sonra büyükelçi olarakgörev verilmiştir. Aslında kendisine birçok görev yeri sunulmuştur. Bunlar arasında Belgrad, Bükreş ve Kahire elçilikleri vardı.[179] Romanya'da Türkler'in yaşaması ve I. Dünya Savaşı'nda şehit Türklere ait mezarların olması Hamdullah Suphi'nin seçiminde etkili olmuştur.

Büyükelçilik görevi sırasında Türkiye'yi çok iyi temsil etmişti. Romen başbakanı Niteluscu ile Tevfik Rüştü Aras arasındaki ilişkiyi yakınlaştırmıştır. Romanya Sarayı ile iyi ilişkiler kurmuştur. Zaman zaman, fikri alınmak üzere saraya çağrılmıştır[180].

Hamdullah Suphi'nin de katkılarıyla 17 Ekim 1933'te Türkiye-Romanya Dostluk, saldırmazlık, hakemlik ve uzlaştırma antlaşması imzalanmıştır. İmzalanan bu antlaşma iki ülke arasındaki dostluk havasını geliştirmiş, bu gelişme Türk Büyükelçisinin Romanya'daki işlerini kolaylaştırmış ve onu daha itibarlı bir konuma getirmiştir. Anlaşma hem Romanya hem de Türkiye basınında coşkuyla karşılanmıştır. Bu durumu çok iyi değerlendiren Tanrıöver, kişisel çabalarıyla Bükreş'te Türk şehitler için bir mezarlık yaptırmıştır[181].

Hamdullah Suphi'nin görev yaptığı yıllarda, Dobruca ve Besarabya'da Türklere ve Gagavuzlara ait okul yoktu. Dobruca'daki tek yüksekokul, Babadağ civarında Mecidiye kasabasındaki ''Müslüman Semineri'' adındaki medrese idi. Hamdullah Suphi, bu medreseyi ziyaret etmiştir. Öğretmen ve öğrencilerle görüşmüş, ders ve eğitim programlarını incelemiştir[182]. Bükreş'e döndükten kısa bir süre sonra Romen Millî Eğitim Bakanlığı'ndan Seminer Müdürlüğü'ne gelen bir yazıda Arapça okutulan dinî kitapların Türkçe okutulması, Arap harfleri yerine yeni Türk harflerinin kabul edilmesi, sarık ve cüppe yerine ceket, pantolon ve öğrenci şapkası giydirilmesi belirtilmiştir. Bundan başka, genel tarih ve özel Romen tarihinden başka programa Türk tarihi konulması da bildilmiştir. Öğrencilerin isteği ve Hamdullah Suphi'nin çabaları sonucunda müfredata Fransızca

[179] Baydar, *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları,* s.155-156.
[180]Falih Rıfkı Atay, "Titulesco Cenapları", Hakimiyet-*i Milliye Gazetesi,* 15Ekim1933; Müstecip Ülküsal, "Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Dobruca Türkleri", *Emel Dergisi*, Temmuz- Ağustos 1966, Sayı:35, s.36.
[181]Baydar, *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları*, s. 158.
[182]Ali Sarıkoyuncu, "Atatürk Döneminde Dış Türklere Yönelik Eğitim-Öğretim Faaliyetleri: Gagauz Türkleri Örneği," *Atatürk 4. Uluslararası Kongresi*, Cilt 2, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 25-29 Ekim 1999, s. 1317-1334.

konulmuştur[183]. Gagavuzların milli kimliklerinin korumasının tek yolunun Türkçe'yi iyi bir şekildeöğrenmeleri olduğunu belirtmiştir.

Görevi boyunca ilgilendiği en önemli sorun Romanya'dan Türkiye'ye göç eden Türklerdi. Romanya'daki Türkler niçin anavatana göç ediyorlardı? Aslında bu sorunun cevabı Romanya'nın etnik anlamda bir bütün olmak istemesiyle ilintiliydi. Bunlardan Türklerin sayısı 150.000 idi. Ancak siyasi anlamda örgütlenmemiş, çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşan Türklerin Müslüman olması da Romanya'nın homojen yapısını bozmaktaydı. Bu inanış sonucunda, Türkler birçok baskıya maruz kalmıştır. Sonuç itibariyle, 1923-1933 yılları arasında 33.852 kişi Romanya'dan Türkiye'ye göç etmiştir[184].

Hamdullah Suphi Bey'in 26Mayıs 1932 tarihli raporunda bu durum şöyle anlatılmıştır: "*Vakit geçtikçe Türk halkınınmukavemeti her suretle azalmaktadır. Birgün gelecektir ki muhaceret hareketi, önüne geçilmek imkânıolmayan bir sel halini alacaktır. Yabütün mal ve mülklerini bırakarak firar ediyormuş gibi Romanya'yı terk edecekler yahutbunlarınellerindeki son servetleri ile de pasaport temini uğrunda rüşvet olarak yabancı ellere gidecektir''*[185].

Hamdullah Suphi'nin bu konudaki endişelerinde haksız çıkmamıştır. 1932 yılı sonbaharından itibaren Dobruca'daki birçok Türk malını, mülkünü satarak Türkiye'ye göç etmeye çalışmışlardır[186]. Ancak, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti kitlesel bir göçe hazır değildi. Göçmenlerin ulaşım, barınma ve iskânını karşılayabilecek maddi imkânları yoktu. Dolayısıyla, Türkiye Cumhuriyeti Hamdullah Suphi'den Romanya'dan gelecek kitlesel bir göçe karşı tedbirler almasını istemiştir. Bu tedbirlere rağmen, Romanya'daki Türklerin Türkiye'ye göç etmesi engellenememiştir. Türk aileler evlerini ve arazilerini çok ucuza satmışlardır. Bu durumu fırsat bilen Romen ve Bulgarlar da fiyatları düşürmek için kendi aralarında teşekküller oluşturmuşlardır[187].

Türkiye'ye yapılan Türk göçleri Romanya basını da ele almıştır. Romen basının bu tutumu Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanmıştır:

---

[183]Müstecip Ülküsal, "Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Dobruca Türkleri", s.36.
[184] Ferhat, İvgen, 1923-*1960 Döneminde Türkiye'nin Balkan Politikası*, Ankara Üniveristesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007, s.58.
[185]BCA. 030.10.00.00.116.809.3.
[186] BCA. 030.10.00.00.246.667.10.
[187]Önder Duman, "Atatürk Döneminde Romanya'dan Türk Göçleri (1923-1938)", *Bilig,* Sayı: 45, Bahar 2008, s. 30.

“Türkler gidiyor, çünkü tazyik ediyoruz ve istemiyoruz. Silistire sancağından bugünlerde yüzlerce aile gitti, haber aldığımıza göre Pazarcık sancağında da hicret için hazırlanıyorlar. Hakikatte bu hallere müstahak olmayan Türklerin hicretine her iki sancagın büyük idare memurları sebebiyet vermiştir. Evet, angarye yapan Türktür, çünkü mutidir, aynca Bulgar rejimile de ezilmektedir. Çünkü himayesiz ve rehbersiz kalmıştır. Tabiidir ki pek asil ve muti olan Türk halkı bu vaziyet karşısında hicret edecektir. Öyle ki bugün bu hicret cereyan mâni olunamıyacak bir halegelmiştir. İnsanlık namına düşünecekolursak hiç olmazsa Romanya'dan ebediyen aynlırken onlara kendimizi affettirelim, vatanlarını terkederken duydukları acıları tahfif edelim. Hiç olmazsa fazla müşkülât göstermiyelim, masrafsız hicret etmelerine müsaade edelim''.

Türklerin gitmesine Romen basını dahi üzülerek şahit olmuş bunu gazetelerinde belirtmişlerdir:

''Türkler gidiyor ve bütün valıkları hiç pahasına Bulgarların elinegeçiyor; çünkü başka alıcı yoktur. Tara Noua mecmuasında okuduğumuza göre Maliye Nezareti 1933 senesibütçesine Pazarcık sancağındakimuhacirlerin inşaatı için 20 milyon leytahsisat koymustur. Bu 20 milyon leytahsisatla pek âlâ on bin hektar toprakve bin kadar ev alınabîlir, bu suretlehem hicret edecek Türklerin satmak işindekarşılastıkları müşkülât bertaraf edilmişolur, hem de pasaport almak için türlü türlü fuzulî masraflara boğulmuşolmazlar. Bumeseleyi ihmal, bizim için millîbir cinayet sayılır, çünkü Türklerin hicretetmelerine müsaade etmek Bulgarlarıburada takviye etmek demektir''[188].

Romanya, Türk ve Bulgarların yoğunlukta yaşadıkları bölgelereMakedonya'dan gelen göçmenleri yerleştirerek o bölgelerde Romenekseriyet sağlamaya çalışmaktadır. Hamdullah SuphiBey, Türkiye'ye göç edecek 200.000 civarındaki Türk'ün Romanya'da bırakacağı emlakı, Romen hükümeti kendi muhacirlerine vermek sureti ilenakdi yardımların bir kısmından kurtulabileceğini de sözlerine eklemiştir.Türklerin bırakacağı bu emlak meselesi, iki hükümet arasında yapılacakgörüşmeler sonunda çözülebileceği, bu emlaklerin parasını kısmen Romendevletinden nakit olarak alabilme ihtimali olduğunu ya da bu paraya mukabilRomanya'dan kereste ve petrol ürünleri Türkiye'nin ihtiyaç duyduğumaddelerin sağlanabileceğine dikkat çekmiştir[189].

---

[188] “Romanya Türkleri Niçin Hicret Ediyor?”, *Cumhuriyet,* 23 Mayıs 1933.
[189]Metin, *Atatürk Dönemi Türkiye Romanya İlişkileri (1923-1938),* s. 191.

Romanya'da yaşayan birçok Türk malını mülkünü satarak Türkiye'ye göç etmek için limanlara yığılmışlardı. Artan Türk göçleri hem Romanya hem de Türkiye hükümetlerini harekete geçirmişti. Romen Dışişleri Bakanı, Hamdullah Suphi'ye Türk halkını göç etmeyezorlayan şartların ortadan kaldırılması ve bu topluluğun Romanya'da kalmayadevam etmesi için tedbirler almıştır. Türklere ait evlerine yerleştirilmiş olan Romen muhacirlerinburalardan çıkarılmasını, bunların ancak Romenlerin ve Bulgarların evlerineyerleştirilebileceği talimatını vermiştir. Türkiye Hükümeti de durumdan şikâyetçiolan Türk köylülerinin Bükreş Elçiliğine ya da Türk konsolosluklarına haber vermelerini belirtmiştir. Romanya Hükümeti ayrıca, Türklerle ilgili tüm şikâyetler için kendisiyle sık sık temastabulunulmasını Hamdullah Suphi'den rica etmiştir[190].

Hamdullah Suphi'nin Romanya'dan göç edecek Türklerle ilgili faaliyetlerine Türk basını yer vermiştir.

"*Romanya'dan göçmen işleri hakkındahükûmetımle temas etmek, izahatvermekve direktif almak için geldim. Yarın akşam Ankara'ya giderek temaslarıma başlıyacağım. Romanya'dan gelen göçmenlerin durumu mümkün olduğukadar düzgündür. Rumen ve Türkhükûmetleri bu işin tam bır düzen içindecereyanı için itina gösteriyorlar. Romanya'dan memleketimize daha birçok göçmen gelecektir"*[191].

Türklerin göçü engellenemeyecekse, Türkiye'nin istediği şekilde birkaç yıla değil daha uzun vadeye düzenli bir şekilde dağılmalıydı. Bu önerilerden başka Savunma Bakanlığı, Türk Elçiliğinin Gagavuzlar (Ortodoks Türkler) için yaptığı çalışmalara da dikkat çekerek, Türkiye'nin Müslüman Türklerden sonra ileride Gagavuzları da göçe teşvikedebileceği, bu nedenle bu topluluğun hızlı bir şekilde asimile edilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Bakanlık, bu asimilasyonun da en etkin bir şekilde kiliselerde ve okullar da yapılabileceğini Romen Dışişleri Bakanlığına önermiştir[192].

Romanya hükümeti de bu durumdan rahatsızdı. Zira Dobruca'da Türklerin mallarını Bulgarların satın alması durumunda Bulgar nüfusu artacaktı. Bu yüzden, Türklerin göç etmesi önlenmeye çalışılmıştır.[193] Hamdullah Suphi Dobruca ve Deliorman bölgesinde köy

---

[190]BCA. 030.10.00.00. 246.667.10. 4-5.
[191] "Bükreş Elçimiz Dün Şehrimize Geldi, Yarın Ankara'ya Gidiyor", *Cumhuriyet*, Birinciteşrin, 1935.
[192]Metin, *Atatürk Dönemi Türkiye Romanya İlişkileri (1923-1938),* s.195.
[193] Romanya Türkleri Hicrette, Yeni Asır, 26 Eylül 1933.

köy incelemeler yapmıştır. Bu göçü önlemek için Romanya'daki Türklere tavsiyelerde bulunmuştur, ancak göçü durduramamıştır[194].

Romanya'dan Türk bir heyet Türkiye'ye gelerek bu konuyla ilgili bilgiler almışlardı. Bu durumla ilgili Cumhuriyet'te çıkan makalede şöyle denilmektedir:

"*Romanyalı Türkler Ankara'ya geldi. Anavatanın 10 seneliktekâmülü kendilerinihayrette bıraktı. Cumhurîyetimizin onuncu yılına münasebetle yapılan merasimde bulunmak üzere Ankara'ya giden Romanya'nın Türklerinden mürekkep 300 kişilik birseyyah kafilesi şehrimize gelmiştir*"[195].

Cumhuriyet Gazetesi'nin 21 Ağustos 1934 tarihli haberinde bu durumdan bahsedilmektedir: "*Romanya Türklerinden kırk kişilik bir heyet evvelki gün şehrimize gelmiştir. Heyete Silistre meb'uslarından Dr. Süleyman Hamdi Bey riyaset etmektedir.*"[196]

Romanya hükümeti, Türkiye'ye göç etmeye karar veren Türkvatandaşlarının geriye kalacak olan taşınmaz mallarının daha sonrakidönemlerde sıkıntı yaratmaması ve Dobruca bölgesine yerleştirdiği Romenvatandaşlara daha iyi koşullar sağlamak amacıyla satın alınmasına kararvermiştir. Hamdullah Suphi'de bu öneriyi desteklemiştir.[197] Ancak, Romenler Türklerin mallarını almayıp fiyatlarının düşmesini beklemişlerdi. Bu amaçla yaptıkları basında yer almıştır:

"Romanya'dan getirilecek muhacirler için Romanya hükûmetile müzakerelere girişilebilmek için Ankara'ya gelen ve burada müteaddid konuşmalar yapan Bükreş sefirimiz Hamdullah Suphi bu akşam İstanbula hareket etti. Hamdullah Suphi ana yurda gelecek Romanya Türklerinin mal işlerini halledecektir."[198]

Mallarını satan Romanya'daki Türkler Anadolu'ya parasız bir şekilde gelmişlerdir. Zira Türklerin sattıkları malları karşılığında aldıkları paraları, pasaport, vergi, belediye vergisi, Köstence'ye ayakbastı parası, Köstence liman sendikasına mensup hamalların ücreti gibi masraflara gitmiştir[199].

---

[194]Hamdullah Suphi'yi Romanya'da ziyarete gelen bir Türk, Türkiye'ye göç etmek konusunda şöyle demiştir: *"ne olursa olsun Türkiye"ye gideceğiz, gerekirse bizi orda bir meraya atınız, dileneceğiz, sürüneceğiz fakat burada kalmayacağız"* bk. Ömer Metin, "Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Romanya Türkleri'nin Göçüne Dair Faaliyetleri", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi, Sayı:35, Güz 2012, s.126.*
[195] "Romanyalı Türkler Ankara'dan Geldi", *Cumhuriyet,* 5 Kasım 1933.
[196]*Cumhuriyet, 21 Ağustos* 1934.
[197] "Romanya Türkleri Anavatana Geliyor", Anadolu, 14 Haziran 1933.
[198] "Romanya Türklerinin Bırakacağı Emlak", *Cumhuriyet,*16 Temmuz 1935.
[199] BCA. 0 30.10.00.00.116.810.13. 3-5.

Romanya'dan Türkiye'ye yapılacak göçlerle ilgili Türkiye'nin çekincelerini içeren bir mektup yazılmıştır[200]. Halit Ziya'da Cumhuriyet Gazetesi'nde Türkiye ve Romanya hükümetleri arasındaki Türkiye'ye göç etmek isteyen Türkler için yapılan müzakerelerden bahsetmiştir.

"Başbakan Tataresko, evvelki gün ve dün Bükreşteki Türk elçisini kabul etmiştir. Öğrenildiğine göre, Romanya Türklerinin muhacereti hakkındaki konuşmalar, tam bir anlaşma ile neticelenmiştir. Türkiye elçisi, müzakerelerin neticesini hükûmetine bildirmek üzere yakında Ankara'ya gidecektir. Bana ne getirdiniz ne verebildiniz? Buna verilebilecek tek bir cevab vardır: Hiç"[201].

Romanya'dan Türkiye'ye göç etmekte ve edecek olan Türkler hakkında Türkiye ile Romanya arasında 4 Eylül 1936 günü 20 maddeden oluşan bir göç sözleşmesi yapılmıştı:

"*Anadolu Ajansınınhususî muhabiri bildiriyor: Hükûmetimizle Romanya hükûmeti arasında Dobrice Türklerinin göçmesi hakkında cereyan eden müzakereler bitmiş ve mukavele hükûmetimiz namına Bükreş elçimiz Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Romanya hükûmeti namına Maliye Nazırı M. Kançikof tarafından imzalanmıştır. Romanya gazeteleri her iki memleketin siyasetine tamamile muvafık olan bu mukaveleden dolayı memnuniyetlerini gösterir makaleler neşretmişlerdir. Bumakalelerde Türk ahalinin her nevi menfaatlerinin bu mukavele ile tamamen mahfuz tutulduğuna ayrıca işaret edilmektedir*"[202]. Bu anlaşmada Gagavuzların göçünden hiç bahsedilmemiştir.

İmza töreninde Türkiye'yi Bükreş Elçisi Hamdullah Suphi Tanrıöver, Romanya'yı ise Maliye Bakanı Mircea Canciov temsil etmiştir. Göç sözleşmesinin genel çerçevesine bakıldığında; Romanya'nın Durostor, Köstence, Tulçea ve Caliaera eyaletlerinde oturan Müslüman Türkler, beş yıliçinde Türkiye'ye göç edeceklerdir. Göç eden kişilerin taşınmaz malları, Romen hükümeti tarafından satın alınarak bedelleri yedi yıl içerisinde Romanya Merkez Bankası aracılığıyla Türkiye'ye iletilecektir. Ayrıca bu göç sözleşmesi imzalandığı sırada askerde bulunan Türkler hemen terhis olacak ve askere gidecek olanlar da bu görevden muaf tutulacaklardır[203].

1936 yılında göç sözleşmesinin imzalanmasından sonra Romanya'dan Türkiye'ye 20.692 kişi göç etmişti. Göçmenlerin azımsanmayacak bir kısmı Marmara Havzası ve

[200] BCA. 030.10.00.00.116.810.13.
[201]Halit Ziya Uşaklıgil, "Romanya Türkleri", C*umhuriyet*, 9 Şubat 1936
[202] "Dobrice Türklerinin Muhacereti", *Cumhuriyet,* 14 Eylül 1936.
[203] Duman, "Atatürk Döneminde Romanya'dan Türk Göçleri, s. 31.

Trakya'ya yerleşmişlerdir. Bu sayede Trakya hatta İstanbul'da hak iddia eden Bulgarlara karşı adeta savunma duvarı oluşturulması planlanmıştır. Konuyla ilgili Cumhuriyet Gazetesi'nde çıkan bir yazı bu durumu anlaşılır hale getirmektedir:

"Gelen muhacirler önce Trakya'ya yerleştirilmeli, Avrupa'da koca bir duvar dikilmelidir. Boş topraklar hiçbir işe yaramaz ve bir gün gelir başkalarının eline geçer. Edirne'de Kırklareli'nde bütün Trakya'da Bulgarların gözü vardır. Midye ile İnoz arasında bir çizginin üstünde kalan yerleri her gün bağıra bağıra söylüyorlar. İstanbul'da bile gözleri vardır. Boğazlar, İstanbul ve Trakya Türkiye'nin elinde olmasaydı, yeryüzünde bugünkü gibi saygı görmezdik, bugünkü gibi sözümüzü dinletemezdik."[204]

Romanya'dan gelen göçmenler, Balkanlar'dan gelen diğer göçmenler gibi Tokat, Çorum, Bilecik, İçel, Aydın, Muğla, Isparta, Burdur, Manisa, Denizli, Antalya, Balıkesir, İzmir, Elâziz, Van, Muş, Diyarbakır, Ağrı, Kars ve Sivas vilayetlerine yerleştirilmiştir.[205]Romanya Türklerinin göç meselesi titizlikle takip edilmiş ve 1937'de 1938'de göç eden Romanya Türkü, yurdun çeşitli bölgelerineiskân edilmiştir.

3.4. Hamdullah Suphi'nin Gagavuzlarla Tanışması

Romanya'da görevi boyunca, Müslüman olan Türklerden fazla, daha öncevarlığından haberdar olduğu Gagavuzlarla ilgilenmiştir. Hamdullah Suphi'den önce Köstence ve Varna Konsoloslukları Raporlarında Gagavuz Türklerinden bahsedilmektedir. 1930 yılına ait raporlardan ilki, 14.10.1930 tarihli 1228/189 numaralı olan, Köstence Konsolosu M. Ragıp tarafından dışişleri bakanlığı kanalıyla başbakanlığasunulmuştur. Rapor şöyle başlamaktadır: "*Romanya'nın Besarabya ve Dobruca kıtalarında, Bulgaristan'ın Varna Sancağında (Gagavuz) denilen küçük bir kısım halk vardır ki ana dili Türkçe, mezhebi de Hıristiyan Ortodokstur.*"[206] Gagauzların yüzlerinin Türklere benzediğini belirtmiştir. Ufak adaleli, kısa boyunlu, kuvvetli büyük el ve ayaklı, kara gözlü, kara saçlı, geniş yüzlü, sivri kafalıolduklarını ifade etmiştir. Diğer bir raporda şöyledir: "B*u küçük kabile hakkında tarihlerde hiçbir söz geçmemiştir; bu da o kabilenin kemiyet ve keyfiyet itibariyle gayet ehemmiyetsiz olmasından ileri gelmiştir.*"[207]

---

[204] Akt. Duman, "Atatürk Döneminde Romanya'dan Türk Göçleri", Cumhuriyet, 5 Kanunisani 1933.
[205] Ulus, 6 Haziran 1937.
[206] BCA. 030.10.00.00.246.666.30. 2.
[207] BCA. 030.10.00.00.246.666.30. 2.

Konsolos raporunda, Karamzin, Jak Duvitri'nin Gagavuzların kökenlerine yönelik araştırmalarına da yer verilmiştir. Ayrıca, konsolos Ragıp'ın görev süresi boyunca yaptıklarına da değinilmiştir.[208] Raporda Konsolos M. Ragıp, Dobruca'daki Gagavuz nüfusunun 20.000, Besarabya' da 30.000 ve Varna'da da 7000 olduğunun tahmin edildiğini belirtmiştir. Ayrıca Gagavuzların yaşadığı yeren yerlerdeki iskân durumu hakkında şu bilgiyi vermektedir:

"*Dobruca'dakiler ekseriyetle Kavarna, Balçık, Kokarca ve Yenice köylerinde sakindirler; esasında hepsi Dobruca'da otururken Besarabya'nın Bucak kısmı Rus istilasına uğradığı vakit, Nogay Türklerinden boşalan araziye Dobruca'dan büyük bir kısım Gagavuzlarla Bulgarlar giderek orada kalmışlardır. Dobruca'nın Mangalya sahillerinden itibaren Varna sahillerine kadar Gagavuzlar öbek öbek yayılmıştır. Burgaz tarafında da pek az bir kısım var ise de tamamile Rumlaşmış, kendisini unutmuştur. Bugün kendisini Rum ırkına mensup bilmektedir. Besarabya'dakiler dahi kendilerini İslav gibi tanımakta ve Türk Devleti'nin bu kıtayı teshiri üzerine kendi İslav dilini bırakarak Türk dilini almış olduklarını zannetmektedirler.*"[209]

Raporda, Gagavuzların kendi aralarında konuştukları dilden de bahsetmiştir. Gagavuzlar *Deliorman Türk lehçesi konuşurlar*. Genellikle ziraat, ticaret ve muhtelif küçük sanatlarla uğraşanların dışında aralarında az çok zengin olanların da var olduğu Gagavuzlar, "*ilim ve hüner ve temeddün sahalarında sair ecnebi memleketlerdeki Türklerle aynı seviyede, aynı hal ve vaziyettedirler.*"[210]

Köstence Konsolosunun ardından 12.3.1932 tarihinde Varna konsolosluğundan da Ankara'ya bir rapor gönderilmiştir. 1640/58 numaralı bu raporun giriş cümlesi oldukça ilgi çekicidir. Aşağıda verilen raporda göstermektedir ki, bu konsolosun Gagavuzlar hakkında fazla bilgisi yoktur:

"*Bu konsolosluk havzasında, mezhepleri Ortodoks, Türkçe konuşur, pek çok köylü halkına buraya birkaç ay evvel tayin edildiğim zaman tesadüf etmiş bu halkın miktarları ile menşeleri, adetleri ile ibadetleri ve tahsilleri ile meylettikleri milliyet hakkında layıkı ile tetkikatta bulunmayı bir vazife telakki eylemiş idim.*"[211]

---

[208] Yonca Anzerlioğlu, "Bükreş Büyükelçisi Hamdullah Suphi ve Gagavuz Türkleri", *Bilig,* Sayı:39, Güz 2006, s. 33.
[209] BCA.030.10.00.00.246.666.30. 2.
[210] BCA. 030.10.00.00.246.666.30. 7.
[211] BCA. 030.10.00.00.246.666.30. 7.

Varna konsolosu Gagavuzların kökeniyle ilgili araştırmaları incelemiştir. Birçokbilim adamı, Gagavuzların kökeninin Uz-Oğuz olduğunu raporunda belirtmiştir. Yapılan tetkikler sonucunda, Varna ile Şumnu arasında 10.000'e yakın Gagavuz'un yaşadığını ifade etmiştir. Ayrıca, toplu bir halde yaşayan Gagavuzların ağırlıklı olarak köylerde yaşadığından bahsetmiştir. Eski ve yeni istatistiklerde, Gagavuzların Bulgaristan Türkü olarak belirtildiğini de dile getirmiştir. Ancak Gagavuzların büyük çoğunluğunun kendilerini Türk olarak hissetmediklerini de eklemiştir[212].

Varna konsolosu Gagavuzların yaşadığı bölgeleri ziyaret etmiştir. Bizans'ın etkisi ile çok önceleri Ortodoks olan Türkçe konuşan bir Oğuz topluluğu ile karşılaştıklarının altını çizmiştir. Gagavuz köylerini ziyareti sonrasında raporunda şöyle demiştir: "*Gagavuzların oldukça mükrim, misafirperver, şakacı ve hoşsohbet olduklarını ve yaşlıların sohbetlerini dinlerken kendisini Anadolu'nun bir köyünde zannettiğini belirtmektedir*[213].

Bulgarların son bir iki seneden beri Gagavuz Türklerine olan ilgisinin arttığına değinen Konsolos, yaşlı Gagavuzların hiç Bulgarca bilmedikleri halde gençler arasında bunun tam tersi bir durumun söz konusu olduğunu belirtmektedir. Yine bu konu ile ilgili olarak 26.1.1932 tarihinde Bulgar Eğitim Müfettişi Kostof'un Varna'da yapmış olduğu bir konuşmada şöyle demektedir:

"*Gagavuz gençlerinin hemen hepsinin Bulgarcayı öğrendikleri ve gençlerin Bulgar toplumu bünyesine böylelikle dâhil edildiğine vurgu yaptığını dile getiren Konsolos, aralarında Türkçe okuyup yazmaya meyledenlerin varlığına dair bilgiler elde ettiyse de Bulgar etkisi altında bunun gerçekleşeceğine ihtimal vermediğini ifade etmektedir.*''[214]

Varna konsolosu Gagavuzlar üzerinde yaptığı çalışmalar sonucunda, bir öneride bulunmuştur:

"*Bu Hıristiyan Türkler memleketimize celbettikleri ve aynı nesilden olan Anadolu Türkler ile ihtilatları temin olunabildiği takdirde Oğuz neslinden bir kütlenin Bulgarlaştırılmasının önüne geçilmiş olmakla beraber neslimize dolayısıyla tarihimize pek büyük bir hizmet ifa edilmiş olunur*"[215]. Varna Konsolosunun bu Hıristiyan topluluğun Anadolu'ya yerleştirilebileceği fikrinden bahsetmesi, son derece ilgi çekicidir.

---

[212]Yonca Anzerlioğlu, "Bükreş Büyükelçisi Hamdullah Suphi ve Gagavuz Türkleri", s. 34-35.
[213]BCA. 030.10.00.00.246.666.30.13.
[214]BCA. 030.10.00.00.246.666.30.14.
[215]BCA. 030.10.00.00.246.666.30. 14.

Gagavuzların yaşadığı Besarabya ve Dobruca'daki kasaba ve köyleri gezmiş, hatta evlerine misafir olmuştur. Hamdullah Suphi, Gagavuzlara aslında kendisi gibi Türk olduğunu anlatmaya çalışmıştı. Bükreş'teki görevi boyunca, Gökoğuz diye hitap ettiği Gagavuzları elçilikte çalıştırmıştır. Elçilikteki görevlilerin neredeyse tamamı Gagavuzlar'dan oluşmuştur[216].

Gagavuzların milli bilincinin oluşmasında en önemli ismi olan Mihail Çakır'a destek vermiştir. Çakır, *Besarabyalı Gagavuzların İstoriyası* eserini yazarken Hamdullah Suphi Tanrıöver tarafında da büyük destek görmüştür. Tanrıöver, Gagavuz Türkleri ile ilgili raporunda Atatürk'e Gagavuz aydını Çakır'dan da bahsetmiştir. Atatürk, Çakır'ı devlet nişanı ile ödüllendirir. Atatürk'ün Anıtkabir müzesindeki kitapları arasında Mihail Çakır'ın "Besarabyalı Gagavuzların İstoriyası" adlı kitabı da mevcuttur. Atatürk bu kitabı okumuş ve notlar almıştır[217].

18.01.1932 tarihinde Ankara'ya gönderdiği Gagavuz Türkleri'yle ilgili rapor şöyledir:

"*Besarabya ile Dobruca, Bulgaristan ve Şarki Trakya'da sakin "Gagavuz" isminde ana dilleri Türkçe olan bir halk vardır. Bunlardan şarki Trakya'da yaşayanlar, Hacı Adil Bey'in Edirne Valiliği esnasında Bulgaristan'a hicrete icbar edilmiştir.*"[218]

Hamdullah Suphi, en kalabalık Gagavuz iskânının Besarabya'da olduğunu ifade etmiştir. Çarlık idaresi dönemindeGagavuz nüfusunun 70.000 olarak gösterildiğini belirtmektedir. Gagavuzları, fiziki görünüş, lehçe ve ahlâk bakımındanRumeli Türklerine benzetenHamdullah Suphi, Dobruca ve Bulgaristan'da yaşayan diğer Türkler'den şöyle bahsetmektedir: "*Beyaz çehreli, orta veya ortadan daha yüksek boyludurlar ve Kafkas ırkışemailini haizdirler. Aralarında pek çok kumrallara tesadüf olunur. Gayet yakışıklı güzel insanlardır.*"[219]

Köstence, Mankalya ve Balçık kahvelerinde konuşan Müslüman Türkler'den Gagavuzları ayırt etmenin mümkün olmadığının altını çizen Hamdullah Suphi, Gagavuzların, eski ve yeni Bulgar istatiklerinde, Bulgaristan Türkü olarak belirtildiğini, Varna konsolosunun aksine o dönem için Hıristiyan olmalarına bağlı olarak Romanyave

---

[216] Bilal Şimşir, "Hamdullah Suphi Tanrıöver, Gagavuz Metropoliti", *Sabaa Yıldızı,* sayı: 25, (t.y.), s.25-35.

[217]Gönül Ayan, "Atatürk'ün Hizmetlerinden Dolayı Ödüllendirdiği Büyük Gagavuz Kimliği M. Çakır" "Gagavuzların Milli Lideri Mihail Çakır", *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, Cilt:3, Sayı:12, Sonbahar 2011, s.29.

[218] BCA. 030.10.00.00.246.666.30. 16.

[219] BCA. 030.10.00.00.246.666.30. 16.

Bulgaristan istatistiklerinde Gagavuzların Romen veya Bulgar nüfusunadâhil edildiğine vurgu yapmıştır. Gagavuz nüfusunu iki yüz ila ikiyüz elli bin olarak vermektedir. Gagavuzların âdet ve ahlak itibariyle de Müslüman Türklere benzediğini söyleyen Hamdullah Suphi, Mankalya camii imamının şu sözlerine yer vererek ilginç bir düşünceyi aktarmaktadır: "*Bunlar bizim köylü amcalardır. Vaktiyle dinlerini vermişler, dillerini vermemişlerdir."*[220]

Raporunda, Gagavuzların dini açıdan Romanya, Bulgaristanveya Yunanistan'a yakınlık gösterdiklerini ifade etmiştir. Adı geçen ülkelerin okullarında okuyan gençlerin Bulgar veya Romen gençlerle evlilik yaparak kendi toplumlarından koptuğuna da değinmiştir. Hamdullah Suphi, Gagavuzların menşelerinin kendilerine hatırlatılması konusunda Türkiye'nin üzerine düşen görev konusunda şunları söylemektedir:

"*Eğer Türkler tarafından kendilerine biralaka gösterilir, mazileri kendilerine bir izah olunur, onlara haklarında tetkikatyapmış olan müsteşriklerin Türk menşelerini gösterir malumat biraz öğretilirse, kendi ırkımızdan oldukları muhakkak görünen bu temiz, çalışkan, sağlam ve güzel halk Türklük camiasına her surette bağlanacaktır.HattaTürkler tarafından bunlara karşı hiçbir muhabbet gösterilmemesine rağmenbirçoklarısırf atalardan intikal edegelen malumat neticesi olmak üzere Türklükmenşelerini bilirler ve bunu anamızdan babamızdan böyle işittik deyetekrar ederler."*[221]

Hamdullah Suphi'nin raporlarına göre yaşadığı yere göre Romen, Bulgar, Rus ve Yunan olan Gagavuzlar Türkiye'yi nasıl görmekteydi? Bu konuda Hamdullah Suphi'nin kişisel gözlemlerinden yararlanabiliriz. Bir gün bir Gagavuz genci ile karşılaşan Hamdullah Suphi Türkiye'de Gagavuzca'nın neden konuşulduğunu merak etmiştir. Hamdullah Suphi aralarında geçen konuşmayı şu şekilde aktarmaktadır:

"Nece konuşuyorsun? Gagavuzca. - Ben nece konuşuyorum? Sen de Gagavuzca konuşuyorsun. Türkiye'de 14.000 000 adam var. Onlar da bizim gibi konuşuyorlar. Türkiye'de bu kadar Gagavuzca konuşan adam olduğunu bilmiyordum… Oğlum, sen de ben de Türkiye'de onlar da hepimiz Türkçe konuşuyoruz. - Evet, hakkın var, bizim dilimize Gaguzca da derler, Türkçe de derler."[222]

---

[220] BCA. 030.10.00.00.246.666.30. 17.
[221] BCA. 030.10.00.00.246.666.30. 17.
[222] BCA. 0.30.10.00.00.246.666.30. 18.

Hamdullah Suphi ile Gagavuz genci arasında geçen bu diyalogta, genç konuştuğu dili Gagavuzca olarak ifade etmiştir. Ayrıca, Türkiye Türkleri ile ilgili pek fazla bir şey bilmemektedir.

Raporunda, Bükreş Üniversitesinde dil derslerinde Türkçe'nin Romence'ye etkisinin öğretildiğini belirtmekte ve on iki yüzyıl önce Bizans'ın müttefiki konumunda bulunan Türklerin varlığından bahsederken, Bizans imparatorları arasında Constantin Le Hazar olarak bilinen imparatora dikkat çekmektedir. Ayrıca, Kavarna ve Varna arasında yaşayan Gagavuzların, Besarabya'ya Ruslar tarafından iskânına değinmiştir. Tahminen yüzbin civarında bir Gagavuz nüfusunun Besarabya'da Tikina, Kahul, Çetate- Alba, Akkerman ve İsmail sancaklarında, güneyde ise en yoğun olarak Kavarna, İsmail, Balçık ve Varna'da yaşadıklarını dile getirmiştir[223].

Gagavuzların yaşadıkları ülkelerde aldıkları eğitimle kendi kültürlerinden kopma tehlikesinden bahsetmiştir. ZiraRomanya'da yaşayanlar Romen okullarına, Bulgaristan'da yaşayanlar Bulgar okullarına gitmektedirler. Hamdullah Suphi bu konuda şöyle demektedir*:*

"Yakın zamana kadar yaşadıkları arazide bir millileştirme siyaseti olmaması dolayısıyle Türklüklerini muhafaza eden Gagavuzlar, milli benliklerini yitirmekle karşı karşıya karşıyadırlar."[224]

Hamdullah Suphi, raporunun ilerleyen sayfalarında, Gagavuz isminin nereden geldiği ile ilgili olarak yapmış olduğu araştırmanın sonuçlarına yer vermektedir. "Gagavuzları, Balkanlar'a kuzeyden gelen Peçenek, Uz veya Kuman Türklerinin torunları olarak niteleyen Dimitrov, Radlof, Jireçek ve Moşkof'un Gagavuz isminin Doğu Türkistan topraklarında Gagar isminde bir şehir ile bağdaştırmıştır. Doğu Türkistan'da ''Gagar'' olarak isimlendirilen şehrin aslında Kaşgar olduğuna dikkat çekerek-, bilimsel bir değerinin olmadığını belirtmiştir. Gagavuz Türklerinin aslında, Romanya'nın kuzeyinde yüzlerce yıl hüküm süren Hun, Hazar, Peçenek ve Kumanların torunları olduğu düşüncesi daha mantıklı olduğunu da eklemiştir.

Genel olarak Hamdullah Suphi raporunda, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde gerek Anadolu'da gerekse Rumeli'de Hıristiyan Türklerin varlığına değinen ve bugün için de

---

[223]Anzerlioğlu, "Bükreş Büyükelçisi Hamdullah Suphi ve Gagavuz Türkleri", s.36.
[224] BCA. 030.10.00.00.246.666.30. 30-31.

konu açısından dikkate değer bilgiler sunduğu açıkça söylenebilecek olan Bizans tarihçilerinin önemi üzerinde durmaktadır[225].

Hamdullah Suphi'nin Gagavuzlar'ın kökeniyle ilgili görüşlerine Romanya'da karşı çıkanlarda olmuştur. Türkiye'ye karşı olumsuz duygular besleyen Profesör Yorga, Gagavuzları da Karamanlılar gibi dillerini Türk idaresi altında değiştirmek zorunda kalan Rumlar olarak adlandırmıştır. Hamdullah Suphi bu konuda şöyle demektedir:

"*Mektebi olmayan, gazetesi olmayan, hiç kimseden himaye görmeyen ve bilhassa o havalide büyük bir Türk kitlesine istinat etmeyen bir dilin, İstanbul'da ve İzmir'de bile çok mukavim olan Rumcayı nasıl yüzbinlerce azası olan bir halka unutturmuş ve yerine geçmiştir."*[226]

Gagavuzları Karaman Rumları'na benzetmektedir. "*Karaman Rumları gibi daha doğrusu Anadolu'nun Bizans zamanında Hıristiyanlaşmış Ortodoks Türkleri devamla Karamanlı Ortodoks Türkler gibi."*[227]Gagavuzların da Türkçe'yi Rum harfleri ile yazdığına vurgu yapmaktadır.

Karamanlılara değinerek onların da Gagavuzlar gibi Bizans zamanında Hıristiyanlaşan Türkler olduklarına bir kez daha dikkat çekerken, Gagavuzlar ile Karamanlılar arasındaki farkı şu şekilde izah etmektedir: *"Bu Gagavuzlar Rum Patrikhanesinin elinde eski Babı Ali'nin cehil ve gafleti sayesinde Rumlaştırılmaya bol bol vakit ve fırsat bulunmamış kimselerdir."*[228]

Dobruca'da Oğuz adı ile ilgili Tutrakan şehrinin ve Oğuzlar köyünün ve Moldova'da Uz geçidi gibi yerleşim yerlerinin olmasına dikkat çeken Hamdullah Suphi, elde ettiği tarihi ve coğrafi bilgilere dayanarak, Gagavuzların Oğuz aslından olduklarını belirtmekte ve şöyle demektedir:

"Bunların ana dillerinin Türkçe olmasının, Uz şehrinden bahseden eski Türkülerini, sekiz dokuz asırdan beri muhafaza ettikleri Türk adet ve ahlâkına Türk aslından gelmelerini kabul etmeksizin izah etmenin imkânı yoktur."[229]

Hamdullah Suphi'nin üzerinde durduğu bir diğer önemli detay da güney Dobruca sahillerinde Osmanlı'dan önce bir Oğuz devletinin kurulmuş olmasıdır. 1930 yılında Atina'da düzenlenen Bizantinoloji kongresine Balaçev'in sunduğu rapora dayanarak bu

[225] BCA. 030.10.00.00.246.666.30. 23.
[226] BCA. 030.10.00.00.246.666.30. 30-36.
[227]BCA. 030.10.00.00.246.666.30. 20-21.
[228] BCA. 030.10.00.00.246.666.30. 23-24.
[229]BCA. 030.10.00.00.246.666.30. 25-26.

bölgede İzzeddin Keykavus ile başlayıp Sarı Saltık ve sonrasında Balik'ın Hıristiyanlığı kabulle bütün ordusu ile Bizans hizmetine girmiştir. Daha sonra, Dobrotiç egemenliğinde yerleşilen bölge Dobruca olarak anılmaya başlanmıştır.[230]Raporunun sonunda ise şöyle demektedir*:*

"Eğer Türk milliyetperverliği, eski Rumeli'nin koskoca bir parçasında asırlardan beri anadillerini sadakatla muhafaza eden bu iyi ahlak sahibi, sağlam ve güzel Türk halkı ile alakadar olmaya başlar ve bunlara tarihi hakikati telkin ile kendilerini Türk camiasına davet ederek başka milletler arasında büsbütün eriyip kaybolmalarına mani olursa ve nihayet ümit ve temenni ettiğim üzere Anadolu'nun kapılarını Türk ırkının bu öz evladına açar ve eski maruf tesamuhuna göre onlara dini hürriyetleriyle beraber yer ve yurt gösterirse boş olan Anadolu kendisine sadakatla ve merbut kalacağı muhakkak olan yepyeni bir kuvvet kazanır."

Türkiye'nin komşularındaki Hıristiyan-Müslüman dayanışmasına da değinerek emir beklendiği belirtilmektedir:

"Suriye'de Hıristiyan Arap, Müslüman Arapla beraber Fransız istilasına karşı mücadele etmektedir. Hıristiyan Arnavutlar, halkının ekseriyeti Müslüman olan Arnavutluğun istihlas hareketinde milletlerine sadakatla mücahade etmişlerdir. Bosna-Hersek'teki Sırp mektepleri, Müslüman Boşnak çocuğunu Hıristiyan Sırp çocukları ile beraber Sırp vatanperveri olarak yetişiyor. Vekâletin Müslüman Türkler hakkında olduğu gibi bu Hıristiyan Türkler hakkında ittihaz buyuracağı kararı ve bendenize tebliğ edeceği emri bekliyorum efendim."[231]

Yukarıdaki rapordan anlaşılacağı üzere Hamdullah Suphi, Ankara'ya hitaben kaleme aldığı raporunun son kısmında, Türkiye Türklerinin Gagavuz Türklerine tarihi gerçekleri anlatması, dinlerine bakmaksızın onları Türk kabul etmeleri ve böylelikle başka milletler arasında eriyip gitmelerine engel olması gerektiğini vurgulamış ve Türk halkının Gagavuz halkını Türkiye'ye davet etmesini temenni etmiştir[232].

Hamdullah Suphi'nin, Türkiye'ye göçlerin yaşandığı bir dönemde Gagavuz köylerinin de Anadolu'ya göç etmek istediklerini belirtmesi ve yine Anadolu'nun kapılarının bu Hıristiyan Türklere açılmasını temenni etmesi, daha önce de değinildiği gibi, kısa bir süre önce Karamanlı Ortodoks Türklerin neden mübadeleye tabi tutuldukları

---

[230]Manov, *Gagavuzlar (Hıristiyan Türkleri),* s.22.
[231]BCA. 030.10.00.00.246.666.30.28-29.
[232]Anzerlioğlu, "Bükreş Büyükelçisi Hamdullah Suphi ve Gagavuz Türkleri", s.38.

sorusunu da akla getirmektedir. Aslında, dönemin şartları dikkate alındığında mübadele anlaşmasında dinin esas alındığı gerçeği bir yana, savaştan yeni çıkan Türkiye'nin homojen bir nüfus yapısı oluşturma isteğinin ağır basmasının etkili olduğu söylenebilir. Yani, göç eden Ortodoks Türk topluluğunun yerine başka bir Ortodoks Türk topluğunun iskânı düşüncesi de toplumda kabul görmemiştir. Hamdullah Suphi de Karamanlıların mübadeleye tabi tutulmalarını tarihi bir hata olarak değerlendirmiştir. Bu kararın bir hata olduğunu kabul eden Tanrıöver'in hatıralarını kaleme alan Mustafa Baydar, Celal Bayar'ın, Hamdullah Suphi'ye bunun bir hata olduğunu yaşamının son dönemlerinde Atatürk'ün de kabul ettiğini söylemesi üzerine Tanrıöver'in o yıllarda Karamanlıların Türk olduğunu söylemesine rağmen mübadele meselesinin kapanmasını isteyen Atatürk'ün kendisini dinlemediğini belirttiğini nakletmektedir.[233]

Bükreş Büyükelçisi Hamdullah Suphi'nin 1932 yılında ilk hazırladığı rapordan sonra, 1934 yılında kaleme aldığı ikinci bir raporu daha bulunmaktadır. Bu rapor, Hamdullah Suphi'nin 1934 yılı sonunda Besarabya'da Gagavuzların yaşadıkları yerlere yapmış olduğu ziyarette elde ettiği izlenimlerini içermektedir.

24 Kasım 1934 tarihinde, Hamdullah Suphi'nin, bölgeye ziyarete gitmeden önce Romanya İçişleri Bakanı Inkuletz'le görüşmüştür. Romen her türlü resmi görevliden bu konuda yardım görüştür. Kişinev'de Gagavuz Türklerinin önde gelen isimlerinden olan Profesör Mihail Çakır ile görüşen Hamdullah Suphi'in ifadelerinden, bu görüşmenin bir ilk olmadığı anlaşılmaktadır:

"*Hıristiyan Türklerin en yaşlı, en muktedir Papazı olan Protoerev yani vilayet reisi ruhanisi Mihail Çakır elli yıldır Gagavuzların Türk soyundan geldiklerini kendi halkına anlatmak için mücadele etmiştir. İncil'i Türkçe'ye tercüme ederek nüshalar halinde basıp dağıtmıştır. Revista Basaraiei dergisinde Gagavuzların Türklüğüne dair çeşitli makaleler yayınlayarak Gagavuzların eriyip gitmelerine engel olmaya çalışmıştır.*"[234]

Hamdullah Suphi Bey, Kişinev'den sonra Komrat'a gitmiştir. Belediye kayıtlarına göre bölgede yaşayan onüç bin kişiden onbini, Gagavuz'dur. Hamdullah Suphi'yi karşılamaya oldukça kalabalık bir halk kitlesi gelmiştir. Komrat Belediye Başkanı Yorgi Kaygı, Türkiye Cumhuriyeti'nin Büyükelçisine şöyle demiştir:

---

[233] Baydar, *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları,* s.160-161.
[234] BCA.0 30.10.00.00.247.668.14.5-6.

"Bozuk yollardan geçerek fakir köylerine kadar gelmesinin öneminin orada yaşayan herkes tarafından bilindiğine, bu ziyaretin onları ne kadar mutlu ettiğine değinerek, kendilerini unutan babalarını yeniden bulduklarını dile getirmiştir."[235]

Hamdullah Suphi, bu gezi sırasında Romanya hükümetinin kısa bir süre öncesine kadar Gagavuzları Bulgar zannettiklerini görmüştür. Dolayısıyla gerek orduda gerekse okullarda Bulgar muamelesi yapmış olduğunu da dikkat çekmiştir. Besarabya'da toplam ne kadar Gagavuz yaşadığı sorusuna cevap arayan Hamdullah Suphi, Kişinev jandarmasından elde ettiği istatistikî bilgilerde, yetmiş dokuz bin rakamına ulaşmıştır. Romanya hükümeti, Ruslar tarafından hazırlanan istatikleri kullanmıştır. Bu kayıtlara göre Komrat'ta Gagavuz sayısı dört bin iken, belediye kayıtlarında bu sayı on binden fazladır. Diğer yerleşim birimleri için de benzer durumun söz konusu olup, Rus istatistikleri ile belediye kayıtları arasındaki tutarsızlık göze çarpmaktadır.[236] Komrat'ta olduğu gibi halkın giyim kuşamının yerinde olması ve tahsil durumunun da iyi bir seviyede bulunması, Türk Büyükelçisini oldukça mutlu etmiştir. Çadır'da yaşayan Gagavuzların, bazı kiliselerinde vaazların Türkçe verildiğini öğrenen Hamdullah Suphi, bundan mutluluk duyarken, halkın kendi paraları ile idare edilen okullarda bile Türkçe tahsil edemediklerinden dolayı şikâyet etmelerine değinerek, Türk hükümetinin himayesi ile Romanya'da yaşayan Müslüman gençler dışında Gagavuz gençlerden de on, on beş çocuğa İstanbul'da eğitim görmelerinin sağlandığını dile getirmektedir[237].

Hamdullah Suphi'nin Gagavuzlarla tanışması sonucu, Türk basını bu halka ilgilenmiştir. Gazeteci ve yazar Sadri Ertem, 1930'lu yıllarda Romanya'ya yaptığı geziyi anlatırken Tanrıöver'in bu çalışmalarından bahsetmektedir. Ertem, *"Tanrıöver sayesinde Gagavuzların Türklüklerinin farkına vardıklarını ve kendisinin onlarla yaptığı konuşmalar sonucunda ifade etmeye başlamışlardı.''*[238]

Hamdullah Suphi'nin Romanya büyükelçiliği döneminde Türkiye'den bazı gazeteciler bu ülkeyi ve Gagavuz bölgesini gezerek hatıralarını yazmışlardır. Bunların içinde Yaşar Nabi Nayır ilk akla gelendir. Nayır, bütün Balkanlar'ı gezmiş ve hatıralarını

---

[235] BCA. 030.10.00.00.247.668.14.7.
[236] Anzerlioğlu, Bükreş Büyükelçisi Hamdullah Suphi ve Gagavuz Türkleri, s. 43
[237] Mehmet Pınar, "Tek Parti Döneminde Hamdullah Suphi'nin Gözüyle Gagavuzlar (Gökoğuzlar)", Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, Cilt:4, Sayı:12, s.102.
[238] Sadri Ertem, *Ankara-Bükreş,* İstanbul Matbaacılık Ve Gazeticilik Büro, İstanbul, 1937, s.136

Balkanlar ve Türklük isimli bir kitapta toplamıştır. Bu eser bize 1930'lu yıllardaki Gagavuzların yaşayışları, giyimleri, gelenekleri, Türkiye'ye bakışları gibi birçok meselede özgün bilgiler vermektedir.

Hamdullah Suphi'nin elçilik görevi sırasında yaptıklarına dair izlenimler "İngiliz Kemal" ismiyle bilinen Ahmet Esat Bey'in hatıralarında yer almaktadır. İkinci DünyaSavaşı öncesi Besarabya'ya giden İngiliz Kemal hatıralarında Hamdullah Suphi ve Gagavuzlar'dan bahsetmektedir:

"*Gagavuzlardır ki, ırkdaşlarımız olan bu Hıristiyan Türkler, o zamanki Romanya Büyükelçimiz Hamdullah Suphi Beyi de çok meşgul etmiştir. Öyle bir dünya ateşinin başlangıcında yüzbinlerce Türk'ün bulunduğu bir yabancı diyarda Türkiye'yi temsil eden bir elçiyi Gagavuzların ne olacağı sualinin meşgul etmesi, pek tabii idi..." Bir ân evvel yola çıkmak istiyordum. Soyca Türk olan Gagavuzların arasına girmek gayesile bu seyahata hazırlanmıştım. Fakat ne şekilde? Nasıl bir plânla... Gagavuz Türklerinin, herhangi bir vaziyet karşısında teşkilâtlandırıp vatanımıza faydalı unsurlar haline sokmak ihtimali var mıydı?"*

Ahmet Esat Bey Gagavuzların arasında gezdikten onların kültürlerini tanıdıktan sonra bize ne kadar benzediklerini görerek hayretini ifade etmiştir:

''Birkaç gün Gagavuzlarla meşgul oldum: Okullarında, çocuklarına lâtin harflerle ders okutuyorlar... Umumî lisanları garip bir şive ile Türkçe... Kiliselerindeki dua ve âyinleri de Türkçe… Dinleri Hıristiyan dini olan Gagavuzların halis muhlis Türk olduklarına şüphe yok. Muhtelif devletlerin idareleri altına girmiş oldukları için, millî köklerini kaybetmişler... Bunların ev âdetleri, yemekleri, aile hususiyetleri hep bizimkilere benzer."[239]

Gagavuzların farklı kültürden geldiği için savaşlardan dolayı maddi manevi zarara uğrayan Anadolu'ya enerji getireceğini düşünmüştür. Bu düşünceyi Nadir Nadi'de benimsemiştir. Hatta İslamiyet'in hurafeleri yerine Batı kültürüyle yaşayan bu Türk halkının genç Türkiye Cumhuriyeti için taze kan olacağını belirtmiştir. Ayrıca, Türk olmanın dinle alakası olmadığının da altını çizmiştir.[240] Gagauzlar dışındaKırım ve

---

[239]Abdülkerim Dinç, "Türk İstihbaratçısı Ahmet Esat Tomruk'un (İngiliz Kemal) Romanya Hatıralarında Hamdullah Suphi Tanrıover ve Gagavuzlar", *Hamdullah Suphi ve Gagavuzlar*, Türk Yurdu, Ankara, 2016, s.93-100.

[240]Nadir Nadi, Perde Aralığından, ÇağdaşYayınları, İstanbul 1979, s.316.

Lehistan'da yaşayan MuseviKarayim Türkleri, Slav kökenli Müslüman Pomaklar da Türk kültürü içerisine çekmenin gerekliolduğunuvurgulamıştır[241].

3.5. Romanya'dan Gagavuzların Göç Ettirilmesi Düşüncesi ve Basına Yansımaları

Hamdullah Suphi'nin büyükelçilik görevi sırasında, milliyetçilik önem kazanmıştır. Ahmet Emin Yalman, Türkiye'nin de dış Türkler meselesiyle yakından ilgilenmesi gerektiğini parti veya bakanlık nezdinde bürolar açılarak ciddi çalışmalar yapılması gerektiğini belirtmiştir[242].

Dış Türklerleilgili bu anlayışa basında destek vermiştir. Bu sayede Gagavuz Türkleri kamuyunda tarafından tanınmaya başlanmıştır. Hamdullah Suphi, Türk ama Hıristiyan dinine tabi olan Gagavuzları Türkiye'ye göç ettirilmesi gerektiğini düşünmekteydi. Yazdığı raporlar sayesinde gazetecilerde Gagavuzları araştırmaya başlamıştır.

Türk ve Hıristiyan olan Gagavuzların Türkiye'ye göç ettirilmesi fikri ortaya atıldıktan sonra birçok tartışma yaşanmıştır. Basında da bu durumun yansımalarını görmekteyiz Türk basının Gagavuzlarla ilgili verdiği bilgileri ele alarak konuyu daha anlaşılır hale getirebiliriz.

Mehmet FuatTürkiye dışındaki Türkler ve Gagavuzlarla ilgili yazılar kaleme almıştır.3 Nisan 1933 tarihli Mehmet Fuat'a ait imzalı yazı şöyledir:

"*Besarabya Gagavuzlarının dilinden oldukça farklıdır. Dobruca'da da bunlara rasgelinir. Bu hıristivan Gagavuzlar hakkmda birçok tetkikat yapmıştır. Kowalski, bu bahsettiği konuya dair yapılan tetkiklerden ayrı ayrı bahsetmekte beraber, bunlar da Müslüman Türk'lere ait kâfi derecede malûmat vermektedir.*"[243]

Mehmet Fuat'a ait Dış Türklerden ve Gagavuzlardan bahsettiği diğer bir yazısı bu konularda bilgiler vermektedir: Yazının bir kısmı şöyledir:

---

[241]Mehmet Pınar, ""Tek Parti Döneminde Hamdullah Suphi'nin Gözüyle Gagavuzlar (Gökoğuzlar)", s.103.
[242] Akt. Pınar, "Tek Parti Döneminde Hamdullah Suphi'nin Gözüyle Gagavuzlar (Gökoğuzlar)", Ahmet Emin Yalman, "Hariçteki Türkler" *Tan*, 4 Ağustos 1935.
[243] Mehmet Fuat, *Cumhuriyet,* 3 Nisan 1933.

“Şimalişarkî Bulgaristan'daki Türk zümrelerinin menşeleri meselesi, yalnız Deliorman Türk'leri ve Gagavuz'lar için, henüz oldukça karışıktır. Tatarlara gelince, Kırım'ın Rus'lar tarafmdan istilâsından sonra buraya hicret etmişlerdir… Gaçanof isminde bir müdakkik, Tozluk Türklerini Kastamonu'dan buraya hicret etmiş addediyor; yerli rivayetlere ve lehçe tetkiklerinedayanan bu fikir, Romanski tarafından da kabul edilmiştir. Deliorman Türklerine gelince, bunlarla uğraşan âlimler, umumiyetle, bunlann Osmanlılardan evvel buraya gelmiş olduklarını kabul etmekle beraber, bu hususta türlü türlü fikirler ileri sürüyorlar. Eski Bulgar Türk'lerinin bakiyesidir.

Osmanlılar Balkanlara geldiklerinde ilginç bir durum ortaya çıkıyor. Burada Türkçe konuşan ama dinleri Ortadoks bir kavim var:

Osmanlılar Balkanlara geldikleri zaman, orada Tuna yukarısından gelen başka bir Türk zümresine rasgelmişler. Moşkov bunlann menşei meselesini Gagavuz'ların nereden geldiği muammasile birlikte halletmek istemiştir: Ona göre, bu iki zümre de Karadeniz yukarısındaki bozkırlardan geçip gelmislerdir; Gagavuz'lar 1064 ten sonra Balkanlara hicret etmiş bir Oğuz zümresinin bakiyesi olduğu halde, Deliorman Türk'leri 1055’ te gelip Bizans devletinin izni ileDobruca'da Silistre civarlannda yerleşmiş Peçenek'lerin torunlandır. Peçenek zümresinin nesli sayan Moşkov'a göre, Deliorman Türklerile Osmanlılar yakın akrabadırlar. Moşkov, Deliorman Türklerinin daha Osmanlılar Balkanlara gelmeden evvel Müslüman oldukları fikrindedir. Bu düşüncelere iştirak eden Romanski, Deliorman Türk'lerinin, 17. asırdan beri, Anadolu'dan gelen Türkler ve Türkleşmiş yerli Slavlarla karıştıklarını söylüyor ki, Kowalski de bunu doğru bulmaktadır.

Mehmet Fuat yazısında tarihçi bilim adamları Jireçek ve Moşkov’un görüşlerine de yer veriyor:

Gagavuzlara gelince, büyük bir kısmının Besarabya'ya hicretten sonra, bunlar Bulgaristan'da epey azalmışlardır. Karadeniz kıyılarındaki Gagavuzlar üzerinde Rumların, içerdekiler üzerinde ise Bulgar'ların tesiri daha göze çarpar. Jireçek bunları Moğol istilâsından sonra kalabalık bir surette Bulgaristan'da yerleşen Koman'ların torunları olarak telâkki etmisti. Moşkov'un bu husustaki düşüncesi biraz karışıktır: Ona göre, Gagavuzlar, Deliorman Türkleri gibi,1064’te Balkanlara gelip yerlesen Oğuzlardandır. Bunların bir kısmı, sonradan, Tuna’nın yukarısına, Rus topraklarınaçekilip orada başka Türk zümreleri ilekarışmışlar, Kara Kalpak ismile meşhur zümreyi teşkil etmişler ve Ortodoks Hıristiyanlığı kabul etmişlerdir.

Gagauzların Kökeni ve izledikleri yollar için ise Moşkov'un görüşlerini akla yakın bulmaktadır:

Gagavuzlara gelince, Moşkov'un neşrettiği metinler sayesinde bunlar hakkında epeymalzeme elde bulunuyor. Bunlar, Besarabya Gagavuzlarına ait olmakla beraber, onların Bulgaristan'dan oraya hicret ettikleri düşünülürse, Moşkov'un eserinin bu hususta faydalı bir mercii olduğu kendiliğinden anlaşılır.''[244]

Mehmet Fuat 17 ve 24 Nisan 1933 tarihli Cumhuriyet'teki yazılarında yine aynı konulardan bahsetmektedir[245].

Gagavuzlar ve dış Türklerle ilgili diğer bir yazıda Balkanlar'daki Türkler'in menşeiden bahsedilmiştir:

13. asırda Anadolu'dan muhteliftarihî sebeplerle Rumeli'ye geçenve bugünkü Dobruca'da yerleşenOğuz'lar hakkında bizim tarih kitaplarımızda hemen hiçbir şeye tesadüf edilmez. Hâlbuki Yazıcıoğlu'nunikinci Murat namına yazdığı Selçukname'de bu hususta biraz malûmat vardır; son zamanlarda yalnızHayrullah Efendi tarihinde Selçuknameden istifade edilerek buna dair bazı şeyler yazılmışsa da onlar da çok kansıktır.

Balkan tarihi ile çalışan bilim adamlarının ulaştıkları nokta ise bu konuyu iyi anlamak için öncelikle Cengiz Han'ın çocuklarının kuruduğu Altınordu devletini iyi bilmek gerektiğidir:

Son zamanlarda, Bizans tarihiyle uğraşan bazı Balkan âlimleri Dobruca Oğuz'ları hakkında tetkikatta bulunmaya başladılar. Bizantinistlerin Atina'daki üçüncü beynelmilel kongrelerinde Yorgi Balasçefbu mesele hakkında bir tetkikokudu ki, bu tetkik 1930'da Sofya'da İmparator sekizinci Mihail Paleotogosve onun yardımile Karadeniz'in garp kıyısında kurulan Oğuz devleti ünvanlı bir risale halinde neşredilmiştir. Son senelerde Balkan tarih ile uğrasan birçok âlimler, 13 ve 14. asırlarda daha Osmanlılar Rumeli'ye geçmeden evvelki Balkan vaziyetini lâyıkile anlayabilmek için, Cengiz çocuklarının kurduğu Altınordu Türk İmparatorluğu tarihini tetkik lâzım geldiğini pekiyi anladılar.''[246]

Zaman Gazetesi'nin 4 Eylül 1934 yılında *"Gagavuz Akalliyeti Bulgar değil Türk'tür"*adlı bir yazı yayınlanmıştır. Bulgarların Besarabya Dobruca'da yaşayanların Bulgar olduğu iddia edilmiştir. Zamanla adetleri, dilleri Türklere benzeyen bu Türk

---

[244] Mehmet Fuat, "Türkler ve Türk Dili", Cumhuriyet i, 10 Nisan 1933.
[245] Mehmet Fuat, C*umhuriyet,* 17-24 Nisan 1933.
[246] "Dobruca'da Oğuzlar", C*umhuriyet*, 17 Nisan 1933.

halkının Bulgar olmadığı Midye'den Tuna'ya kadar olan bölgeyi kontrol eden İzzettin Keykavus'un torunları olduğu ifade edilmiştir.[247]

Hamdullah Suphi'nin bölgeye gitmesiyle Romanya'da Dobruca'daki Müslüman Türkler ve Gagavuzlara dair yazılarda Türk basınında sıklıkla yer almıştır:

"Cenubî Dobrucada Türkler, Bulgarlar ve Rumenler bir mikdar da GagavuzTürkleri yaşamaktadır. Cenubî Dobrucanın Kavarna, Şabla,Gâvursöğüdçük kasaba ve merkezleri ilePazarcık kazasında 30,000 kadar GagavozTürk yaşar. Ziraatle, küçük zan'atlarla meşguldürler. Gagavuz Türklerinkalabalık ve kütle halinde yaşadıklarıyerler Basarabya'dadır. Bükreş sefirimizHamdullah Tanrıöverin himmeti ilebu kardeşlerimize mektebler açılmış ve çocukları, Türkçe okutulmuş ve Türk mualimlerinidaresinde olan bu mekteblere gönderilmeğe başlanmıştır.

Romanya'da yaşayan umum Gagavuz Türkler 100,000 dir. Gagavoz halkı, Dobrucada asırlarca evvel eseriyeti teşkil eden dinleri Hıristiyan olanve Türk ırkına mensub Kumanlarla SarısaltıkTürklerinin de aşılanması, yani karışmaları neticesinde teşekkül etmiştir. Gagavoz Türklerin âdet, musiki, oyun va düşünüşleri bizden farksızdır. Dobrucadaki Türklerle Gagavoz Türkler tam bir âhenk içinde yaşamaktadırlar.

Türkçe konuşuyorlar, şiveleri düzgündür. Türkçe türkü söylerler vebaşka dil bilmezler. Basarabya, Dobruca ve Bulgaristan'ınKaradeniz sahillerindeyaşıyan umum Gagavoz Türklerinin sayısı ise 150 binden fazladır."[248]

Naşit Hakkı Uluğ 3 Kasım 1934 tarihli yazısında Gagavuz Türkleri'nden bahsetmektedir:

"*Anadillerine çok bağlı olan bu halkın milli bilincinin uyanmasında Mihail Çakır'ın çabalarına değinmiştir. Tiplerinin Deliorman Türkleri'ne ayrıca konuştukları dilinde Türkiye Türkçesine benzediğini dile getirmiştir. Gagavuzlara ait köylerin çoğu Türkçe isimlere sahiptir. Besarabya'daki köylerin bazılarının isimleri şunlardır: Komrat, Kıpçak, Vulkaneş. Dobruca'dakiler ise, Yılankulak, Durankulak ve Karamanlı gibi."*[249]

Naşit Uluğ,5 Kasım 1934 tarihli başka bir yazısında Gagavuzlar'ın kökeniyle ilgili düşüncelerini ele almıştır. Kökenlerini Kıpçak Kuman Türklerine dayandırmıştır. 1071 yılında Malazgirt Savaşı'nda Bizans ordusunda Alparslan'a karşı savaşmaya giden Türkler,

---

[247] "Gagavuz Akalliyeti Bulgar değil Türk'tür", *Zaman,* 4 Eylül 1934.
[248] "Dobruca'nın Nüfusu", Cumhuriyet*,* 17 Temmuz 1933.
[249] Naşit Hakkı Uluğ, "Gagavuz Türkleri", *Ulus*, 3 Ocak 1934.

Türklere karşı savaştıklarını anlamışlardı. Bu yüzden, Türkler'in safına geçerek bu tarihi zaferin kazanılmasını kolaylaştırmışlardır[250].

Naşit Uluğ'un Gagavuzlarla ilgili başka bir yazısı Gagavuz müzikleri ve bitikleriyle ilgilidir.10 Kasım 1934 tarihli yazısında Gagavuz Türkçesinin Türkiye Türkçesi'ne benzerlikleri göze çarpmaktadır[251].

Naşit Uluğ'un Gagavuzlarla ilgili yazılarından etkilenen Hüseyin Namık OrkunHâkimiyeti Millliye Gazetesi'ndeki yazısında kısaca şunları ifade etmektedir:

"Gagavuzlar, iddia edildiği gibi Sarı SaltıkTürkleri ile bir ilişkisi yoktur. Moşkov, Jireçek Gagavuzların kökeniyle ilgili çalışmıştır. Ancak Türkiye'de araştırmalar yapılamamıştır. Karadeniz'in kuzeyinden gelmiş olmalıdırlar."[252]

Gagavuz Türklerinin anavatana göç etmesi birçok kişi tarafından desteklenmiştir. Türkiye'deki Hıristiyanlar bu göçe olumlu yaklaşmaktadırlar. Bu konuyla ilgili basında yer alan haber şöyledir:

"Pazar günü istanbul Halkevinde mühim bir içtıma olacaktır. Türk hıristiyanlari murahhaslarının iştirak edecekleri bu toplantıda «Lâık Türk hıristiyanları» kurumunun teşkıline karar verilecektir. Bu içtimaa Eskişehir saylavı İsramat Zihni de iştirak edecektir ve Türk hıristiyanlarının memleketimizde iskânına da çalışacaktır. Bumeyanda Romanya'da yerleşmiş olan Gagavuz Türklerinin de memleketimize getirilmesi için çalışılacaktır. Gagavuzların miktarı 400,000 kadardır."[253]

16 Temmuz 1935 Cumhuriyet Gazetesi'ninde Gagavuz Türklerinden Hıristiyan Türkler olarak bahsetmektedir:

"Hıristiyan Türkler de Basarabyanın cenubunda toplanmışlardır. Türk ırkının en asil örnekleri hâlâ bu Deliorman havalisinde yaşamaktadır. Bunlar ana yurda dönmekle memleket sağlam, seciyeli bir unsur kazanmış olacaktır. Hıristiyan Türkler de iyi, sıhhatli, misafirperver insanlardır. Hıristıyan Türkler yeni harf inkılâbile Türk kültürüne kavuşmuşlardır. Hepsi Türkiye'de çıkan gazeteleri ve kitabları okumaktadırlar."[254]

---

[250] Naşit Hakkı Uluğ, "Gagavuz Türkleri", *Ulus*, 5 Ocak 1934
[251] Naşit Hakkı Uluğ, "Gagavuz Şarkıları, Gagavuzlar için Bitikler", *Ulus*, 10 Ocak 1934
[252]Hüseyin Namık Orkun, "Gagavuzlara Dair", *Hâkimiyeti Milliye*,9 Kasım 1934.
[253]Ulus Gazetesi 20 Haziran 1935. Cumhuriyet Gazetesi'nin üç gün sonraki haberi şöyledir: "*Şehrimizde teşekkül eden Lâik Türk Hıristiyanlar cemiyetinden aldığımız bir mektubda, evvelce yazıldığı gibi Romanya'daki Gagavuz Türklerinin memleketimize getirilmelerile meşgul olmıyacaklarını ve bunun prensib ve programlan dışında oldugu bildirilmektedir"* bk. Laik Türk Hıristiyanlar ve Gagavuzlar", *Cumhuriyet*, 23 Haziran 1935.
[254] "Romanya Türklerinin Bırakacağı Emlak", *Cumhuriyet,* 16 Temmuz 1935.

Gagavuz Türklerinin Türkiye'de tanınmasında önemli rol oynayan Yaşar Nabi Nayır'ın bu Türk halkıyla Ulus Gazetesi'ndeki birçok yazı kaleme almıştır. Bu sayede Türk kamuoyuna Gagavuzları tanımasını sağlamıştır. 19 Eylül 1935 tarihinde Ulus Gazetesi'nde Romanya'da Türkçe ve Türklük adlı yazısında Hamdullah Suphi'nin bu ülkedeki Türkler'in anavatana göç etmeleri için çabalarından bahsetmiştir. Yaşar Nabi Nayır, Hamdullah Suphi'nin en büyük başarısının Gagavuzların Türklüğünü anlatmak olduğunu ifade etmiştir255.

22-31Aralık 1935 arasında kaleme aldığı beş yazı şöyledir: Türk Gagavuzlar I adlı yazısında, Gagavuz halkını tanıtmaktadır. Besarabya'ya göç eden bu halkın Türkçe konuştuğundan ama Hıristiyan olduğundan bahsetmektedir.En büyük yerleşimininse Komrat olduğunu da belirtmektedir. Trakya'ya göç ettirilmesinin gerekliliğine de değinmektedir[256].

25 Aralık 1935'te Ulus Gazetesi'nde bu halkın bilgili, kültürlü olduğuna değinmiştir: "*Komrat'ta Rus Çarlığı döneminde kurulan bir lise bulunmaktadır. Ancakparasızlıktan kapanmasın diye masraflarını bu halk üstlenmiştir. Bu da Gagavuzların kültüre ve bilgiye verdiği önemin bir kanıtıdır. Ancak Gagavuzca eğitim alamamaktadırlar. Bu da milli kimliklerinin kaybolmasına neden olabilir. Gagavuzların milli bilincinin oluşup gelişmesi için Türkiye'nin yardımı gerekmektedir*[257].

25 Aralık 1935'te Ulus Gazetesi'nde yayınlanan yazısında Gagavuzlarla ilgili kısaca değindikleri şunlardır: "*Gagavuzların Hıristiyan Türk olduğunu, dürüst, kanunlara uyan, namuslu bir halk olduğundan bahsetmiştir. Eski Türk adetlerini korumuşlardır. Yüzyıllarca OsmanlıTürkleriyle komşuluklarından dolayı bazı alışkanlıklarını devam ettirmişlerdir. Bu halkın Romen veya diğer Bulgarlar tarafından asimile edilmemesi için Türkiye'nin yardımı gerekmektedir*."[258]

Yaşar Nabi Nayır, Gagavuzlar hakkında seri şekilde yayınladığı makalesinin dördüncüsünde şunlardan bahsetmektedir:

"*Gagavuzların adetleri ve oyunları Türklere benzemektedir. Anadolu kadını gibi Gaguz kadınları halı dokumaktadır. Hububat bol tüketilir. Bağcılık yapılmaktadır. Hemen*

---

[255] Yaşar Nabi Nayır," Romanya'da Türkçe Ve Türklük, "Ulus, 19 Eylül 1935.
[256] Yaşar Nabi Nayır, "Türk Gaguzlar",*lus*, 22 İlkkânun 1935.
[257] Yaşar Nabi Nayır, "Türk Gaguzlar II", *Ulus*, 23 Ocak 1935
[258] Yaşar Nabi Nayır, "Türk Gaguzlar III", *Ulus*, 25 Ocak 1935

Her aile kendi şarabını üretmektedir. Romanya'da nüfusları fazladır. Gagavuzlar, bir an önce Türkiye'ye getirilmelidir.''[259]

27 Aralık 1935 tarihli Ulus'ta yayınlana Yaşar Nabi Nayır yazısında, Gagavuz isminin kökeninden bahsetmektedir ve eklemektedir:

"*Gagavuz isminin etimolojik kökeni Yunan veya Bulgarlara dayanmamaktadır. Yapılan araştırmalar Gagavuzların İzzzettin Keykavus ile gelen Türkler olduğunu işaret etmektedir. Yunan ve Bulgar tarihçilerin iddia ettiği gibi Osmanlı'nın dilini zorla değiştirdiği Yunan veya Bulgar kökenli bir halk değildir. Ne yazıkki Türkiye'de bu konuda araştırmalar yapılmamıştır. Bu aziz Türk halkına yardım etmek için araştırmalar yapılmalı ve bu halka sahip çıkılmalıdır.*"[260]

Ulus Gazetesi'nde çıkan Gagavuzlarla ilgili son yazısı şöyledir. Gagavuzların kökeninden, dilinden bahsetmiştir. Gagavuzlar arasında Türklük bilinci oluşturan Mihail Çakır'ın çabalarının ne kadar değerli olduğuna da değinmiştir.

Yaşar Nabi Nayır Gaguzlarla ilgili yazılarıyla bu halkın kökeninin Peçenek, Kuman veya Selçuklu'ya dayandığını belirtmiştir. Dilinin Türkçe olduğunu ifade etmiştir. Türklere ait geleneklere sahip olan bu halkın anavatana göçünün ne kadar önemli olduğunun altını çizmiştir. Tüm bu anlattıkları ile adeta Türk halkının Gagavuzları Türkiye'ye davet edip bağırlarına basması gerektiğini de vurgulamıştır.

14 Temmuz 1935 Ulus Gazetesi'nde yayınlanan bir yazıda, Romanya'dan göç edecek Türklerin sayısından bahsedilmiştir. Türk hükümetinin, Türk göçmenlerin anavatana ulaşmaları için verdiği çabalara değinilmiştir. Ayrıca, Gagavuz Türkleri'nin kullandığı dilin Türkçe olduğunun altı çizilmiştir. Arapça bizim kullandığımız kelimelerin yerine Türkçe kelimeler kullanmışlardır. Mesela cahil yerine karanlık; şikâyet yerine sızlanmak gibi[261]".

Muhlis Ertaç Ulus Gazetesi'nde Gagavuzlarla ilgili bir yazı yazmıştır:

"Gagavuzlar Balkanlara göç eden Kuman, Peçenek, Surgun ve Oğuzlardan oluşmaktadır. Deliorman, Tuna ve Karadeniz'de Gacal ve Gagavuzlar adlı iki halk bu Türk boylarının torunlarıdır. Buraya gelen Türk boylarının bir kısmı Hıristiyan, diğer bir kısmı da Müslüman olmuştur. Hıristiyanlara Gagavuz; Müslümanlara Gacallar denilmiştir. Oğuz Türkleri Karvunya'da Despot Balık'ın yönetiminde bir devlet

[259] Yaşar Nabi Nayır, "Türk Gaguzlar IV", *Ulus*, 26 Ocak 1935
[260] Yaşar Nabi Nayır, "Türk Gaguzlar V", *Ulus*, 27 Kasım 1935.
[261] "Romanya'dan Gelecek Türk Göçmenleri", *Ulus,* 14 Temmuz 1935.

kurmuşlardı… Bulgaristan'da Gagavuzları asimile etmeye çalışan Bulgarlara karşı dillerini ve adetlerini korumuşlardı. Aralarına yerleşen Bulgarlar adeta Gagavuz kültürünü benimemiştir."[262]

Safaaddin Karanakçı da Gagavuzlarla ilgili bir yazı kaleme almıştır.

"Halen Romanya'da100,000'den fazla Müslüman Türk bulunduğunu tahmin etmekteyim. Burada maalesef bu mukavelenin şümulü dâhiline alınmayan Gagavuzlardankısaca bahsedeceğiz. Gagavuzların hıristiyan Türk olduklanna asla şüphe kalmamıştır. Bu, ilmî ve mantıkî bir hakikattir. Dobricenin cenub kasaba ve Hıristiyan olup Rusça konuşarak kazaklığımeydana getirmişlerken, Besarabya ileDobricedeki Gagavuzlar Hıristiyan Türkkalmışlar, en bakir Türk âdetlerini, tertemiz Türk dilini muhafaza etmişlerdir.

Bana göre Gagavuzlar; lâik olan Cumhuriyethükûmeti hududları dâhilinde Müslüman olup da hâlâ rusça konuşan bir takım vatandaşlardan daha ziyade Türk kültürüne bağlıdırlar. Bulgaristan'da kesif bir Türk kütlesi(tahminen 300,000), Varna, Şumnu, Pravada'da 65-70 bin arasında Gagavuz vardır. Bulgaristan'da Türkçe konuşan Türk ve müslüman Pomaklar 800.000 kadardır."[263]

Necati Deliorman'da *"Balkanlar'da Bir İhtilaf Mevzuu: Dobruca"* adlı yazısında Gagavuzlar'dan bahsetmektedir:

"*Cenubî Dobrucanın Kavarna, Şabla, Gavursöğüdçük kasaba ve merkezlerile Pazarcık kazasında 30.000 kadar Gagavoz Türk yaşar. Bu Türkler arasında birçok münevverler vardır. Ziraatle, küçük san'atlarla meşguldürler. Gagavoz Türklerinin kalabalık ve kütle halinde yaşadıkları yerler Basarabyadadır. Bükreş sefirimiz Hamdullah Tanrıöver'in himmetile bu kardeşlerimize mektebler açılmış ve çocukları, Türkçe okutulmuş ve Türk mualimlerin idaresinde olan bu mekteblere gönderilmeğe başlanmıştır.*

Romanya'da yaşayan umum Gagavoz Türkler 100,000' dir. Gagavoz halkı, Dobrucada asırlarca evvel ekseriyeti teşkil eden dinleri hıristiyan olanve Türk ırkına mensub Kumanlarla Sarısaltık Türklerinin de aşılanması, yani karışmaları neticesinde teşekkül etmiştir. Gagavoz Türklerin âdet, musiki, oyun va düşünüşleri bizden farksızdır.

Dobrucadaki Türklerle Gagavoz Türkler tam bir âhenkiçinde yaşamaktadırlar. Türkçe konuşuyorlar, şiveleri düzgündür. Türkçe türkü söylerler ve başka dil bilmezler. Dobrucadaki Gagavoz Türklerin en münevver liderlerinden biri avukat ve muharrir Kario

---

[262] Muhlis Ertaç, "Gagavuz Türklerinin Soylarına Sadıklığı", *Ulus,* 7 Ağustos 1936.
[263] F, Karanakçı, "Nüfusumuzu Çabuk Artırmanın Yolu", *Cumhuriyet,* 25 Ekim 1938.

Amîra'dır. Basarabya, Dobruca ve Bulgaristan'ın Karadeniz sahillerinde yaşıyan umum Gagavoz Türklerin sayısı ise 150 binden fazladır."[264]

3.6. Gagavuzların Türkiye'ye Göç Etme Önerisinin Sonucu

Hamdullah Suphi, Hıristiyan Türklerin Anadolu'dan gönderilmesini bir hata olarak görmüş, bu hatayı Gagavuzları Türkiye'ye yollamak suretiyle telafi etme yoluna gitmişti.[265]Bu doğrultuda Hamdullah Suphi, bu zeki, çalışkan, bilgili, ileri görüşlü halk topluluğunu, Türkiye'ye getirip Trakya bölgesine yerleştirmek istemiştir.

Başlangıçta Gagavuzların göçü desteklenmesine rağmen sonra vazgeçilmiştir. Göç olayına sıcak bakan Türkiye sonradan fikir değiştirmiştir. Muhtemelen II. Dünya Savaşı'nın şartları bunun gerçekleşmesine olanak tanımamıştı. Belki de Besarabya Bölgesi'nin, Dobruca'nın da Bulgaristan tarafından işgal edilmesi buna fırsat vermemiş olabilir, bu ve başka sebeplerden dolayı, Hamdullah Suphi Tanrıöver'in bu düşüncesi gerçekleşmemiştir[266].

Gagavuzların göç edememe sebeplerinden biri de bu halkın Türk olmadığı tezidir. İtalyan ve Bulgar bilim adamlarının bilimsellikten uzak ortaya koydukları verilerle, Gagavuzların Bulgar olduklarını iddia edilmişti. Halil Yaver, Türkiye'de faaliyet gösteren basının Türk köylerine yerleştirilecek Gagavuzların buralara medeniyet getireceği yalanını uydurduklarını, bu teze Ahmet Emin Yalman'ın da alet olduğunu, Gagavuzların bu bölgeye yerleşmesinden sonra Bulgarlar ve Slavların bölgeye inmesi ve yerleşmesi için bir zemin oluşturacağını öne sürmüştü[267].

Türkiye'nin Madrid Büyükelçiliği görevini yapan Tevfik Kemal Bey, Başbakan İsmet İnönü'ye, Gagavuz Türklerinin Anadolu'ya göçmesinin sakıncalı olabileceği yönünde bir rapor sunmuştur. Tevfik Kâmil, raporunun başında Bulgar Elefteron Vima gazetesinden aldığı bazı bilgilere yer vermiştir.

Bulgar gazetesinin iddiasına göre 1936 yılı itibariyle Müslüman Türklerin Anadolu'ya göçlerinin başlamasına rağmen Hıristiyan Gagavuzların göçünün başlamamasının nedeni, Gagavuzların sadece İstanbul'a yerleşmek istemeleri ve bunu Türk

---

[264] "Balkanlarda Bir İtilaf Mevzuu", *Cumhuriyet,* 29 Nisan 1939.
[265] Baydar, *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları*, s.161.
[266] Adil Dağıstan, "Hamdullah Suphi'nin Romanya Büyükelçiliği ve Gagavuz Türkleri", Atatürk *Araştırma Merkezi Dergisi,* Sayı:18, Kasım 2002, s.820.
[267] Pınar, "*Tek Parti Döneminde Hamdullah Suphi'nin Gözüyle Gagavuzlar (Gökoğuzlar)*", s. 104-105.

hükümetinin kabul etmemesidir. Tevfik Kâmil, bu haberi doğru olarak kabul etmiş ve son üçsenedir hükümetin Gagavuzları Anadolu'ya göç ettirmek için uygulamaya çalıştığı politikayı bir daha gözden geçirmesinin gerekliliğini belirtmiştir. Patrikhane üyesi bu halkın çok kalabalık bir kitle halinde İstanbul'a göçmeleri, Türklerin nüfusunun çoğalmasına değil tam tersine aleyhine bir durum yaratacağını, İstanbul'dan giden Rum kardeşlerinin yerini dolduracağını iddia etmiştir[268].

Raporunun ikinci bölümünde ise Türkiye'de basında Gagavuzların göçüne dair olumlu görüş bildiren yazıların arttığını, Gagavuzların Türkiye'ye göçünün hatalı olacağına dair inancının tam olduğunu ve bunun gerekçeleri hakkında bilgi vermek istediğini ifade etmiştir. Etnik vasıfları tartışma götürmez bazı cemaatlerin yaşadığı bölgelerdeki baskın kültürün dil ve adetlerini almaları olağan şeyler olduğunu söyleyen Kâmil Bey, Ankara ve Bursa'daki Ermenilerin Türkçe konuştuklarını fakat onlarakesinlikle Türk denmediğini, İzmit civarında Rumca konuşan Ermenilere de Rum'dur diyen olmadığını ifade etmiştir.

Madrid Elçisine göre, Karaman Rumları ne kadar Türk ise Gagavuzlar da o kadar Türk olabilirdi. Devamında ise muhitlerindeki Türklerin dilini almış olmaları, bu topluluğu, Anadolu'daki Türklerden daha üst seviyeye çıkarılmasına neden olmamalıdır demiştir. Bulgar, Macar ve Rus dokuz yabancı bilim adamının işareti ile bu milletin Türk olduğu artık itiraz kabul edilemez bir hakikat haline geldiğini sorgulayan Kâmil Bey, kinayeli bir şekilde bunun nasıl bir bilimsel bir hakikat olduğunu, sadece dokuz kişi söyledi diye kendisi gibi düşünenlere söz bile söyletilmek istenmediğini eleştirmiştir[269].

Tevfik Kâmil Bey, yabancı bilim adamlarının araştırmalarına itibar edilmemesi gerektiğin belirtmiştir.

"*Gagavuz kelimesinin aslında "Gök Oğuz" olduğu iddiasının hiçbir şekilde bilimsel bir yanı yoktur.*

İkinci olarak ise Gagavuzların ünlü din adamı, Mihail ın yazmış olduğu İstorya isimli eseri olarak göstermiştir. Kâmil Bey, bu esere yeni bir Kutadgu Bilig kıymeti verilmeye çalışıldığını söyleyerek eleştirmiş ve bu eserde öz Türkçe ile hiçbir şekilde izah edilmeyecek yanlışlar bulunduğunu belirtmiştir.

''Keşiş Mihail'nin eserindeki " Zere olur lazım bilmekliki Gagavuzlar İsa Tanrı dini Ortodoks yürüttiler, gayet religyalıklı temiz kimselerdir." Cümlesini göstererek,

---

268 Duman, "*Atatürk Döneminde Romanya'dan Türk Göçleri* (1923–1938)," s. 38–39

269BCA. 030.10.00.00.116.810.12. 1-2

kendisinin 60 yıla yakın bir zamandır Slavlarla temas halinde olduğunu, Türklerle teması kesilmiş Bulgaristanlı Türk köylüleri ile Almanya'da Protestan misyoneri yapılan Çin Türkistan'ından Kulcalı Rıfat Davut ile konuştuğunu ve onların hiçbirinin böyle çapraşık ve hatalı Türkçe konuşmadığını, bu hatayı ancak Türkçeyi sonradan öğrenen Ermeniler ve Gagavuzların yapabileceğini iddia etmiştir[270].

Madrid Elçisi raporunun sonunda, Mihail Çakır'a ve dinine saygı duyduğunu ama mümkünse kendisini Besarabya'nın en önemli kenti Kişinev'de Ortodoks Metropoliti yaptırabileceklerini ama Türkiye'yi Gagavuzkolonisi yapmamaları gerektiğini belirtmiştir[271].

1923 yılında Gagavuzların Anadolu'da bulunması durumunda Karamanlı Türkler gibi Mübadele Komisyonunca göçe tabi tutulmuş olacağının altını çizmiştir. Kâmil Bey'in bu konudaki düşünceleri şöyledir: *"Mübadeleyle birlikte Türkiye'nin düzeninin sağlamlaştığı halde, yeniden Hristiyanları içimize sokarak ahengimizi bozmanın hiçbir anlamı yoktur*[272]. Bu ifade ile Gagavuzlara dini açıdan yaklaşmıştır. Hâlbuki bu dönemdeki milliyetçi tutumla ne kadar çelişmektedir.

1936 yılında Gagavuzların yaşadığı bölgede araştırmalar yapan Yaşar Nabi için Gagavuzların Anadolu'ya göç konusu önemli bir meseledir. Madrid Elçisinin ortaya koyduğu düşüncelerin yersiz olduğu fikrinde olan Nabi'ye göre, Hıristiyan Türklerin, Anadolu'daki Müslüman halk tarafından yadırganacakları ve ülke içerisinde sorun olacakları endişesi gerçeği yansıtmamaktaydı. Dil birliğinin olduğu laik bir ülkede, Hıristiyan ve Müslüman Türkler bir arada yaşayabilirdi.

Yaşar Nabi, ayrıca Hıristiyan Türklerin hiçbir surette İstanbul Patrikhanesinin etki altına girmeyeceğini, Türklüğün olmadığı bir yerde bulunmayacaklarını iddia etmiştir. Nabi, Gagavuzların bulundukları bölgede bile Rum patrikhanesinin tesirinden tamamen uzakta olduğunu ve bu Türklerin ileride Anadolu'ya geldikleri zaman milli hislerinin etkisi ile Türkiye'ye bağlılıklarından şüphe duyulmaması gerektiğine dikkat çekmişti Kâmil Bey'in aksine Türk kimliklerinin daha ağır basacağını, farklı din tercihlerinin Türklük bilincinin önüne geçemeyeceğini belirtmişti[273].

---

[270] Pınar, "Tek Parti Döneminde Hamdullah Suphi'nin Gözüyle Gagavuzlar (Gökoğuzlar)", s.110.
[271] BCA. 030.10.00.00.116.810.12. 2-3.
[272] BCA. 030.10.00.00.116.810.1-12.
[273] Nayır, *Balkanlar ve Türklük*, s.106.

İstanbul Rum Patrikhanesi'nin Gagavuzların muhtemel göçü ile kendi yetkisinin kısıtlanacağından endişe duyması ve Gagavuzların göçüne olumsuz bakması, bu durumu etkilemiştir. Yunanistan; Gagavuzların, Fener Rum Patrikhanesine ait kilise ve gayrimenkuller üzerinde hak iddia edebileceğinden ve patrikhanenin yetkilerinin kısıtlanacağını düşünmüştür[274].

Romanya'nın Ankara Elçiliği, Hamdullah Suphi'nin Romanya'daki faaliyetlerini yakından takip etmekte ve Müslüman Türklerin göçünden sonra Türkiye'nin Ortodoks Gagavuzları da Türkiye'ye göç ettirme niyetinde olduğunu Bükreş'e rapor etmiştir. Romen Dışişleri Bakanlığı, 1936 yılı itibariyle Romanya sınırları içinde 165.868 Gagavuz'un yaşadığını belirtmiştir.

Hamdullah Suphi, Gagavuzlar arasında Türk kimliğinin gelişimini sağlamak ve ana dillerinde eğitim almaları için Türkiye'ye birçok öğrenci göndermiştir. Başlangıçta bu bu sayı kırktı. Daha sonra bu sayı 200'ü geçmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın çıkması sonucu Türkiye'de eğitim alan Gagavuz öğrencilerin çoğu Türkiye'de kalmıştır. Bu öğrencilerden bazıları Türkçe isimler almışlardır. Vasili Çoban tarihçi, İ.T.Ü.'den emekli olan Prof.Dr. Osman İkizli (Kubeli - Anatoli İkizli), Fransızca Öğretmeni Mete Kargalık (Komratlı - Dimitri Kargalık), Öğretmen Selma Sakallık (Kubeli - Ksenya Sakallık), İ.Ü.'nden emekli olan matematikçi Prof.Dr. Selma Öztürk (Vulkaneştili - İrina Bulgar), Op. Dr. Erol Biricik (Komratlı - Mina Vasilioğlu), Öğretmen Deniz Kapsız (Kirsovalı - Lidya Kapsız), İnşaat Müh. Ergin Mutaf (Komratlı - Evgeni Mutaf), Veteriner İskender Akkerman (Satılık Haci Köyünden - Aleksandr Draganof), Ziraat Müh. Dr. Güngör Karel (Kubeyli - Georgi Volontir), Kanada-Edmonton'da Ziraatçı Prof.Dr. Rüstem Aksel (Kubeyli - Leonid Gagavuz), Fransızca Öğretmeni Orhan Bucak (Kongazlı - Tulba Meti), Veteriner Aksel Alant (Baurçili - Simeon Terzi), Kanada'da Veteriner Aynur Aksel (Kubeyli - Akkulina Raynova), İşadamı Yusuf Sakallı (Kubeyli - İvan Sakallı) ve daha pek çokları bulunmaktadır[275].

Gagavuzların yaşadığı yerleşimlere halka eğitim vermeleri için Türk öğretmenler gönderilmiştir. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla beraber büyük bir kısmı Türkiye'ye dönmüştür. Gagavuzların arasında kalıp görevine devam eden öğretmenler

---

[274] Metin, *Atatürk Döneminde Romanya ile İlişkiler*, 240.

[275] Stepan, S. Bulgar, "Türkiyada Gagavuz Studentleri 30cu Yıllarda XX. Asırda: İstoriya Hem İnsannar", *Hamdullah Suphi ve Gagavuzlar,* ed. Mehmet Şahingöz- Alper Alp, Türk Yurdu, Ankara, 2016

bölgenin Sovyetler Birliği'ne geçmesi sonucu, casus oldukları gerekçesiyle tutuklanıp, Sibirya'ya gönderilmiştir. Sibirya'ya gidenlerden bir tek Ali Kantarelli adlı öğretmendir. Kuruşçev tarafından çıkarılan af sayesinde Gagavuzya'ya geri dönebilmiştir[276].

Hamdullah Suphi, Romanya'daki Müslüman Türklerden sonra Gagavuzları da Anadolu'ya göç ettirmek için çok çaba göstermiş, Türk kamuoyunu ve hükümetini bu konu üzerine dikkatini çekmiştir. Hamdullah Suphi Tanrıöver'e o yıllarda Türkiye'de "Gagavuz Metropoliti" lakabı takılmış, hatta bu halkı toplu olarak Türkiye'ye nakletmek istediği belirtilmiştir. Hatta Ayasofya'nın Gagavuzlara ibadethane olarak verilmesi gerektiği şeklinde söylentiler çıkmıştır[277].

İkinci Dünya Savaşının ortaya çıkması ve 1940 yılında Sovyetler Birliğinin Romanya'ya bir ültimatom vererek Besarabya'yı ele geçirmesi ile bölgenin Romanya idaresinden çıkması, Gagavuzların Anadolu'ya göçmesi fikrinin olumsuz sonuçlanmasına neden olmuştur. Kendi çabaları ile Türkiye'ye göç eden Gagavuzların kimlik kartında Hıristiyan Ortodoks yazılmıştır. 16 Eylül 1943'ten itibaren Türk hükümetinin aldığı bir kararla bu uygulama son bulmuştur. Diğer azınlık Hıristiyan topluluklardan ayırt edilmesi için Gagavuzların nüfusa kayıtları, Ortodoks Türk olarak geçirilmesi uygulaması başlamıştır[278].

---

[276]Bulgar, "*Türkiyada Gaguz Studentleri 30cu Yıllarda XX. Asırda: İstoriya Hem İnsannar*, s.378.
[277] Yavuz, "*Hamdullah Suphi ve Gagavuzlar*", s.181.
[278] Baydar, *Hamdullah Suphi ve Anıları,* .s.160.

SONUÇ

1930'lu yıllarda Türkiye Cumhuriyeti'ni meşgül eden sorunlardan biri de Balkanlar'dan anavatana yapılan göçlerdi. Bu göçler uzun yıllar desteklenmiştir. Zira sekiz milyon nüfuslu bir ülkenin gelişip kalkınması için insan gerekliydi.

Dış Türklerin önem kazandığı 1930'larda Hamdullah Suphi Romanya'ya büyükelçi olarak atanmıştır. Millî mücadelede önemli roller üstlenen Hamdullah Suphi Tanrıöver ile Balkanlar'dan yapılan göçler Türk kamuoyunda daha fazla yer almaya başlamıştır. Göçmenlerin yurda gelmesi, emlaklarının satılması ve Türkiye'de iskân edilmeleri için çalışmıştır. Bunlara ilaveten Ortodoks olan Gagavuzların Türkiye'ye göç etmesi için uzun yıllar uğraş vermiştir.

Elçiliğinin ilk yıllarından itibaren Gagavuzların tarihsel geçmişi, Gagavuz kelimesinin etimolojik kökeni, dili, adetleri ve yaşamlarıyla ilgili basında yazılar yayınlanmıştır. Bu konuyla ilgili olarak Mehmed Fuat, Naşit Uluğ ve Yaşar Nabi ilk akla gelenlerdendir. Sadri Ertem de bu konuyla ilgili izlenimlerine Ankara-Bükreş adlı kitabında yer vermiştir.

Beş yıl Türk basınında yer alan Gagavuz halkı göç edilmesi neden kabul görmemiştir? Hâlbuki Dış Türklerin önem kazandığı bu konuda araştırmalar yapılması kararlaştırılan böyle bir dönemde Gagavuzlar neden göz ardı edilmiştir? Ortodoks olduğu için mi? Bu soruya net bir cevap verilmemektedir.

Hamdullah Suphi Gagavuzların milli bilincinin oluşması gerektiğine inanmış ve bunun için uğraşmıştır. Zira Hıristiyan olan bu halk zamanla yaşadığı Romenlerin arasında eriyip kaybolabilirdi. Bu amaçla Gagavuzların eğitim alması için bölgeye Türk öğretmenler gönderilmiştir. Önce kırk Gagavuz genci İstanbul'a eğitim alması için gönderilmiştir. Bu sayı zamanla iki yüze ulaşmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın çıkması hem Gagavuz bölgesindeki Türk öğretmenleri hem de Türkiye'deki Gagavuz öğrencileri etkilemiştir. Öğretmenlerin bir kısmı geriye dönmüş, kalanlarsa tutuklanarak uzun yıllar Sibirya'da sürgün hayatı yaşamıştır. Öğrencilerin çoğu geri dönmemiş Türkiye'de yaşamıştır.

Hamdullah Suphi, Gagavuz Türkleriyle ilgili raporlar hazırlamıştı. Dili, kökeni ve adetleri bakımından Rumeli Türklerine benzetilen Gagavuz Türklerini Türk camiasınadavet ederek başka milletler arasında kaybolmasına mâni olup Anadolu'nunkapılarını Türk ırkının bu güzel evlatlarına dini hürriyetlerini koruyarak

açıpkendilerine yer yurt gösterilirse, boş olan Anadolu'nun kendisine sadakatle bağlıolacak taze bir kuvvet kazanabileceğini iddia etmiştir.

Peki, bu Türk halkının neden göç etmesi engellenmiştir? Basın aslında Gagavuzların Türkiye'de tanınmasını sağlamıştır. Tarihsel geçmişi, kökeni ve adetleri gazetelerde hatta kitaplarda incelenmiştir. 4 Eylül 1936 yılında Romanya ile imzalanan Göçmen Anlaşması'nda neden hiç Gagavuzlardan bahsedilmemiştir? Bu göçün gerçekleşmemesinde Romanya'nın rolü nedir? Romanya hükümeti Gagavuz Türklerinin göçüne sıcak bakmamıştır. Zira ülkedeki Bulgar nüfusa karşı sayıları azalacaktı. Ekonomik anlamda büyük iş kaybına uğrayacaktı. Zaten Müslüman Türkler her gün ülkeyi terk ediyordu. Evet, bu hususlar Romanya'nın çekincesi olabilirdi. Ancak Türkiye'nin göçü gerçekleştirememesinde Romanya'nın doğrudan bir etkisi olmamıştır.

Peki, bu durumun sebebi neydi? Hıristiyan olmaları mı? Görünen tarihsel gerçeklerle bu cevap akla yakın gelmektedir. Aslında Hıristiyan olmalarından ziyade bu halkın Türk olmadığı tezidir. İtalyan ve Bulgar bilim adamlarının bilimsellikten uzak ortaya koydukları verilerle, Gagavuzların Bulgar olduklarını iddia edilmişti. Hıristiyan olmalarından dolayı Türk kültürüne zarar vereceği bile ortaya atılmıştır. Şimdi düşünürsek laik ve milliyetçi bir ülkede bu sonuç çok da normal değildir. Hamdullah Suphi'nin anavatana göç çabaları sonuçsuz kalmıştır. Hamdullah Suphi'nin attığı tohumlar uzun yıllar sonra filiz verecektir.

Tüm bu olaylar Gagavuzların Türkiye'ye göç etmesine engel olmuştur. Diğer taraftan Boşnak vePomaklar Slav kökenli olmalarına rağmenMüslüman oldukları için Anadolu'ya göç etmelerine izin verilmiştir.[279]

Gagavuzların Türkiye'ye göçüne karşı olan grup, Gagavuzların Anadolu'ya medeniyet getireceği yalanını uyduran basından bahsetmiştir. Ahmet Emin Yalman'ın da bu düşünceyi desteklediğini dile getirmişlerdir. Gagavuzların bu bölgeye yerleşmesinden sonra Bulgarlar veSlavların Edirne'ye kadar yerleşeceğini vurgulamışlardır. Gagavuzların Türkiye'ye göç etme düşüncesine özellikle siyasi çevre yeterince destek vermemiştir. Hatta buna karşı çıkmışlardır. Madrid Elçisi Tevfik Kâmil Bey, Başbakan İsmet İnönü'ye göndermiş olduğu bir yazıda; Türk basınında Gagavuzların göçünü desteklememek gerektiğini belirtmiştir. Gagavuzların Türk halkı olduklarına dair verilerin yeterli

---

[279] Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi,* Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 149

olmadığını da dile getirmiştir. Gagavuzların Türkiye'ye ve özellikle de OrtodoksRum azınlığın yaşadığı İstanbul'a göçünün Türkiye'nin birliğini tehlikeye sokacağını ifade etmiştir. O halde Karamanlı Ortodokslar neden Yunanistan'a göç etmiştir. Ülkede huzur ortamını korumak için Hıristiyanların Türkiye'ye göç etmemesi gerekmektedir.

Bu iddiaların aksine Gazeteci Yaşar Nabi de 1936 yılında Gagavuzların yaşadığı bölgede araştırmalar yapmıştır. Nabi'ye göre, Gagavuzların Türkiye'ye göçünün Türkiye için bir tehdit olmadığını ifade etmiştir. Laik bir ülkede Hıristiyan Türkler, Anadolu'daki Müslüman halk tarafından yadırganacakları gerçeği yansıtmamaktadır. Ayrıca Hıristiyan Türklerin hiçbir surette İstanbul Patrikhanesinin etki altına girmeyeceğini, Türklüğün olmadığı bir yerde bulunmayacaklarını iddia etmiştir. Kâmil Bey'in aksine Gagavuzların Türk kimliğinin ağır basacağını, farklıdin tercihlerinin Türklük bilincinin önüne geçemeyeceğini belirtmiştir.

Sonuç olarak Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Romanya büyükelçisi olmasıyla artarak devam eden Romanya Türkleri ve özellikle Gagavuz Türkleriyle ilgili haberler Türk basınının önem verdiği bir konu haline gelmiştir. 1933, 1934, 1935 ve 1936 yılları Gagavuz Türkleriyle ilgili haberlerin yoğun olduğu yıllardır. Dönemin gazeteleri olan Cumhuriyet, Milli Hâkimiyet, Ulus, Yeni Asır ve Zaman'da bu tür haberlere sık sık rastlamamız mümkündür.

Dönemin arşiv kayıtları da bu soydaşlarımızla ilgili bilgi belgelerle doludur. Bu kayıtlardan anlıyoruz ki dönemin büyükelçi, konsolos ve köşe yazarları oradaki soydaşlarımıza kayıtsız kalmamışlar, onlarla yakından ilgilenmişler hatta Türkiye'ye göç ettirerek nüfusumuzu arttırmayı dahi düşünmüşlerdir. Fakat Romanya hükümetinin Hristiyan dindaşlarının göçüne soğuk bakması, Atatürk'ün 1938 yılında vefat etmesi ve İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması bu çabaları sonuçsuz bırakmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi(*BCA*)*,* 030.010.00.00.116.810.11.1-6

BCA, 030. 08.01.02.19.30.8.

BCA, 030.10.00.00.116.809.3.

BCA,030.10.00.00.116.810.12.1-4

BCA, 030.10.00.00.116.810.12. 1-4

BCA, 030.10.00.00.116.810.13. 1-25

BCA, 030.10.00.00.246.666.30. 1-29

BCA. 030.10.00.00. 246.667.10. 4-5.

BCA, 030.10.00.00. 246.668.13. 1-4

BCA, 030.10.00.00.247.668.14. 1-13

BCA, 030.10.00.00.247.668.16. 1-7

BCA, 030.10.00.00.251.696.22. 1-4

Süreli Yayınlar ve Kitaplar

Acar, Kezban(2014). “Moldova Ulusal Kimliği üzerine”, *Celal Bayar Üniversitesi S.B.E,* 5(1), s.1-22.

Ağanoğlu, H. Yıldırım(2008). “Balkanlarda Göç Gerçeği”, *Balkanlarda Gelecek Tasavvuru,* ed. Ümmühan Özkan, İnsani Yardım Vakfı, İstanbul, s.161-177.

Akçura, Yusuf (2015). *Üç Tarz-ı Siyaset,* Türkçeye uyarlayan, Erol Kılınç, 2. Baskı, İstanbul, Ötüken Yayınları.

Akman, Şefik, Taylan(2010). “Türk Tarih Tezi Bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi Resmî Tarih Yazımının İdeolojik ve Politik Karakteri”, Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, 1 (1), 80-109.

Aksan, Akil (1981).*Atatürk Der ki, Ankara,* Sevinç Basımevi.

Alemdar, Korkmaz (1981), *Türkiye'de Çağdaş Haberleşmenin Tarihsel Kökenleri, Ankara,* Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu Yayını.

Anzerlioğlu, Yonca(2006). “Bükreş Büyükelçisi Hamdullah Suphi ve Gagavuz Türkleri”, *Bilig,* 39, s. 31-51.

Anzerlioğlu, Yonca (2014). “Geçmişten Günümüze Hıristiyan Türkler”, *Karadeniz Araştırmaları,* 2, 373-391.

Anzerlioğlu, Yonca (2016) “Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Gagavuz Türkleri”, *Hamdullah Suphi ve Gagavuzlar,* Türk Yurdu, Ankara, s.121-131.

Armaoğlu, Fahir(1989). “Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri” *Atatürk'ün Ölümünün 50.Yılı Sempozyumu*, Ankara, 163-173

Armaoğlu, Fahir (1996) 20.*Yüzyıl Siyasi Tarihi (cilt 1-2: 1914-1995),İstanbul,* Alkım Yayınları.

Arslan, Esat (1995). “Kurtuluş Savaşında Yunan-Fener Patrikhanesi Birlikteliğine Karşı Örgütlü Bir Yaklaşım”, *Atatürk Yolu*, 8(15), s.407-442

Atabay, Mithat (2015). *İmparatorluktan Ulus devletlere Türkiye ve Balkanlar*, Edirne, Paradigma Akademi.

Atsız, Hüseyin Nihal (1931) “Türkler Hangi Irktandı? *Atsız Dergisi,*4.

Ayan, Gönül (2011). “Atatürk'ün Hizmetlerinden Dolayı Ödüllendirdiği Büyük Gagavuz Kimliği M. Çakır”, “Gagavuzların Milli Lideri Mihail Çakır”, *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, 3(12), s.27-41.

Ayönü, Yusuf (2007) *Selçuklu Bizans Münasebetleri (1106-1308),* Ege Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Bahar, Hasan-Çeçen, Salih-Durmuş, İlhami-Karauğuz,Güngör-Kuzuoğlu, Remzi-Gökçek, Gürkan,(2002). "2001 Bilge Kağan Külliyesi Kazıları"*, Türkler 2*, Haz. H.C.Güzel, K.Çiçek, S.Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s.82-192.

Baydar, Mustafa (1968). *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları, İstanbul,* Menteş Yayınları.

Bayındır, Uluskan, Seda (2010)*Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi.

Baykal, Bekir Sıtkı "Atatürk ve Tarih", *Belleten*, Cilt: 35, Sayı: 140, 1971, s.531-541.

Bittel, Kurt, "Atatürk ve İlköz Tarih Araştırmaları", *Belleten,* Cilt:111, Sayı:10, Nisan 1939, s. 203-205.

Bozkurt, Gülnihal, "Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası", *Atatürk Araştırma Dergisi,* Cilt:29, Sayı:56,2003, s.917-925.

Bulgar, Stepan, S. "Türkiyada Gagavuz Studentleri 30cu Yıllarda XX. Asırda:İstoriya Hem İnsannar", *Hamdullah Suphi ve Gagavuzlar,* ed. Mehmet Şahingöz- Alper Alp, Türk Yurdu, Ankara, 2016,s.373-393.

Bulut, Remzi, *Moldova'daki Gagavuz Türkleri,* Fakülte Kitabevi Baskı Merkezi, Isparta, 2006.

Bulut, Remzi *Moldova'daki Gagavuz Türkleri,* Fakülte Kitapevi Yayınları, Isparta, 2016,

Çolak, Melek, "Atatürk, Macarlar ve Türk Tarih Tezi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* Sayı:4, 2010, s.371-402.

Bulut, Remzi, "The Political Status and Economy of Gagavuz Turks Living in Republic of Moldova" *V. European Conference on Social and Behavioral Sciences on September* St. Peterburg. Russia, 2016,

Cebeci, Ahmet, "Kuzey-doğu Bulgaristan Türk ve Gagavuzlarının yaşayış ve Kültürlerinin araştırılmasına bir katkı", *Güney-doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi,* C. III-IV, 1974, s. 269-276,

Cebeci, Ahmet,"Osmanlı Devleti'nde Gagavuzlar", *Türk Kültürü Dergisi,* Sayı: 354, Ekim 1992, s. 583-589.

Cebeci, Ahmet, *XVI. Yüzyıl Tahrir Defterlerine Göre Gagavuzlar,* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2008.

Çakır, Mihail, *Gagavuzlar: İstoriya, Adetlir, Dil hem Din,* Chişirüu, Pontos, 2007.

Çavdar, İrem Özsel, "Atatürk ve Türk Tarih Tezi", *57. Yıl,* ed. Ahmet Özgür Turen, 2016, s.483-513.

Çimpoeş, Lübov, "Gagavuz Kulturunde Hidrellez (Gagavuz Kulturasında Hederlez)", *Hamdullah Suphi ve Gagavuzla*r, ed. Mehmet Şahingöz- Alper Alp, Türk Yurdu, Ankara, 2016, s.277-287.

Dağıstan, Adil, "Hamdullah Suphi'nin Romanya Büyükelçiliği ve Gagavuz Türkleri", Atatürk *Araştırma Merkezi Dergisi,* Sayı:18*,* Kasım 2002, s.815-829.

Demir, Necati, "Gagavuz Türkleri Dil, Tarih Ve KültürününTemel Kaynakları", *Hamdullah Suphi ve Gagavuzlar* ed. Mehmet Şahingöz- Alper Alp, Türk Yurdu, Ankara, 2016, s. 221-239.

Dilaçar, Agop, *Türk Diline Genel Bir Bakış*, TDK, Ankara 1964.

Dinç, Abdülkerim, "Gagavuz Folklorunda Ölüm", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* Erzurum, Sayı 25, 2004, s.89-106.

Dinç, Abdülkerim "Türk İstihbaratçısı Ahmet Esat Tomruk'un (İngiliz Kemal) Romanya Hatıralarında Hamdullah Suphi Tanrıover ve Gagavuzlar", *Hamdullah Suphi ve Gagavuzlar*, Türk Yurdu, Ankara, 2016, s.93-100.

Duman, Önder, "Atatürk Döneminde Romanya'dan Türk Göçleri (1923-1938)", *Bilig,* Sayı: 45, Bahar 2008, s. 27-40.

Ercilesun, Ahmet B, "Gagavuzlardan Yeni Haberler", *Türk Kültürü*, S. 316, Ağustos 1989, s.28-35.

Eren, Hasan, "Gagavuz Türkçesi", *Türk Ansiklopedisi,* C.16*,* MEB Yayınları, İstanbul 1968, s.110.

Eren, Cevat, A "Pazvand-oğlu Osman", İslam Ansiklopedisi**,** Cilt:34, 2007, s.208-210.

Ersanlı, Büşra, İktidar ve Tarih- Türkiye'de "Resmî Tarih" Tezinin Oluşumu (1929-1937), İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.

Ertem, Sadri, *Ankara-Bükreş,* İstanbul Matbaacılık Ve Gazeticilik Büro, İstanbul, 1937

Evliya Çelebi, *Seyahatname*, Mehmed Zıllioğlu, Cilt: III, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1976.

Giritli, İsmet, "Nutukta İç ve Dış Politika" *Atatürk'ün Büyük Söylevi'nin 50.YıI Semineri*, *Bildiriler Tartışmalar,* Ankara 1980 s.189-203.

Guboğlu, Mihail, “Gagavuzlar'ın Aslına Ait Faraziyeler ve Kendi Fikirlerim", *IX. Milletlerarası Türk Tarih Kongresine Sunulan Bildiri Özetleri*, 21-26 Eylül 1981, TTK, Ankara, s. 54-55.

Güngör, Harun, “Besarabyalı Gagavuzların Tarihi, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 20, Ekim 1982, s. 208- 243.

Güngör, Harun, "Yunan-Bulgar Kilise Mücadeleleri ve Gagavuzlar", *Türk Kültürü,* S. 344, Aralık 1991, s. 21-24.

Güngör, Harun-Argunşah, Mustafa, *Gagavuz Türkleri Tarih Dil Folklor ve Halk Edebiyatı,* T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları Türk Dünyası Ankara 2002.

Güven, Cemal- Boyraz, Ekrem Zahid, “Hamdullah Suphi Tanrıöver'in İlk Maarif Vekilliği Dönemi Faaliyetleri”, *OPUS*, Yıl: 6, Cilt:10, Sayı:10, 2016, s.288-310.

Hatipoğlu, Vecihe “Türk Tarihinin Başlangıcı”, *A.Ü. DTCF Türkoloji Dergisi*, C. VIII, Ankara 1980, s. 29-52.

Hatlas, Jerzy “Gagavuz People in Besarabbia”, *Słupskie Studia History Czne*, Sayı: 17, 2011, s.191-201.

Hatlas, Jerzy-Zyromski, Marek, “Bucak'taki Gagavuzların Hayatında Din”, Çev. Yrd. Doç. Dr. Ramazan Adıbelli, *TÜBAR*, S. 29, *Bahar* 2011, s.533-550.

Homeros, İlyada, Çev. Hasan Ali Yücel, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.

Hosking, Geoffrey *Rusya ve Ruslar*, Çev. Kezban Acar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

İnalcık, Halil “Dobrudja”, Encyclopedie de l'İslam, Nouvelle Edition, Cilt: II, Leiden 1965, s. 625-629.

İnan, Afet, “Atatürk ve Tarih Tezi”, *Belleten,* Cilt:3, Sayı: 10, 1939, s.243-246.

İrsel, Abdullah, *Türkiye ve Romanya Arasında Göç ve Göçmen Meselesi (1878-1940)*, Gazi Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005.

İvgen, Ferhat, 1*923-1960 Döneminde Türkiye'nin Balkan Politikası*, Ankara Üniveristesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Kafkasyalı, Ali, “Türk Dünyasında Nevruz Geleneğine Toplu Bakış”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 5, Sayı: 2, s.149-172.

Kalafat, Yaşar, *Kuzey Azerbaycan-Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'da Eski Türk Dini İzleri- Dinî Folklorik Tabakalaşma*, Berikan Yayınevi, Ankara 1998

Kapolo, James, *Text, Context, Performances: Gagavuz Folk Religion Gagavuz Folk Religion in Discourse and Practice,* Brill NV, Leiden, 2006.

Karal, Enver Ziya, *Tanzimat'tan Bugüne Kadar Tarihçiliğimiz,* Felsefe Kurumu Seminerleri, TTK, Ankara, 1977.

Karal, EnverZiya, Osmanlı *Tarihi,* Cilt: V, TTK, Ankara 1988

Karal, Enver Ziya, *Atatürk'ün Türk Tarih Tezi,* Atatürk ve Devrim, TTK, Ankara 1998.

Karanastas, Olga Radova, "Güneydoğu Gagavuzların Avrupa Gagavuzlarının Tarihini ve Kültürünü Korumak-Etnosun Gelişmesinde bir şart Temeldir", *ICANAS,* Cilt:1, Ankara, 2011, s.393-403.

Karanastas, Olga Radova, "Osmanlı-Rusya-Moldavya Davranışları çerçevesi İçerisinde Güneydoğu Avrupa Gagavuzların Etnik Tarihi" *Turan-Sam,* Cilt:4, Sayı: 15, Yaz 2012, s.142-150.

Karpat, Kemal, "Gagavuzların Târihi Menşei Üzerine ve Folklorundan Parçalar*", I. UTFK Bildirileri*, Cilt: I, Ankara 1976, s.163-177.

Karpat, Kemal, *Türk Demokrasi Tarihi,* Timaş Yayınları, İstanbul 2010.

Kaya, Doğan,"Gagavuzlar Türklerinde Düğünle İlgili Terimler", *V. Uluslararası Gagavuz Kültürü Sempozyumu,* Tekirdağ, 16-17.10.2000. / Sabaa Yıldızı, S. 14, 2001, s.1-9.

Keleş, Erdoğan, "Rusya'nın Panslavizm Politikasının Balkanlarda Uygulanmasına Dair Bir Layiha*", Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE),* Sayı:21, Güz 2008, s.123-141.

Kocatürk, Utkan, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri,* Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1984.

Koçak, Kemal, "Atatürk'ün Tarih Tezi", *Türk Dünyası Tarih Dergisi,* Sayı.74, *1993,* s.14-26.

Kopuşçu, Mariya, "Onemnı Gıpotezalar Gagavuzlar ıcın, Onnarın Ana Diliİlerlemesinin Etapları*", Hamdullah Suphi ve Gagavuzla*r, ed. Mehmet Şahingöz- Alper Alp, Türk Yurdu, Ankara, 2016, s.433-440.

Kurat, Akdes Nimet (1937). *PeçenekTarihi,* Devlet Basımevi, İstanbul.

Kurat, Akdes Nimet, *IV.-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz'in Kuzeyinde Türk Kavimleri ve Devletleri*, A.Ü D.T.C.F. Yayınları, Ankara, 1972.

Lee, Stephen J.,*Aspects of European History 1789-1980*, Routledge, London and New-York 2003.

Manov, Atanas, *Gagavuzlar (Hıristiyan Türkler),* Bulgarcadan Çev. M. Türker Acaroğlu, TTK, Ankara, 2001.

Maruneviç, Mariya, "Gagauz Halkının Millet İstoriyası, Hem Kiymeti için Düşünmeklär", *Sabaa Yıldızı*, Komrat, Sayı: 1, 1996, s. 4-7.

Mayer, Milan, "Gagavuzové – jazyk a jejich etnická identita", Kulturni*Studia*, Sayı:2, 2014, s. 39-55.

Menzel, Theodore, "Gagavuzlar", *İslâm Ansiklopedisi*, MEB, İstanbul,1986, Cilt: 4, s. 706.

Merçil, Erdoğan,''Bizans'ta Selçuklu Hanedan Mensupları", *XI. Türk Tarih Kongresi*, Bildiriler, Cilt: II, Ankara 1994, s.709-721.

Metin, Ömer *Atatürk Dönemi Türkiye Romanya İlişkileri (1923-1938),* Gazi Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2011.

Metin, Ömer, "Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Romanya Türklerinin Göçüne Dair Faaliyetleri", Karadeniz Araştırmaları Dergisi, Sayı:35, Güz 2012, s.125-143.

Minahan, James *Encyclopedia of the Stateless Nations: Ethnic and National Groups Around the World,* Cilt:3, Greenwood Press, USA, 2002.

Mosse, William, E. *Alexander II and Modernization of Russia,* İ.B. Tauris, New York, 1992.

Mutaf, Sergei, *Gagavuzların Tanınma Mücadelesi ve Gagavuz Yeri Özerk Bölgesinin Oluşum Süreci,* İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Nayır, Yaşar Nabi, Balkanlar *ve Türklük*, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1999.

Ocak, AhmetYaşar, *Popüler İslam'ın Balkanlardaki Destani Öncüsü,* TTK, Ankara, 2011.

Onofrey, Aleksander Zaharoviç (2008). "Tarihsel Süreçte Gagavuz Türkleri", *Hikmet İlmi Araştırmalar Dergisi,* 11, 107-140.

Özbek, Zeki (1997). "Zeki Velidi Togan ve 'Türk Tarih Tezi" *Toplumsal Tarih Dergisi,*8 (45), 15-23.

Özkan, Nevzat (2010). "Gagavuz Türkçesini Yazı ve Eğitim Dili Haline Getirme Çalışmalarına Bir Bakış", *Turkish Studies International Periodical For the Languages,* 1(5), 77-93.

Özkan, Nevzat, "Gagavuz Türkçesini Yazı ve Eğitim Dili Haline Getirme Çalışmalarına Bir Bakış", *Turkish Studies International Periodical For the Languages,* C.1, S.5, Kış 2010, s.77-93.

Pakymheres,George (2009). *Bizanslı Gözüyle Türkler, (*Çev. İlcan Bihter Barlas), İstanbul, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.

Pınar, Mehmet (2017). "Tek Parti Döneminde Hamdullah Suphi'nin Gözüyle Gagavuzlar (Gökoğuzlar)", Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi,4 (12), 96-117.

Plinius, (2016) Doğa Tarihi, Çev. İnanç Pastırmacı, İstanbul, Say Yayınları.

Radzinsky, Edward (2005). *Alexander II: The Last Great Tsar,* Trans. Antonio W. Bouis, Free Press, New York.

Saklı, Ali Rıza (2012). "Osmanlı Döneminde Türk Milliyetçiliği", *Akademik Bakış Dergisi,* 33, 1-16.

Sander, Oral (2008). *Siyasi Tarih*, İmge Kitabevi, Ankara.

Sarıkoyuncu, Ali, (1999) "Atatürk Döneminde Dış Türklere Yönelik Eğitim-Öğretim Faaliyetleri: Gagauz Türkleri Örneği," *Atatürk 4. Uluslararası Kongresi,* Cilt 2, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 25-29 Ekim 1999), s. 1317-1334.

Stamova, Stefanide, D (2016). "Çadır Kasabası İki Cenk Arası Zamanında", *Hamdullah Suphi ve Gagauzlar* ed. Mehmet Şahingöz, Alper Alp, Türk Yurdu, Ankara, 360-372.

Sümer, Faruk (1991). "Gagavuzların Aslı"**,** *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 52, 9-12.

Suveica, Svetlana (2014). "Between the Empire and the Nation-State: Metamorphoses of the Bessarabian Elite (1918)", *Euxenios Governance and Culture in thr Black Sea Region*, 15 (16), .20-34.

Şahin, Liaisan (2016). "Rusya Federasyonunun Etnik ve Dini Yapısı", *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 3(2), 15-32.

Şimşir, Bilal, "Hamdullah Suphi Tanrıöver, Gagavuz Metropoliti",*Sabaa Yıldızı,* sayı: 25, (t.y.), s.25-35.

Togan, Zeki Velidi (1970). *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Topuz, Hıfzı (1973).*100 Soruda Türk Basın Tarihi*, İstanbul, Gerçek Yayınevi.

Turan, Osman (1997). "Keykavus II", *İslâm Ansiklopedisi,*4, MEB, İstanbul, 645-647.

Turan, Refik Turan (2006). "Tarih İçinde Gagavuz Selçuklu İrtibatı", *Hacı Bektaşi Veli Araştırma Dergisi*, 39, 43-50.

Uca, Aladdin (2007). "Türk Toplumunda Hıdorellez I", Erzurum, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,*34, 113-139.

Uluskan, Seda Bayındır (2010). *Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi.

Ülküsal, Müstecip,(1966). *Dobruca ve Türkler*, Ankara, TKAE.

Ülküsal, Müstecip (1966). "Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Dobruca Türkleri", *Emel Dergisi*, 35, 36-37.

Velev, Roman, (2007). *Moldova'da Ulusal Azınlıklar ve Agit'inRolü*, İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Weber, Johann (2006). "Strassburg 1605: The Origins of the Newspaper in Europe", *German History,* 24 (3), 387-421.

Wittek, Paul (1934). "La descendance chretienne de la dynastie Seldjouk en Macédoine", *Echos d'Orient*,30, 409–412

Yavuz, Nuri, (2010). "Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Gagavuzlar", *Akademik Bakış,* 4(7), s.177-185.

Yazıcı, Nesimi (1983). Takvim-*i Vekay-i, Ankara,* Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Basımevi

Yenisoy, Hayriye Süleyman, “Bulgaristan Gagavuzları “, Kültür *Evreni* s.325. http://www.kulturevreni.com/5-323.pdf, (Online Erişim Tarihi: 05.12.2017.)

Yeşil, Yılmaz (2014). “Türk Dünyası’nda Geçiş Dönemi Ritüelleri Üzerine Tespitler”, *21. YüzyıldaEğitim ve Toplum,*3 (9), 117-146.

Yılmaz, Şuhnaz (1999). “An Ottoman Warrior Abroad: Enver Pashas an Expatriate”, *Middle Eastern Studies,*35(4), s.40-72.

Yoloğlu, Güllü, (1999). *Türklerde Merasimler,* Çev. DildarAtmaca- Şirzat, Ankara, Akm Yayınları.

Zajaczkowski, Wlodzimierz “Gagavuz”, *Encyclopedie de l’Islam*, Novelle Edition, Cilt: II, Leiden 1965, s. 77-86

Gazeteler

Mehmet Fuat, *Cumhuriyet,* 3 Nisan 1933.

Mehmet Fuat, “Türkler ve Türk Dili”, *Cumhuriyet*, 10 Nisan 1933.

Romanya Türkleri Niçin Hicret Ediyor?”,*Cumhuriyet*, 23 Mayıs 1933.

Mehmet Fuat, C*umhuriyet,* 17-24 Nisan 1933.

“Dobruca’da Oğuzlar”, C*umhuriyet*, 17 Nisan 1933.

“Dobrice’nin Nüfusu”, *Cumhuriyet,* 17 Temmuz 1933.

“Romanya Türkleri Anavatana Geliyor”, *Anadolu*, 14 Haziran 1933.

“Romanya Türkleri Hicrette”, *Yeni Asır*, 26 Eylül 1933.

“Romanyalı Türkler Ankara’dan Geldi”, *Cumhuriyet,* 5 Teşrinisani 1933.

Naşit Hakkı Uluğ, “Gagavuz Türkleri”, *Ulus*, 3 İlkkanun 1934.

Naşit Hakkı Uluğ, “Gagavuz Türkleri”, *Ulus*, 5 İlkkanun 1934

Naşit Hakkı Uluğ, “Gagavuz Şarkıları, Gagavuzlar için Bitikler”, *Ulus*, 10 İlkkanun 1934

Hüseyin Namık, “Gagavuzlara Dair”, *Hâkimiyeti Milliye*,9 İkinci Teşrin 1934.

“Gagavuz Akalliyeti Bulgar değil Türk’tür”, *Zaman,* 4 Eylül 1934.

Nayır, Yaşar Nabi “Türk Gagavuzlar”, *Ulus Gazetesi*, 22 İlkkanun 1935, s.4.

Nayır, Yaşar Nabi “Türk Gagavuzlar II”, *Ulus Gazetesi*, s.4,   23 İlkkanun 1935, s.4;

Nayır, Yaşar Nabi “Türk Gagavuzlar”, *Ulus Gazetesi*, 25 İlkkanun 1935, s.4

“Romanya Türklerinin Bırakacağı Emlak”, *Cumhuriyet,*16 Temmuz 1935.

Bükreş Elçimiz Dün Şehrimize Geldi, Yarın Ankara'ya Gidiyor", *Cumhuriyet*, Birinciteşrin (Ekim), 1935.

Halit Ziya Uşaklıgil, "Romanya Türkleri", C*umhuriyet*, 9 Şubat 1936

"Dobrice Türklerinin Muhacereti", *Cumhuriyet,* 14 Eylül 1936.

'' Laik Türk Hıristiyanlar ve Gagavuzlar", *Cumhuriyet*, 23 Haziran 1935.

"Romanya Türklerinin Bırakacağı Emlak", *Cumhuriyet,* 16 Temmuz 1935.

Yaşar Nabi Nayır," Romanya'da Türkçe Ve Türklük, *Ulus,* 19 Eylül 1935.

Yaşar Nabi Nayır, "Türk Gaguzlar", *Ulus*, 22 İlkkânun 1935.

Yaşar Nabi Nayır, "Türk Gaguzlar II", *Ulus*, 23 İlkkânun 1935

Yaşar Nabi Nayır, "Türk Gaguzlar III", *Ulus*, 25 İlkkânun 1935

Yaşar Nabi Nayır, "Türk Gaguzlar II", *Ulus*, 26 İlkkânun 1935

Yaşar Nabi Nayır, "Türk Gaguzlar II", *Ulus*, 27 Kasım 1935.

"Romanya'dan Gelecek Türk Göçmenleri", *Ulus,* 14 Temmuz 1935.

Muhlis Ertaç, "Gagavuz Türklerinin Soylarına Sadıklığı", *Ulus,* 7 Ağustos 1936.

F, Karanakçı, "Nüfusumuzu Çabuk Artırmanın Yolu", *Cumhuriyet,* 25 birinciteşrin 1938.

"Balkanlarda Bir İtilaf Mevzuu", *Cumhuriyet,* 29 Nisan 1939.

EKLER

EK: 1

T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELAT MÜDÜRLÜĞÜ
Şube :
Sayı : 11043

KARARNAME

Münhal bir Elçilik tahsisatının Bükreşe nakli ile sabık İstanbul Meb'usu Hamdullah Suphi Beyefendinin Bükreşe birinci sınıf Elçi olarak I25 lira maaş ve 45 lira tahsisatla tayini, Hariciye Vekâletinin I8/5/93I tarih ve 9348/247 numaralı tezkeresile yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 20/5/93I tarihli içtimaında tasvip ve kabul olunmuştur.

20/5/93I

REİSİCUMHUR
Gazi M. Kemal

Köstence Konsolosluğu tahrirat
14.10.930
1228/189

Romanya'nın Besarabya ve Dobruca kıtalarında, Bulgaristanın Varna sancağında (Gagauz) denilen küçük bir kısım halk vardırki ana dili Türkçe, mezhebi de hıristiyan ortodokstur.

Münkariz Türk padişahlığının idaresi altında beş altı asır yaşayan bu memleketler de mezkûr Türk kabilesinin diğer ırkdaşlarından itikatça ayrılarak hıristiyan mezhebine kalmış olması, asıl ve menşeinden bu gün de bihaber bulunması pek çok merak ve dikkatimi mucip olduğundan mazisi ve şimdiki hal ve vaz'ı hakkında tahkikata giriştim , bazı münevver kimselerden malûmat istedim ve topladım ki bu müteferrik malûmatın hulâsası şudur:

Gagauzlar'a dair en myfassal malûmat Varna Asarı Atika Cemiyeti tarafından neşredilen İzvestiya mecmuasının 1909 senesi 2 numaralı nüshasında Jimmaz muallimlerinden G. Dimitrof imzasile yazılan makalede münderiçtir bu makalenin mühim noktaları telhis edilince şu neticeye varılır .

Gagauzlar'ın menşei hakkında ilk tetebbu yapanlar Gaspodin Oçakof ile Kırım'dır ; bu alimlerin her ikisi de onları Uz, tabiri diğerler Uguz aslından addediyorlar. Gagauzlar'ın türkülerinden öz ilinde bahis vardır . Bu küçük kabile hakkında tarihlerde hiç bir söz geçmemiştir; bu da o kabilenin kemmiyet ve keyfiyet itibarile gayet ihemmiyetsiz olmasından ileri gelmiştir. Varna'da eski profesör Yuvan Nikola Gagauzları Turanîlerde Gagarlar ile Uguzların birleşmelerinden husule gelen bir kavim gibi göstermiştir. Türkolog V.V. Radlof'a göre Gagauzlar Uguz Türklerindendir. Uguz kelimesinin başına meçhul bir sebeple (Gaga) lafzı katılmıştır . Dr. Yireçk'in fikrince Gagauzlar Kuman Türklerinin ~~ahfadındandır~~.ahfadıdırlar. Gaspodin Moşkof Gagauz kelimesini Uguz kabilelerinden birisinin ismi diye tahmin etmektedir, Sanskrit ve Got dillerinde(ga) ve gaga kelimeleri ahfat manasında imiş; binaenaleyh Gagauz uzlarının ahfadı demek oluyormuş . Rumcada(kakauz) lafzı hunhar ve sapık manasında olduğundan Varnadaki Gagauzlar'ın münevver tabakası Gagauz sözünü hakaret gibi talakki ve tefsir ederek bizim adımız Yavuz

.12.

97
72

31 Kânunu sani 1936

Baş Vekil General İsmet İnönüne takdim

" Elefteron Vima" gazetesinin İstanbul muhabirinden aldığı mektubta(Gagavuzların henüz gelmemelerinin sebebi kendilerinin İstanbulda iskân edilmek istedikleri halde Türk Hükumetinin buna muvafakat etmemesidir.) denildiğini bir bulgar gazetesinden naklen matbuat hulasalarında okudum. Bu haberin sahih olduğunu farzedince,Gagavuzları Türkiyeye getirmek için üç senedir sarfedilmekte olan sebatkâr mesainin yani bendenizce hatarnak ve zararlı olan bir ictihadın nihayet Hükumete tervic ettirilmiş ve yalnız iskân yerlerinin henüz kararlaşmamış olduğunu kabul etmek lâzımgelecektir.Halbuki Keşiş Çakırın milleti 1923 senesinde Türkiye topraklarında mukim bulunmuş olsaydı, Mübadele Komisyonu onları emsali gibi Yonanistana sevka mecbur olacaktı. Malumu Samileridirki(religion grecque orthodoxe) tabiri RUMLUKLA alakadar bir şey olmayub Oecuménique Fener Patrikhanesi, Antakya, İskenderiyye, Kudus Patrikhaneleri (Obédience) ında bulunan her cins ve milletten Hristiyanlara şamildir.Bir an için ,bir iki muarızın bunları behemehal Türk saymak hakkındaki faraziyyelerine iştirak edeyim. Madamki bunlar (grecque orthodoxe) dinindendir, Mübadele mukavelesi mevzuuna girecek bir millettir. Nitekim, kendilerinden hiç bir farkı olmayan Karamanlı ve Ankaralı kardeşleri de Yonanistana ahden sevkedilmişlerdi. Komisyon, yalnız Antakya Patrikhanesine merbut (arabça konuşur) Mersin ortodokslarını ,bu tedbirden keyfi olarak istisna etmişti.

Eğer, Hükumetimiz ,Türkiye ve Türklükle alakası olmayan bu adamları İstanbulda iskân etmek istememişse elbette çok isabetli davranmıştır. Patrikhane müntesibi olan bu yabancılar, Yaşar bey İstatistiki[illegible]eki tahmin kadar kalabalık bir cemaat iseler, İstanbula dolmaları türk nüfusu aleyhine müvazeneyi bozacak ve türklerin çoğalmasına değil,öteki kardeşleri firari rumların açık kalmış yerlerini doldurmaya yarayacaktır.Bir misli daha artacak İstanbul ortodokslarının ilanihaye belediye surları içine sıkışacaklarını ve Maltepeden öteye aşamayacaklarını kabul etsek de bu bile İstanbul türklerinin atisi bakımından vehametli bir ihtimaldir.Fikrimi tamamlamak için müsaadelerile şunu ilave edeyim: Gagavuzların Türkiyeye gelmele[illegible]

[TÜ]RKİYE CÜMHURİYETİ
[B]ÜKREŞ ELÇİLİĞİ

Bükreş 8 ikinci ikânun 1936

Örnek

Romanyadan memleketimize göç
eden türkler h.

25 Ikinci teşrin 1935 tarihli ve 165/24357 sayılı emirleri cevabıdır

Zatı devletleri tarafından Mösyö Titulesco ya verilmek üzere gönderilen mektup hakkında telefonla bazı mülahazalarımı arzetmiştim. Onları tetkik buyurulmak ve belki hakkımda yeniden bir emir devletlerini almak üzere kısa bir hulasa halında buraya yazıyorum. Bu mektupta dört esaslı fikir vardır:

1.--- Göç iki hükümet arasında müzakereler imza edildikten sonra başlayacaktır.

2.---Hükümet haberi ve hazırlığı olmadan bir göçmen akını karşısında kalmıştır.

3.--- Bu büyük akın belki fazla bir gayretkeşlikten doğmuştur.

4.--- Dost Romanya hükümeti bu akını durdurmak için müessir tedbirler almalıdır.

Bu maddeleri tahlil ederek elimizdeki vesikalara ve zatı devletlerinde de bildiği bir takım malumata istinaden cevaplarımı arzediyorum.

1.--- Göçün iki devlet arasında müzakerelerin bitmesinden sonra başlayacağı fikri varıt değildir. Göç senelerden beri bilfiil mevcuttür. Bulgaristandan, Romanyadan, Yugoslavyadan göç bu hükümetlerle Türkiyenin anlaşmasını beklemeden cereyan edegelmektedir. Dahiliye Vekilimizin Millet Meclisinde son defa göç işleri hakkında gayet açık bir lisanla söylediği üzre şimdiye kadar Trakyaya yerleştirilen nufusun miktari Romnya, Bulgaristan, Yunanistan ve Yugoslavyadan gelenler dahil olduğu üzre (65) bin kişidir. Bu ifade yalnız Romanyadan değil, Bulgaristandan, Yugoslavyadan

 2

TÜRKİYE CÜMHURİYETİ
BÜKREŞ ELÇİLİĞİ

Bükreş 8 ikinci kânun 1936

Örnek

Romanyadan memleketimize göç
eden türkler h.

25 Ikinci teşrin 1935 tarihli ve 165/24357 sayılı emirleri cevabıdır
Zatı devletleri tarafından Mösyö Titulesco ya verilmek üzere gönderilen mektup hakkında telefonla bazı mülahazalarımı arzetmiştim. Onları tetkik buyurulmak ve belki hakkımda yeniden bir emir devletlerini almak üzere kısa bir hulasa halında buraya yazıyorum. Bu mektupta dört esaslı fikir vardır:

1.--- Göç iki hükümet arasında müzakereler imza edildikten sonra başlayacaktır.

2.---Hükümet haberi ve hazırlığı olmadan bir göçmen akını karşısında kalmıştır.

3.--- Bu büyük akın belki fazla bir gayretkeşlikten doğmuştur.

4.--- Dost Romanya hükümeti bu akını durdurmak için müessir tedbirler almalıdır.

Bu maddeleri tahlil ederek elimizdeki vesikalara ve zatı devletlerinin de bildiği bir takım malumata istinaden cevaplarımı arzediyorum.

1.--- Göçün iki devlet arasında müzakerelerin bitmesinden sonra başlayacağı fikri varıt değildir. Göç senelerden beri bilfiil mevcuttür. Bulgaristandan, Romanyadan, Yugoslavyadan göç bu hükümetlerle Türkiyenin anlaşmasını beklemeden cereyan edegelmektedir. Dahiliye Vekilimizin Millet Meclisinde son defa göç işleri hakkında gayet açık bir lisanla söylediği üzre şimdiye kadar Trakyaya yerleştirilen nufusun miktari Romnya, Bulgaristan, Yunanistan ve Yugoslavyadan gelenler dahil olduğu üzre (65) bin kişidir. Bu ifade yalnız Romanyadan değil, Bulgaristandan, Yugoslavyadan

Türkiye Cümhuriyeti
Hariciye Vekâleti
2 nci Daire Umum Müdürlüğü
Şube

Ankara : 22 K.Sani 1935 1935
Hulâsa :

Başbakanlığa

Mühimdir.

18. 11. 34 Tarihli ve 73869/833 sayılı yazıya ektir.

Romanyada bulunan ırkdaşlarımızın kitap ve hoca ihtiyacı ile kültür sahasındaki islâhat lüzumu hakkında Elçimizin Romen Maarif Nazırı ile I7/I2/934 tarihinde yaptığı mülâkatı bildiren yazının bir örneği ilişik olarak sunuldu.

Hariciye Bakanlığı Y.

Süngü
23. 1. 935

26. 1. 935

GAZETELER

Nüfusumuzu çabuk arttırmanın yolu

Romanya, Yugoslavya ve Bulgaristandaki Türkleri biran evvel memlekete getirip iskân etmektir

Yazan: SAFAEDDİN KARANAKÇI

Bundan evvelki tetkiklerimizde tabiî bir şekilde nüfus artmasının güç; zamana mütevakkıf ve birçok masrafları mucib olduğunu görmüştük 1]. Bu tetkikimizde memleket dışındaki millettaşlarımızı millî hududlar içine almak suretile nüfusu artırmağı mütalea edeceğiz.

Büyük Harb ve son Çekoslovakya hâdisesi bizi gayrimütecanis birliklerden teşekkül eden milletlerin asla kuvvetli ve payidar olamıyacaklarını mükemmelen ispat etmiştir. Hudud ve satvetleri bir zamanlar dünyaları saran imparatorlukların millî mahiyet ve renkte muhtelif cüzütamlara ayrıldıklarını gördük. Büyük Osmanlı imparatorluğu ve Avusturya - Macaristan, nihayet Çekoslovakya bize mükemmel birer misal verebilirler.

Avusturya - Macaristanda La Majestenin, Osmanlı imparatorluğunda zatı şahanenin satvet ve azametleri arkasında sinsi sinsi ve tabiî olarak beliren millî cereyanlar bir çok müstakil milletler vücude getirdiler.

Umumî Harbi müteakıb sulhu yapan galib devletler, milliyet aşk ve heyecanile yanan birçok millî toplulukları birbirlerinden ayırmışlardır. Bu suretle Umumî Harbden galib çıkan birçok devletler sulh muahedelerinin akdine kadar ırk, hars ve her bakımdan yabancı oldukları arazileri ilhak etmişlerdir. Harb sonu muahedelerinin tavizata, siyasî muvazenelere müstenid ve milliyet esaslarından mahrum oluşu Avrupa haritasını bugünkü hale getirmiştir

Gayrimütecanis etnik topluluklardan mürekkeb müesseselerin mahzurlarını anlıyan bugünkü Avrupa, bilhassa millî cereyanlara yer vermiş ve millî cereyanlar şovinizmi geçerek ırkçılığa kadar uzanmıştır. Bugün ilerisini gören her memlekette iki büyük cereyan vardır:

A — Bugünkü millî hududlar haricindeki soydaşları, o araziyi ilhak etmek suretile anavatana bağlamak.

B — Bugünkü millî hududlar haricindeki ırkdaşları, millî hududlar dahiline getirip iskân etmek.

Birinci cereyana misal olarak bilhassa Almanyayı gösterebiliriz. Almanya Umumî Harbden sonra, kuvvetlenerek Versay muahedesini yırtmış, Almanlarla meskûn birçok araziyi anavatana ilhak, bütün Alman dünyasının rüyası olan Anşlus'u temin etmiştir.

İkinci cereyana misal olarak Romanyayı gösterebiliriz. Romanyanın Nöyyi muahedesile Dobriceyi ilhak ettiği malûmdur. Dobricede ekseriyet Türklerle Bulgarlarda idi.

Dobricedeki Türk halkının anavatana hicret arzusunu izhar etmesi üzerine Rumenlerin, Bulgarlar karşısında bir azlık halini almaları Rumen ricalini haklı olarak düşündürdü. Bu havaliyi Rumenleştirmek ve mevcud diğer anasıra nazaran Rumen ekseriyetini temin etmek istiyen Rumenler ilk iş olarak, memleket hududları dışındaki Rumenleri Romanyaya getirerek buralarda iskân etmeği düşünmüşler ve bundan on, on iki sene evvel başlıyan muntazam; plânlı ve tedricî bir programla Makedonya ile Timok havalisindeki küçük Ulahları Dobriceye iskâna başlamışlardır.

Genişliğine nazaran nüfusu çok az olan Türkiyemizde nüfusu artırmak millî ve en büyük davalarımızdan biridir. 1935 senesinde yapılan sayıma nazaran, yurdumuzda kilometre murabbaı başına 21,2 nüfus isabet etmektedir. Bu nisbet İtalyada 137,5, Lehistanda 86, Yunanistanda 51,9 dur.

Rakamların bu ifadeleri, her ne suretle ve her ne pahasına olursa olsun nüfusumuzu çok kısa bir zamanda artırmak mecburiyetinde olduğumuzu teyid eder.

Normal şekilde nüfus artması zamana muhtacdır. Doğan vatandaşın sıhhatli; kültürü yüksek, iyi bir müstahsil ve müstehlik olması bir çok masrafları mucibdir. Sınaî hayatın yeni teessüs etmekte olduğu yurdumuz; her memleketten daha ziyade nüfusa muhtacdır. Bir kilometre murabbaı araziye ancak 21,2 kişi isabet etmesi nüfus işine verilmesi icab eden ehemmiyetin büyüklüğünü gösterir. Nüfus fazlalığının memleket müdafaası bakımından lüzumu da münakaşaya tahammül etmiyecek kadar sarih ve vazıhtır.

Millî hududlarımız haricinde yaşıyan milyonlarca Türk vardır. Bütün dünyaya hâkim olan millî cereyanlar bu ırkdaşlarımıza da tesir etmekte ve onları temsile doğru gitmektedir. Mehmed, Yugoslavyada Mehmedoviç, Bulgaristanda Mehmedef, Yunanistanda Mehmedaki olmuştur. Yabancı memleketlerdeki Türklerin kültürü sarsılmaktadır. Yüksek tahsil yapanlar, yaşadıkları memleketin kültürünü temessül etmişlerdir. Buralarda hemen hemen türkçe bilmiyen genc vatandaşlar vardır. Köylüler de bu millî cereyanlardan müteessir olmaktadırlar. Türkçe konuşan köyler efendi yerine gospodin; mutasarrıf yerine pernekt demektedir.

Hariciden getirilecek ırkdaşlarla yurdumuz, uzun zahmet ve büyük masraflar ihtiyar etmeden kısa bir zamanda yüz binlerce vatandaş kazanabilir. Doğan vatandaşın, iktısadî manada müstahsil ve müstehlik olabilmesi zamana mütevakkıftır. Halbuki hariciden getirilecek vatandaş yetişmiş bir müstahsildir. İstihsal ettiği mevaddın bir kısmını kendisi sarf ve umumî istihlâke iştirak etmesi itibarile iktısadî tedavül için faydalıdır. Hariciden gelecekler, yetişmiş insan olmaları itibarile tevlid kabiliyetleri yerindedir. Diğer taraftan bu vatandaşlar memleket müdafaası için de kuvvetli birer unsurdurlar.

Memleket hududları haricindeki soydaşları Türkiyeye getirerek onları ana yurdda iskân etmeği şiar ve gaye edinen Cumhuriyet hükûmeti 16-4-934 tarihli ve 2510 sayılı iskân kanunile tadilleri ve bu kanuna zeyil kanunlarla, Türkiyede yerleşmek maksadile dışarıdan münferiden veya müçtemian gelmek istiyen Türk soyundan kimseler lehine birçok imtiyazlar ve muafiyetler tesis etmiştir.

Nüfusumuzun artmasına müteallik yapılan büyük ve müspet işlerden biri de hiç şüphesiz; ki Romanya ile mün'akid 4-9-936 tarihli, Dobricedeki Türk ahalinin muhacereti hakkındaki mukaveledir. 25-1-937 tarihli ve 3102 sayılı kanunla tasdik olunan bu mukaveleye nazaran, Romanyanın Durostor (Silistre), Kalyakra (Pazarcık), Köstence ve Tolça şehirlerindeki Türk müslüman ahalinin Türkiyeye muhaceretleri hakkında Türk-Rumen hükûmetleri anlaşmışlardır. Mukavelenin 2 nci maddesine göre, birinci sene zarfında mallarını esasen tasfiye etmiş olan Türklerden mürekkeb 15,000 kişilik bir kafile, ikinci sene zarfında Rumen - Bulgar hududu boyunca sekiz kilometrelik mıntakada, üçüncü senede Pazarcık şehri, Ezibeyi; Kurdpınar sancaklarında; dördüncü senede Akkadınlar, Tutrakan sancakları, beşinci senede de Silistre şehri ve sancağile Dobrice topraklarındaki mütebaki Türk ahali Türkiyeye geleceklerdir.

Bu mukavelenin akdi tarihinden evvel, Romanyadan Türkiyeye muhacir akını olduğunu biliyoruz. Mukavele, bu muhaceret akınına mazbut bir şekil vermiştir. Halen Romanyada 100,000 den fazla müslüman Türk bulunduğunu tahmin etmekteyim.

Burada maalesef bu mukavelenin şümulü dahiline alınmıyan Gagauzlardan kısaca bahsedeceğiz. Gagauzların hıristiyan Türk olduklarına asla şüphe kalmamıştır. Bu, ilmî ve mantıkî bir hakikattir. Dobricenin cenub kasaba ve köylerinde, bilhassa Basarabyada kesif miktarda Gagauz vardır. Rusyada bazı müslümanlar hıristiyan olup rusça konuşarak kazaklığı meydana getirmişlerken, Basarabya ile Dobricedeki Gagauzlar hıristiyan Türk kalmışlar, en bakir Türk âdetlerini, en temiz Türk dilini muhafaza etmişlerdir. Bana göre Gagauzlar; lâik olan Cumhuriyet hükûmeti hududları dahilinde müslüman olup da hâlâ rusça konuşan bir takım vatandaşlardan daha ziyade Türk kültürüne bağlıdırlar.

Bulgaristanda kesif bir Türk kütlesi (tahminen 300,000), Varna, Şumnu, Pravada'da 65-70 bin arasında Gagauz vardır.

Bulgaristanda türkçe konuşan Türk ve müslüman Pomaklar 800,000 kadardır.

Romanya ve Türkiye hükûmetleri arasında akdolunacak zeylî bir mukavele ile Gagauzların Türkiyeye nakli düşünülebilir. Müttefikimiz Yugoslavya ile dost ve komşumuz Bulgaristandaki Türkler memleketimize getirilmeli ve geniş bir göçmen siyasetile bunlar biran evvel Türkiyeye nakledilmelidir.

Nüfusumuzu her ne suretle ve her ne pahasına olursa olsun artırmak mecburiyetindeyiz. Bu, memleketin iktısad ve müdafaası bakımlarından bir icab ve bir zarurettir.

1] Bundan evvelki yazılar 19/9/938, 25/9/938, 1/10/938, 11/10/938, 18/10/938 ve .... tarihli sayılarımızda çıkmıştır.

Birinciteşrin 1934– Cumhuriyet ''Nüfusumuzu Çabuk Arttırmanın Yolu''

10 Nisan 1933

MİLLÎ K

Şimalişarkî Bulgaristan'da Türk'ler ve Türk dili

[* — 2 —

Şimalişarkî Bulgaristan'daki Türk zümrelerinin menşeleri meselesi, yalnız Deliorman Türk'leri ve Gagavuz'lar için, henüz oldukça karışıktır. Tatar'lara gelince, Kırım'ın Rus'lar tarafından istilâsından sonra buraya hicret etmişlerdir. Mahallî an'aneye göre Gerlovo Türk'leri, Türk'leşmiş Bulgar'lardır; fakat bu rivayetin tarih ve etnoloji noktasından ne kadar doğru olduğu, daha uzun tetkike muhtaçtır. Gaçanof isminde bir müdakkik, Tozluk Türk'lerini Kastamonu'dan buraya hicret etmiş addediyor; yerli rivayetlere ve lehçe tetkiklerine dayanan bu fikir, Romanski tarafından da kabul edilmiştir.

Deliorman Türk'lerine gelince, bunlarla uğraşan âlimler, umumiyetle, bunların Osman'lılardan evvel buraya gelmiş olduklarını kabul etmekle beraber, bu hususta türlü türlü fikirler ileri sürüyorlar. Şkorpil kardeşlere göre, bunlar eski Bulgar Türk'lerinin bakiyesidir ki, Slav'laşmamışlar ve Türk'lüklerini saklamışlardır. Onların delil olarak kullandıkları başlıca yerli rivayet şudur: Osmanlı'lar Balkanlara geldikleri zaman, orada Tuna yukarısından gelen başka bir Türk zümresine rasgelmişler. Moşkov bunların menşei meselesini Gagavuz'ların nereden geldiği muammasile birlikte halletmek istemiştir: Ona göre, bu iki zümre de Karadeniz yukarısındaki bozkırlardan geçip gelmişlerdir: Gagavuz'lar 1064 ten sonra Balkanlara hicret etmiş bir Oğuz zümresinin bakiyesi olduğu halde, Deliorman Türk'leri 1055 te gelip Bizans devletinin izniile Dobruca'da Silistre civarlarında yerleşmiş Peçenek'lerin torunlarıdır. Osmanlı'ları bir Peçenek zümresinin nesli sayan Moşkov'a göre, Deliorman Türk'lerile Osmanlı'lar yakın akrabadırlar. Moşkov, Deliorman Türk'lerinin daha Osmanlı'lar Balkanlara gelmeden evvel müslüman olduklarını fikrindedir. Bu düşüncelere iştirak eden Romanski, Deliorman Türk'lerinin, hele 17 inci asır başından beri, Anadolu'dan gelen Türk'ler ve Türk'leşmiş yerli Slav'larla karıştıklarını söylüyor ki, Kowalski de bunu doğru bulmaktadır.

Gagavuz'lara gelince, büyük bir kısmının Besarabya'ya hicretten sonra, bunlar Bulgaristan'da epey azalmışlardır. Karadeniz kıyılarındaki Gagavuz'lar üzerinde Rum'ların, içerdekiler üzerinde ise Bulgar'ların tesiri daha göze çarpar. Jireçek bunları Moğol istilâsından sonra kalabalık bir surette Bulgaristan'da yerleşen Koman'ların torunları olarak telâkki etmişti. Moşkov'un bu husustaki düşüncesi biraz karışıktır: Ona göre, Gagavuz'lar, Deliorman Türk'leri gibi, 1064 te Balkanlara gelip yerleşen Oğuz'lardandır. Bunların bir kısmı, sonradan, Tuna'nın yukarısına, Rus topraklarına çekilip orada başka Türk zümrelerile karışmışlar, Kara Kalpak ismile meşhur zümreyi teşkil etmişler, ve ortodoks hıristiyanlığını kabul etmişlerdir. İşte bu Kara Kalpakların bir kısmı Moğol istilâsı zamanında tekrar şimali Bulgaristan'a gelmişler ve Deliorman Türk'lerinin tesiri altında bugünkü Gagavuz'ları vücude getirmişlerdir.

Bütün bu nazariyeler, çok müphem ve karışık olan yerli an'anelerle, Türk akınları hakkındaki tarihî bilgilerin indî bir surette birbirine karıştırılmasından doğmaktadır. Balkan Türk'lerinin tarihi hakkındaki bilgilerin azlığı karşısında, yerli rivayetlere müracaat az çok zarurî olmakla beraber, bu, hiç bir zaman sağlam bir esas sayılamaz. Balkanlara olan Türk akınlarının ve yerleşmelerinin sağlam vesikalara dayanacak kuvvetli bir tarihi, bütün bu meselelerin halli için ilk anahtar olacaktır. Esefle söylemeli ki, henüz böyle bir tarihî tetkik için lâzım gelen vesikalar kâfi derecede işlenmemiş, hazırlanmamıştır: bazı devirler hakkında vesikaların adeta yokluğu, vak'aların teselsülünü anlamak imkânını ortadan kaldırmış gibidir. Bu ve daha bu gibi bir takım sebeplerden dolayı, yalnız eldeki tarihî vesikalara dayanarak, son zamanlardaki muhtelif Türk zümrelerinin eski devirlerdeki Türk zümrelerinden hangisinin çocukları olduğunu kestirip atmak imkânsız bulunuyor. Bu boşluğu tamamlamak ve tarihî bilgileri başka bir yolla kontrol etmek için linguistique hâdiselerin tahlilinden doğacak neticelere dayanmak mecburiyeti kendini göstermektedir.

Yukarıda nazariyelerinden bahsettiğimiz müelliflerden bazıları, arasıra, dil bilgisine müracaat etmişlerse de, bunlara isnat edilebilecek kıymet çok az ve mahduttur. Şimalişarkî Bulgaristan Türk'lerinin dilleri hakkındaki malûmatın şimdiye kadar adeta yok denecek kadar az olduğu düşünülürse, bu cihet daha iyi anlaşılır. Bugün elde bulunan malzeme, biri küçük diğeri daha büyük iki atalar sözü mecmuasından ibarettir ki, biri Mladenov tarafından 1914 te (Z. D. M. G., L XVIII, P. 687-694) diğeri ise Çilingirov tarafından 1922 - 1923 te (Sofiya millî Etnoğrafya Müzesi Bülteni) neşredilmiştir. Diyalektoloji noktasından bu makalelerin en büyük kusuru, Türk'lerin ağzından değil de türkçe konuşan Bulgar'ların ağzından zaptolunmuş olmasıdır. Bundan başka, bu darbımeseller Bulgaristan'ın muhtelif yerlerinde hatta Makedonya'da kullanılan darbımesellerdir. Esasen darbımeseller, şekillerinin sabit olması itibarile, lehçe ayrılıklarını lâyıkile göstermezler. Dimitrief, Çilingirof mecmuasının lehçe ayrılıklarını dikkatli surette tesbit etmişse de, bizim bahsettiğimiz lehçeler hakkında bundan bir fikir edinilemez.

Viyana Akademisinin himayesi altında 1910 ve 1911 de Şimalişarkî Bulgaristan Türk'lerinin lehçelerini ve etnoğrafyalarını tetkik eden Gadzanov'un iki küçük raporu, bu saha hakkında elimizde bulunan biricik tetkiktir. Bu hususta elimizde hiç bir metin bulunmuyor. Gadzanov bu lehçelerin başlıca iki hususiyetini kaydediyor: Konsonlar önündeki R harfile hal sığalarındaki (yor) hakkındaki bu mütalealar, epey sathîdir. Bunlara istinaden onun kurmak istediği sisteme şüphesiz bir ehemmiyet isnat olunamaz. Moşkov, Pancukça köyü ağzı hakkında bir tetkik yaparak, bununla, Besarabya'da Beşalma adlı bir Gagavuz köyünün lehçesi arasındaki yakınlığı kaydetmiştir. Son zamanlarda Budapeşte üniversitesi Türk filolojisi profesörü J. Németh buralara seyahat etmişse de, bir şey neşretmemiştir. Kowalski 1929 da yaptığı seyahatta oldukça zengin malzeme toplamış ve bu makalesinde onlara istinat etmiştir. Gagavuz'lara gelince, Moşkov'un neşrettiği metinler sayesinde bunlar hakkında epey malzeme elde bulunuyor. Bunlar, Besarabya Gagavuz'larına ait olmakla beraber, onların Bulgaristan'dan oraya hicret ettikleri düşünülürse, Moşkov'un eserinin bu hususta faydalı bir memba olduğu kendiliğinden anlaşılır.

İşte kısmen bu mahdut malzemeye ve en ziyade 1929 daki şahsî toplayışlarına ve görüşlerine dayanan Kowalski, Deliorman Türk'lerini, Osmanlı'ların Balkan'lara yerleşmesinden evvel buraya gelip yerleşmiş bir Türk zümresi addetmesinin sebeplerini şöylece hulâsa ediyor:

1 — Daha Osmanlılar gelmeden evvel Deliorman'da bir Türk zümresi oturuyordu. Milâdî on ikinci asırda Deliorman isminin bulunduğunu o devre ait bir Bizans vesikasından öğreniyoruz. Tomaschek ve Jireçek gibi âlimler, Bizans muharriri Kinnamos'ta Deliorman ismini kat'î surette tesbit etmişlerdir. Gerçi bu isim o zaman Tuna'nın sol sahilindeki bir mıntakaya veriliyorsa da, bunun ehemmiyeti yoktur; demek daha Osmanlılar'dan iki asır evvel Deliorman Türk'leri o sahada yerleşmiş bulunuyorlardı.

2 — Kowalski, Deliorman, Şumnu, Eskicuma, Osmanpazar, Popovo Türk ağızlarının esas itibarile aynı olduğunu, ve buralarda mektep ve gazete vasıtasile Osmanlı yazı dilinin bu ağızlar üzerinde tesiri görüldüğünü kaydediyor. Yazı dili vasıtasile olan Osmanlı tesirinden tamamile uzak kalmış Gagavuz'lar, ortodoksluk sebebile de, kolayca Bulgar'laşmaktadırlar. Deliorman türkçesinin hususiyetlerini ayrı ayrı 17 maddede hulâsa ve tesbit eden Kowalski, Bulgaristan ile Tuna şimalindeki sahalar müstesna olarak, ne Anadolu, ne de Rumeli türkçesinde bu hususiyetlerin bulunmadığını söylüyor. Bu hususiyetlerin Besarabya Gagavuz'larının lehçesinde tamamile bulunduğunu söyliyen Kowalski'ye göre, Deliorman türkçesile Gagavuz türkçesi, bir tek lehçe grupu sayılmak icap eder. Moşkov'un metinlerine istinaden Gagavuz lehçesinin hususiyetlerini de 19 maddede hulâsa ve tesbit eden müellif, bu çok mühim mukayeseden çıkan neticeleri de şu suretle anlatıyor:

Köprülüzade
MEHMET FUAT

[*] Bundan evvelki makale geçen hafta pazartesi nüshamızdaki kültür sahifesinde çıkmıştır

10 Nisan 1933– Cumhuriyet ''Şimalişarki Bulgaristan'da Türkler ve Türk Dili''

15 BİRİNCİ TEŞRİN PAZAR 1933

Hakimiyeti

No. 4397 14 ÜNCÜ SENE. Her yerde (5) kuruş

Gündelik

Titulesco Cenapları.

Dost Romanya Devletinin Hariciye Nazırı M. Titulesco bu sabahtanberi Ankara şehrinin misafiridir. Romanya ile Türkiye arasındaki derin ve temelli dostluk havasını, büyükharp hatırası bile bulandırmamıştır. Çünkü, bir taraftan, milletlerimiz hisce biribirlerine yakındırlar; diğer taraftan, Karadeniz ve Balkanlarda Romanya ile Türkiye'yi biribirinden uzaklaştıran hiç bir menfaat gayrılığı yoktur.

Avusturya — Macaristan İmparatorluğunun tasfiyesinden sonra nüfusu 20 milyona yaklaşan Romanya, Balkanların en büyük devleti olduktan başka, Orta Avrupa'nın bütün davalarında rol oynıyan başlıca kuvvetlerdendir. Romanya'nın, Karadeniz ve Balkanlarda sulh ve sükûn siyasetinin hiç bir zaman sarsılmadığını biliyoruz. Bugün şehrimizde bulunan Hariciye Nazırı Titulesco Cenapları, bu sulh ve sükûn siyasetinin en kıymetli âmillerinden biridir.

M. Titulesco büyük bir hatip ve diplomat, birçok kitaplar neşretmiş olan yüksek bir hukukçu ve muharrirdir. Aşağı yukarı on senedenberi Romanya harici siyasetinin hatlarını tayin veya telkin eden odur. Kendisi ile tanışmış olanlar, zekâsının keskinliğine, anlayışının genişliğine, karar ve irade kabiliyetine hayrandırlar. Onun içindir ki M. Titulesco'nun şöhreti memleketinin ve Balkanların hudutlarını aşarak,kendisini harpsonrası beynemilel şahsiyetlerinin en alâka uyandırıcı simaları arasına geçirmiştir. Yalnız kendi memleketinde değil, yabancı devletlere ait ihtilâflar arasında bile hakemliğine müracaat edildiği çok defa vaki olmuştur.

M. Titulesco'nun Ankara ziyareti, hem Balkanlarda anlaşma ve emniyet siyasetinin geniş bir ehemmiyet aldığı, hem de Avrupa'da siyasî vaziyetin endişeler uyandırdığı nazik bir zamana tesadüf ediyor. Bu, Romanya ve Türkiye'nin ne kadar sulhcü olduklarını biribirlerine bir daha teyit etmeleri için eyi bir fırsattır. Dünyanın şu karışık ve muztarip günlerinde, Karadeniz, Adalardenizi ve Balkanlar havasının her türlü anarşi ve tesevvüş tehlikelerinden uzak olduğunu göstermekte yalnız milletlerimizin ve memleketlerimizin değil, bütün avrupalılığın faydası vardır.

Kendisini ve muhtecem şahsında dost milleti selamlarız. Ankara telâkisi, Balkanlar sulhu zincirinin en kıymetli halkalarından biri olacaktır. Onuncu yıldönümüne yaklaşan Türkiye Cümhuriyetinin harici siyasette sulh mefkûresi, bir anane olmuştur. Daha eski bir anane olan Rumen ve Türk milletleri dostluğunun ve müşterek emelin daha geniş bir tahakkuk sahası bulmasına ne kadar yardım edeceğini söylemeğe lüzum yoktur.

FALİH RIFKI.

Onuncu Yıl Marşında Değişiklik Yoktur.

Cümhuriyetin onuncu yılı marşında değişiklik olduğuna dair çıkan haberler doğru değildir.

Romanya Hariciye Nazırı Bugün Geliyor.

Misafirimiz Dün İstanbul'da Dostluk Tezahürleri İle Karşılandı.

M. Titulesco.

İstanbul, 14 (Telefon) — Romanya Hariciye Nazırı M. Titulesco bu sabah Sofya'dan hususi trenle şehrimize gelmiş ve akşamki trenle Ankara'ya hareket etmiştir.

Evelki gün misafirimizi hudutta karşılamak için Romanya sefiri M. Karp Edirne'ye gitmişti. Misafirimiz hamil olan hususi tren saat 11,10 da Sirkeci istasiyonuna gelmiştir. İstasiyon binası Türk ve Romen bayraklariyle süslenmiştir.

M. Titulesco istasiyonda vali ve belediye reisi Muhittin Beyle büyük bir kalabalık tarafından karşılanmıştır. Bu sırada, bir asker müfrezesi ve bir bando ve muzika selâm durmuştur.

M. Titulesco, hükûmet [illegible] misafir edildiği Perapalas oteline inmiş ve caddeyi dolduran halk tarafından alkışlanmıştır. M. Titulesco biraz istirahatten sonra Muhittin Beyi ziyaret etmiş ve Ayasofyayı gezerek otele dönmüştür.

Muhittin Bey Serkildoryan'da misafirimiz şerefine bir öğle ziyafeti vermiş ve ziyafet çok samimi olmuştur.

Misafirimiz saat 17 den sonra Tophane rıhtımında hazır bulundurulan Sakarya motörü ile Haydarpaşaya geçmiştir. Haydarpaşa iskelesi ve istasyonu Türk - Romen bayraklariyle donanmıştı. Bir müfreze asker burda da selâm durmuş ve bando selam havası çalmıştır.

Muhterem misafirimiz ve maiyetleri için Ankara trenine biri salonlu olmak üzere iki vagon ilâve edilmiştir. Akşam yolcu çok olduğundan iki tren hareket ettirilmiş ve M. Titulesco'nun trenine yalnız yataklı yolcuları bağlanmıştır. Bükreş elçimiz Hamdullah Suphi Bey de M. Titulesco ile birlikte Ankaraya hareket etmiştir.

Misafirimizi vali Muhittin B., Romanya konsolosu ve daha bir çok zevat uğurlamış ve halk tarafından alkışlanmıştır.

Bükreş Elçimiz Hamdullah Suphi Bey.

M. Titulesco'nun refikası yarın Köstenceden gelecek ve akşamki trenle Ankaraya hareket edecektir.

Nikola Titulesco'nun Hayatı.

M. Titulesco, 1883 senesinde Krahova'da doğmuştur. Paris hukuk fakültesinden hukuk doktoru diploması almıştır. 1909 da Yaşi üniversitesine hukuku medeniye profesörü olmuştur. 1912 de mebus in-

(Sonu 4 üncü sayfada)

15 Birinci Teşrin 1933 -Hakimiyeti Milliye ''Romanya Hariciye Nazırı Bugün Geliyor''

Cumhuriyet

Romanya Türkleri niçin hicret ediyorlar?

Bazı Rumen gazetelerine göre Silistire ve Pazarcık Türklerinin hicreti sebepleri cidden fecidir

Çok elim şerait içinde hicret etme kte olan Romanya Türklerinin oturduğu yer lerden Pazarcık

Romanyada çıkan rumence «Legionarii» gazetesi 19,933 numaralı nüshasında diyor ki:

«Türkler gidiyor, çünkü tazyik ediyoruz ve istemiyoruz. Silistire sancağından bugünlerde yüzlerce aile gitti, haber aldığımıza göre Pazarcık sancağında da hicret için hazırlanıyorlar.

Hakikatte bu hallere müstahak olmıyan Türklerin hicretine her iki sancağın büyük idare memurları sebebiyet vermiştir. Evet angarye yapan Türktür, çünkü mutidir, ayrıca Bulgar rejimile de ezilmektedir.

Çünkü himayesiz ve rehbersiz kalmıştır. Tabiidir ki pek asil ve muti olan Türk halkı bu vaziyet karşısında hicret edecektir. Öyle ki bugün bu hicret cereyanı mâni olunamıyacak bir hale gelmiştir.

Biz - Legionarii gazetesi - her zaman bu asil millete lâzım gelen himayeyi yaptık; memleketimizi terkettiklerinden dolayı kalben müteessir olduğumuz halde dertlerini bildiğimiz için kendilerine hak veriyoruz. Gidiyorlar, çünkü Romanyada durmıyacak bir hale geldiler. İnsanlık namına düşünecek olursak hiç olmazsa Romanyadan ebediyyen ayrılırken onlara kendimizi affettirelim, vatanlarını terkederken duydukları acıları tahfif edelim. Hiç olmazsa fazla müşkülât göstermiyelim, masrafsız hicret etmelerine müsaade edelim.

Türkler gidiyor ve bütün varlıkları hiç pahasına Bulgarların eline geçiyor; çünkü başka alıcı yoktur.»

***

«Tara Noua» mecmuasında okuduğumuza göre Maliye Nezareti 1933 senesi bütçesine Pazarcık sancağındaki muhacirlerin inşaatı için 20 milyon ley tahsisat koymuştur. Bu 20 milyon ley tahsisatla pek âlâ on bin hektar toprak ve bin kadar ev alınabilir, bu suretle hem hicret edecek Türklerin satmak işinde karşılaştıkları müşkülât bertaraf edilmiş olur, hem de pasaport almak için türlü türlü fuzulî masraflara boğulmuş olmazlar.

Bu meseleyi ihmal, bizim için millî bir cinayet sayılır, çünkü Türkleri hicret etmelerine müsaade etmek Bulgarları burada takviye etmek demektir.»

Dörtler misakı

(Birinci sahifeden mabait)

Filvaki dün M. Musolininin nüfuz ve tesiri altında muhtelif noktai nazarlarının birbirine yaklaştırılması sahasında oldukça ileri gidilmiştir.

Müzakere edilen metin, bir mukaddeme ile asıl misaktan mürekkep olacaktır.

M. Venizelos seyahate çıkacak

Atina 21 (Hususi) — M. Venizelos temmuz içinde yapılacak Belediye intihabatından sonra Fransa ve İngiltereye gidecektir.

Adananın ilk arpa mahsulü

Mersin 21 (Hususi) — Adananın bu sene mahsulü bir vagon arpa bugün borsada merasimle müzayedeye kondu ve satıldı.

Şikago sergisi açıldı

Şikago 21 (A.A.) — «Terakki asrı» denilen sergi açılmıştır. Sergide 75,000,000 dolar kıymetinde 500 şaheser vardır. Bunlar memleket dahilindeki veya hariçteki 31 müzeden getirilmiştir.

Hindistandan çıkarılan altınlar

Bombay 21 (A.A.) — Ranchi vapuru Londra, Marsilya ve Amsterdam için 6,580,000 rupya kıymetinde altın yüklemiştir.

President Van Buren, Marsilya için 5,951,000 rupyayı hâmil olduğu halde hareket etmiş ve Farantina da Liverpol için 2,380,000 rupy yükliyerek geçen salı günü kalkmıştır.

Mevsimsiz kış

(Birinci sahifeden mabait)

Rasataneye göre bu sene ilkbahar olmıyacak, bu kış havalarını birdenbire sıcaklar takip edecektir. Son yağmurlar şehrimizin civarile Trakyada ekinler üzerinde tahripkâr bir tesir yapmaktadır. Çilekler de kısmen bozulmuştur.

Uşakta kar yağdı

Uşak 21 (A.A.) — Bir haftadanberi Uşak ve havalisine sürekli yağmur düşmektedir, dağlara kar yağmıştır. Uşakta bir kış soğuğu duyulmaktadır. Çiftçiler yağıştan çok memnundur. Bu sene pancar ve tütün hasılâtının çok bereketli olacağı tahmin ediliyor.

Askerî mühendislerin ücreti

Ankara 20 — Askeri mühendislerle fen memurlarına verilecek ihtisas ücreti hakkındaki kanun lâyihası Meclis heyeti umumiyesine sevkolunmuştur.

Almanya müstemleke istiyor!

Berlin 21 (A.A.) — Ziraat sergisinin küşadında M. Hugenberg, ziraat mahsulleri ithalâtının kontenjantmana tâbi tutulmasını ve Alman iktısadiyatını ıslah için derpiş edilmekte olan tedbirleri muhik göstermeğe çalışmıştır.

Eski müstemlekât müderrislerinden M. Schnee, kendi istihsalâtını ikmal için hattıüstüva mıntakasile cenubundaki menatıktan bir takım mahsuller ithal etmek mecburiyetinde olduğundan dolayı Almanyanın müstemlekelere ihtiyacı olduğunu bu serginin göstermekte bulunduğunu beyan etmiştir.

ber etrafa nasıl yayıldı? Polis ne yapıyor, beni nerede ve nasıl arıyor? Felâketi Hicran duydu mu? Kevser Hanım ve kızı ne diyorlar, ne hal dedirler? Aklıma avukat ta geliyordu. Cumartesi günü akşamı Hicranın evine geleceğini, belki yeni bir facia yapacağını düşünüyordum. Artık başımın içindeki dünya hep ölümlerle, haykırışlarla dolu idi. Her yerde bir cinayet işlendiğini, her köşede bir ölüm hazırlığı olduğunu vehmedecek hale gelmiştim.

Bazan kendimden kaçmak için koşuyordum. Meydanda böyle bir iki dafa koştum ve durdum. Bazan yıkılacak derecede yoruluyordum. Bir defasında, tren yoluna bakan duvarın kenarına çöktüm, başımı ellerimin içine aldım ve bağıra bağıra ağladım. Sesimin duyulmasından korkmıyacak derecede içimde haykırmak ihtiyacı vardı. Yapacağım şeyi o kadar bilmiyordum ve o kadar şaşırmıştım ki bir beygir ölüsü gibi yere serilmek, kendimi bırakmak istediğim de oluyordu. Gelsinler, ayaklarımdan tutarak beni sürüklesinler, ister hapse, ister darağacına götürsünler, umurumda değildi, hiç tek şu müthiş azaptan, benliğimi ve hatıralarını taşımak azabından kurtulayım.

Bazan da kendimi toplıyarak yeni bir yaşama gayreti toplıyarak yeni bir yaşama gayreti ve hızı içinde, meçhullere doğru alabildiğine ilerleyip koşmak, hiç bir şey düşünmeden bir ot gibi hür ve rahat yaşamak istiyordum.

Meydanın köşesinden bir otomobil görünmüş, ortadaki evlerden birinin önünde durmuştu. Müşterisini oraya bıraktı. İçimde gayriihtiyarî otomobile doğru koşmak ve ona atlıyarak büyük bir süratle nereye olursa olsun kaçmak isteği doğdu. Ayağa kalktım. Otomobil benim tarafıma doğru geliyordu. Duvarın önünden meydanın ortasına doğru ilerledim ve elimle şoföre işaret yaptım.

3 Birinci Kanun 1934- Cumhuriyet ‘’Romanya Türkleri Niçin Hicret Ediyorlar’’

CUMHURİYET — 7 Birincteşrin 1935

... ve Memleket Haberleri

Çocuklarınıza dikkat ediniz!

Pencereden düşen yavrular çoğalıyor

Dünkü sayımızda biri pencereden diğeri evin üst katındaki taraçadan iki çocuğun düştüğünü ve bunlardan birinin tedavi edilirken öldüğünü yazmıştık.

Dün gene şehrimizde iki düşme hâdisesi olmuştur:

Atpazarında 5 numaralı evde oturan Salihin 11 yaşındaki oğlu Hamdi oynamak için Şehzade camisi içindeki 6 metro yüksekliğinde çitlembik ağacına çıkmış ve bir müddet sonra başı dönerek muvazenesini kaybetmiş ve yere düşerek ağır surette yaralanmıştır.

Fenerde Haydarsinancamisi sokağında 3 numaralı evde oturan aktar İsmailin 3 yaşındaki kızı İsmet evin üst katındaki sofa penceresinden düşerek başından yaralanmıştır. Yaralı yavrular hastaneye kaldırılmışlardır.

Bükreş Elçimiz

Dün şehrimize geldi yarın Ankaraya gidiyor

Bükreş büyük elçimiz Hamdullah Suphi Tanrıöver dün Bükreşten şehrimize gelmiştir.

Kendisini vapurda karşılıyan bir muharririmize Hamdullah Suphi şunları söylemiştir:

«— Romanyadan göçmen işleri hakkında hükûmetimle temas etmek, izahat vermek ve direktif almak için geldim. Yarın akşam Ankaraya giderek temaslarıma başlıyacağım. Romanyadan gelen göçmenlerin durumu mümkün olduğu kadar düzgündür. Rumen ve Türk hükûmetleri bu işin tam bir düzen içinde cereyanı için itina gösteriyorlar. Romanyadan memleketimize daha birçok göçmen gelecektir.»

MUTEFERRIK

Tarım Bakanı

Evvelki gün şehrimize gelmiş olan Tarım Bakanı Muhlis bugün Ankaraya dönecektir. Tarım Bakanının bugün kısmen Ziraat Bankası merkezinde kısmen de Ziraat direktörlüğünde meşgul olması muhtemeldir.

Birinci Doğu Genel Espektörü

Birinci Doğu Genel Espektörü Abidin Özmen şehrimize gelmiştir.

İstanbula bazı özel işlerini başarmak için gelen Abidin Özmen bir hafta kadar şehrimizde kalacaktır. Dönüşte Ankara yolile giderek hükûmet merkezinde birkaç gün kalması ve şeflerile temas etmesi muhtemeldir.

ECNEBİ MEHAFİLDE

Bir Yugoslav uçak filosu geliyor

Öğrendiğimize göre yakında bir Yugoslav uçak filosu şehrimize gelecektir. Deniz ve kara tayyarelerinden mürekkeb olacağı tahmin edilen bu filonun geliş tarihi henüz kat'i olarak bilinmemekle beraber bu ziyaretin gelecek hafta olacağı umulmaktadır.

Dost memleketin kara uçakları buradan Ankaraya da gideceklerdir.

Almanyaya ihrac edilen yumurtalar

Bulgarlar, mallarımızı kasden geç bırakıp bozuvorlar

Geçenlerde Almanyaya gönderilen yumurtalarımızın durumu hakkında yazdığımız yazı üzerine Edirneden bir mektub aldık. Bu hususta söz söylemeğe salâhiyetli bulduğumuz bu yurddaşın ismini isteği üzerine saklıyoruz.

Okuyucumuzun ileri sürdüğü fikre göre Almanyaya gönderilen Türk yumurtalarının bayatlığı köylümüzün yumurtla saklamak âdetinden ileri gelmemektedir. Trenle sevkedilen mallarımız Bulgar hududuna girdikten sonra kasden geciktirilmekte ve yahud kırılmaktadır. Bu iddiayı teyid edecek yepyeni bir vak'a da olmuştur: 16/9/1935 tarihinde İstanbuldan Almanyaya 3268 numaralı vagonla yumurta sevkediliyor. Katar Bulgar hududuna girince Edirne atölyesine vagonun kırıldığı haber verilerek bir takım malzeme isteniyor. Buranın atölye şefi - ki Türk değildir - Bulgaristanın Sivilingrad istasyonuna giderek yumurtalarımızı başka bir vagona aktarma ettirerek kırık olduğu iddia edilen vagonu muayene ediyor ve hiçbir arızası olmadığını hayretle görüyor.

İşte bu suretle en küçük bir Bulgar istasyon memuru bile böyle bir haber uydurarak bir taraftan boşaltma esnasında yumurtalarımızdan bir kısmının kırılmasına bir taraftan da malın yollarda gecikerek bayatlamasına, bozulmasına sebeboluyor.

SAĞLIK İŞLERİ

Altıncı Tıb kongresi

Bugün Ankarada Altıncı Tıb Kongresi toplanacaktır. Kongrede bulunacak doktorların son kafilesi de bunun için dün Ankaraya hareket etmişlerdir.

Kongrede Sovyet hükûmeti namına bulunacak olan üç Sovyet bilgini bugün Berlinden ekspresle şehrimize gelecekler dir. Bilginler bu akşam Ankaraya hareket edecekler ve Kongrenin ikinci ve üçünkü günkü celselerinde bulunacaklardır.

POLISTE

Bahçıvan Nurinin caketini karıştırmış

Fatihde İskenderpaşa mahallesi Ahmediye caddesinde 31 numaralı evde oturan bahçıvan Nurinin odasına Papazköprü Fesliğen sokak 26 sayıda oturan 14 yaşlarında Andon oğlu Niko girip Nurinin caket ve pantalonunu karıştırırken yakalanmıştır. Nurinin iddiasına göre Niko uzun zamandanberi bu bahçeye incir almak üzere gelirmiş ve bu müddet zarfında peyderpey 1-1,5 lira çalmak suretile şimdiye kadar 25 lira çalmıştır. Niko ise 10 lira çaldığını itiraf etmektedir.

Pabuc hırsızı

Cumhuriyet caddesi 164 numarada kömürcü Mehmed, dükkânından bir iş için ayrıldığı sırada Kasımpaşada oturan Şerefeddin isminde biri içeri girerek 3 çift kundura ve çekmecede bulunan paraları çalarken yakalanmış ve hakkında kanunî incelemelere başlanmıştır.

Gazi Ayıntab Halkevinin faaliyeti

Gazi Ayıntab Halkevinde oynanan Mel'un piyesinden bir sahne

Gazi Ayıntab (Özel) — Halkevimiz çok büyük varlıklar göstermektedir. Türkiyenin hemen en güzel yapılarından birine malik olan kurulumuzun köycülük, soysal yardım, dil ve musiki kollarının çalışmasında bütün Ayıntab gencliği bir vücudmüş gibi beraber yürümektedir.

Geçenlerde oynanan Mel'un piyesi tam bir muvaffakiyet elde etmiş ve bütün hazır bulunanların takdirlerini kazanmıştır.

Halkevinde sık sık sergiler kurulmakta, konuşmalar ve soysal toplantılar yapılmakta ve her türlü ihtiyaclar düşünülmektedir.

Şimdiye kadar basılan kitablara Halkevi hem kendi çalışmalarını, hem de Ayıntab tarihini etrafile anlatan birkaç yüz sahifelik bir kitab daha ilâve etmiştir. Bu kitab başlıbaşına bir değer taşımaktadır.

Evimizin mükemmeliyeti hususunda sözümüzü itmam için kendisinin bir matbaası, gazetesi ve kütübhaneleri olduğunu söyliyebiliriz.

Siyasî icmal

Bulgaristanda hükûmeti devirmek teşebbüsü

Bulgaristanda hükûmet ve idare bir türlü istikrar bulamıyor. İş başına gelen herhangi hükûmet tam işleri düzeltip yoluna koyacağı sırada ya bir darbe ile devriliyor, yahud fena halde sarsılarak herşeyi bırakıp münhasıran kendi mevkiini kuvvetlendirmekle meşgul oluyor. Geçen nisandanberi iş başında bulunan Toşef kabinesi de şimdi ikinci şıktaki vaziyet ve haldedir.

1934 senesi mayısında siyasî partileri ve kanunu esasiyi ilga etmek suretile yapılan değişiklikten sonra iş başına daima büyük rütbeli askerler geliyordu. Kabinenin mühim nezaretleri gene askerlerin elinde kalmak şartile geçen nisanda iş başına bir sivil getirildikten sonra memleketin tabiî hale döneceği son derecede ümid edilmişti. Hakikaten M. Toşef yeni kanunu esasiyi hazırlamış, affı umumî yapmak ve yeni teşkilâtta muhaliflere de yer vermek suretile bunlara uzlaşma elini uzatmağa karar vermişti.

Kralın tahta oturmasının yıldönümü, Bulgaristanın istiklâli ve birleşmesi gibi üç mühim millî vakıanın bir arada kutlulanması münasebetile bu uzlaşma mevkii file çıkarılacak, ıslahat tatbik mevkiine konulacaktı. Halbuki bu arada 1934 taklibi hükûmetini yapanlar ve bundan mutazarrır olan şimdiki hükûmetin bütün muhalifleri birleşerek bir ihtilâl hareketi tertib etmişler, bunu üç millî bayramın birden tes'id olunacağı günde tatbik ve icra mevkiine koymağa karar vermişlerdir. Fakat son dakikada hükûmet nasılsa bu ihtilâl tertibatından haberdar olarak derhal mukabil tedbirler almış ve ihtilâlin çıkmasına mâni olmuştur.

Bu arada artık ne bayram, ne de şenlik yapılmış, örfî idare ilân edilmiş, her tarafta divanıharbler faaliyete geçmiş ve ıslahat yüzüstü kalmıştır. Bugün Bulgaristan hükûmeti ve organları, hatta Kral sırf mevkilerinin muhafazasile meşgul bulunuyorlar. Bu sarsıntı uzun müddet devam edecektir. Toşef hükûmeti ne iç işlerde ne de dış politikada hayli zaman faal ve yaratıcı bir rol oynamıyacaktır. Fakat bu mesai Bulgaristanda kat'î bir istikrar temin edecek bir netice verecek olursa komşumuz için gene büyük bir kazanc olacaktır.

İhtilâl teşebbüsüne gelince bu işin başında miralay Georgiyef ve General Zlatef askerî kabinelerinin düşürülmesinde ve 1934 mayısındaki inkılâbda daima en büyük rolü oynıyan sabık Harb Akademisi Müdürü miralay Damyan Delçef vardır. Bu adam yalnız partilerin ve kanunu esasinin aleyhtarı değil, ayni zamanda Kralın ve Krallığın da en büyük düşmanıdır. Diğer maksadlarına eriştiği halde bir türlü Krallığı ortadan kaldıramayışına tahammül edemiyerek bu maksadını istihsal için her çareye başvurmaktan geri durmamıştır. Son ihtilâl teşebbüsünde dahi bu maksadın büyük bir saik olduğu meydana çıkmıştır.

Miralay Delçef başına geçen sene mayıs taklibi hükûmeti yapan Zveno grupunun maruf simalarını ve radikal çiftçi partisinin gizli teşkilâtının mensublarını toplamıştır. Daha bir ay evvel Bulgar Makedonyasında bir Sovyet hükûmeti kurmağa teşebbüs eden komünistlerin dahi son ihtilâl teşebbüsünde doğrudan doğruya olmasa da dolayısile rolleri bulunduğu zannolunuyor. İhtilâlin mürettibleri yalnız Sofyada hükûmet dairelerini zaptetmek ve Kralla hükûmetini ve bunların taraftarlarını ortadan kaldırmak için tertibat almakla iktifa etmek istememişler, Yugoslavyada mülteci bulunan sergerde Üzunofun kuvvetli bir çete ile memlekete girmesini de temin etmişlerdir. Bu suretle hükûmeti iki ateş arasında bırakmak istemişlerdir.

Çok iyi düşünülmüş ve hazırlanmiş olan bu büyük ihtilâl teşebbüsü son dakikada hükûmet tarafından sezilerek meydana çıkmasına meydan bırakılmamıştır. Fakat bununla Bulgaristanın artık kat'î surette huzur ve rahata kavuşması pek beklenemez. Şu kadar var ki bu defa gerek Kral gerek hükûmet ve arkasında bulunan kuvvetlerin kat'î olarak hayat memat savaşına girişecekleri ve gayet zecrî tedbirlere müracaat ederek her türlü ihtilâl unsurlarını izale ve tasfiyeye bütün kuvvetlerile çalışacakları muhakkaktır.

MUHARREM FEYZİ TOGAY

7 Birinciteşrin 1935–Cumhuriyet ''Bükreş Elçimiz Dün Şehrimize Geldi…''

Romanya Türkleri Hicrette..

Romenler, Dobriçe Türklerinin Hicretinden Endişeye Düşmüşlerdir.

İstanbul, 25 (Hususî) — Gelen haberlere göre Dobriçe Türk'leri anavatana gelmek üzere Dobriçe'deki mallarını satılığa çıkarmışlardır. Romenler bu haberden çok endişe içindedirler. Bu endişelerinin sebebi de, Türklerin mallarını Bulgarların satın alması ve Dobriçede Bulgarların ekseriyet teşkil etmeğe çalışmalarıdır.

Bükreş sefirimiz Hamdullah Suphi Bey, Romen Ziraat nazırını ziyaret ederek Dobriçe Türklerinin vaziyeti etrafında görüşmüştür. Nazır, Türklerin hicretlerine meydan verilmiyeceğine dair sefirimize teminat vermiştir.

Yeni Asır

26 Eylül 1933

Romanya

Türkleri Ana Vatana Geliyorlar

İstanbul, 13 (T.T.) — Romanya'nın Dobriçe Türkleri akın halinde anavatana hicret etmektedirler. Romen ziraat nazırı, Romanya sefirimiz Hamdullah Suphi Beyle görüşerek, Türk'lerin mallarını değer fiatle satarak hareket etmelerini tavsiye etmiştir.

Anadolu

14 Haziran 1933

Cumhuriyet

İktısat İşleri

Musul petrolları

Petrol havzasından Akdenize döşenen boru hatları ikmal edildi ve Musul petrolları Trablus-şamla Hayfa limanlarına akmağa başladı

Musul petrollarını Akdeniz sahiline akıtan borular döşenirken

Dünya iktısadiyatı tarihinde yeni ve mühim bir hâdiseye şahit olmuş bulunuyoruz. Dünyanın en zengin petrol madenlerini ihtiva eden Musul havzasındaki petrolları Akdenize getirmek üzere iki koldan döşenen boru hatları tahminden çok evvel ikmal edilmiş. Musul petrolları şimdiden Trablusşam ve Hayfa limanlarına akmağa başlamıştır.

Musul petrollarının Akdenize akıtılması bilhassa Fransa için büyük ehemmiyeti haizdir. Çünkü bu devlet ne Avrupadaki ana yurdunda ne de müstemlekelerinde petrol madeni olmadığından şimdiye kadar asri sanayiin ve askerî müdafaanın ruhu olan bu maddeden mahrumdu.

Fransa şimdi ortak sıfatile olsa da petrol madenlerini doğrudan doğruya işletiyor ve Fransız mandası altındaki arazide ferşolunan boru hattı vasıtasile ihtiyacı olan petrolu tedarik ediyor.

Malûmdur ki Harbi Umumiden sonra Yakınşark, garpli müttefikler arasında Londra mukavelesile taksim edildiği zaman Musul eyaleti Suriye ile birlikte Fransaya bırakılmıştı. Lâkin Musulun gayet zengin petrol madenlerini ihtiva ettiği anlaşıldığı zaman İngiltere Musulu Fransaya bırakmaktan imtina etmiş ve buna mukabil Musul petrollarının işletilmesine, Fransız sermayesinin iştirak eylemesine müsaade etmişti. İşte şimdi Fransa aşağıda iktibas eylediğimiz haberden de anlaşılacağı veçhile ilk defa millî petrol sanayii kurmuş oluyor.

Havre limanından İntransigeant gazetesine yazılıyor:

«Henry - Desprez vapuru Musuldan Trablusşama tefriş olunan boru hattile akıtılan petrolların ilk hamulesini Havre limanına getirdi. Gayet arızalı araziden geçen bu boru hattı 950 kilometro tulündedir. İlk hamulenin Fransaya gelmesi Fransanın petrol tarihinde ilk devreyi açmıştır.

Dünyanın en zengin petrol madenlerini ihtiva eden Musul petrollarının işletilmesine Fransanın iştirak eylemesi kendisi için siyasi ve iktısadi bir zaferdir. Musul petrollarını işleten Irak Petroleum şirketi İngiliz, Fransız ve Amerikan sermayedarları tarafından teşkil edilmiştir. Fransanın hissesine ilk senede bir milyon ve müteakıp senelerde iki milyon ton petrol düşecektir.

Bu iki milyon ton petrol Fransada iki Fransız fabrikası tarafından tasfiye edilecektir.

Musul petrollarını Akdenize isal eden boru hattının iki kolu vardır. Fransızlara ait kol Trablusşamda ve İngilizlere ait kol Hayfada nihayet buluyor.»

Odesa başşehbenderi bir sene hapse mahkûm oldu

(Birinci sahifeden mabat)

kizinci ihtısas mahkemesinde devam etmekte olan muhakemeleri bitmiş ve dün bu husustaki karar tefhim olunmuştur.

Hâdiseyi uzun boylu tahlil eden kararda ezcümle Rauf Hayri Bey ve vekilleri tarafından yapılan müdafaatın varit olmadığı; kendisinin beraberinde getirdiği eşyaları kaçak olarak geçirmek istediğinin anlaşıldığı ve kanaati vicdaniye de o suretle tahassul eylediği zikredilmekte ve Rauf Hayri Beyin hareketi kaçakçılık, Tevfik ve Mehmet Efendilerin hareketleri de kaçakçılığa yardım mahiytinde görüldüğü tesbit olunmaktadır.

Bundan dolayı Rauf Hayri Beyin bir sene hapsine ve ayrıca 2371 lira ağır para cezasile tecziyesine; müebbeden devlet hizmetlerinden mahrumiyetine; Tevfik ve Mehmet Efendilerin de keza birer sene hapsine, fakat bunlardan Mehmet Efendinin sıfatı resmiyesi olmadığı cihetle ve Tevfik Efendi de kaçakçılığın meydana çıkmasında yardım göstermesine binaen cezalarının yarıyarıya indirilerek altışar ay hapse konmalarına ve ayni hizmetlerinden dolayı Rauf Hayri Beyden alınacak para cezasının nısfından Tevfik ve Mehmet Efendilerin mütesaviyen istifade etmelerine ve üçünün de tevkiflerine karar verilmiştir. Hükmün tebliğini müteakıp hâkim bey maznunlara bunun kabili temyiz olduğunu ve bir hafta zarfında temyiz edilebileceğini bildirmiş ve maznunlar derhal orada tevkif olunarak Tevkifhaneye gönderilmişlerdir.

Şehrimize gelen Romanya Türkleri

Romanya Türkleri Taksim abidesinde

Romanya Türklerinden kırk kişilik bir heyet evvelki gün şehrimize gelmiştir. Heyete Silistre meb'uslarından Dr. Süleyman Hamdi Bey riyaset etmektedir.

Romanyalı kardeşlerimiz dün saat 11 de Taksimdeki Cumhuriyet abidesine bir çelenk koymuşlardır. Seyyahlar İstanbulda beş on gün kalacaklardır.

21 Ağustos 1934 –Cumhuriyet‘’Şehrimize Gelen Romanya Türkleri’’

yet

Salı 16 Temmuz 1935

..eşriyat Şirketi, 24299 - 24290.

Hayat Ansiklopedisi 84 üncü cüzü çıktı

Bükreş görüşmesi ve asılsız şayialar

Küçük Andlaşma dağılmak üzere imiş

Yugoslavya ile Romanya Fransaya bağlanmaktan vaz geçecek, Balkan Andlaşmasına Bulgaristan ve Arnavudluğu da sokmaya çalışacaklarmış

Paristen Atinada çıkan Katimerini gazetesine yazılıyor:

«Yugoslavya Kral Naibi Prens Polün Romanya gezisinin (seyahatinin) bu sıralarda tahakkuk etmesi genel Avrupa siyasası ve hususile Balkan işleri bakımından hiç şüphesiz pek çok önemlidir.

Gerçi siyasal çevreler bu gezinin hususî mahiyette olduğunu, Prens Polün Romanya Kral sarayında üç gün missafir kalacağını ilân etmekte gecikmedilerse de Prens Polun Yugoslavya ve Kral Karolun da Romanya iç ve dış siyasalarındaki mevki ve tesirleri göz önüne alınınca gezinin türlü telâkkilere ve tahminlere sebebiyet vermemesi mümkün değildi.

Gezinin önemini artıran apaçık delillerden biri de M. Tituleskonun alelâcele Sinayaya çağırılmasıdır.

Bükreşin verdiği haberlerde Kralla Prensin siyasal işlerle uğraşmıyacakları, olsa olsa M. Yevtiçin istifası üzerine toplanması geriye bırakılan Küçük Andlaşma konseyinin toplanacağı günü tayin edecekleri bildirildi. Fakat bu işleri takib eden yabancıların gözlerinden böyle şeyleri krallar ve prenslerin değil ancak mes'ul bakanların tayin eder bulundukları bittabi kaçmadı.

Londradan Bükreşe çağırılması bir takım hayal mahsulü şayia ve iddialara yol açan ***M. Titulesko***

Siyasal çevreler arasında hâkim olan fikir, bu iki devlet başkanının Romanya ve Yugoslavyanın orta Avrupa işlerinde birlikte hareket etmeleri ve bilhassa Habsburgların Avusturyaya dönmeleri, Küçük Andlaşmanın Sovyetlerle daha sıkı bağlanması mesele-

(Arkası 4 üncü sahifede)

Parlak bir netice

Güzel San'atler Akademisinde 3,000 talebe eserinden mürekkeb büyük bir sergi açıldı

Güzel San'atler sergisinde talebe eserlerinden güzel bazı resimler

Güzel San'atler Akademisi okurlarının yıllık sergisi dün Akademi binasında açılmıştır.

Bu sergide, her şube ve sınıf okurlarının bir yıl içinde yaptıkları işlerin nümuneleri gösterilmektedir. Bu yılki serginin diğerlerinden ayrılığı, iki yılda hazırlanma çağında (devresinde) olan şehircilik ve ulusal mimarî şubelerinin işlerini de ayrıca göstermesindedir.

Bu sergi için tam 14 salon ayrılmıştır ve üç bin kadar eser bulunmaktadır.

Serginin her kısmında birçok güzel eserler vardır. Sergi bu ayın sonuna kadar hergün saat 9 dan altıya kadar açık kalacaktır.

Romanya Türklerinin bırakacağı emlâk

Bükreş Elçimiz yeni müzakereler için hareket ediyor - İstanbulda göçmen evlerine 300.000 liralık malzeme satın alındı

Ankara 15 (Telefonla) — Romanyadan getirilecek muhacirler için Romanya hükûmetile müzakerelere girişilebilmek için Ankaraya gelen ve burada müteaddid konuşmalar yapan Bükreş sefirimiz Hamdullah Suphi bu akşam İstanbula hareket etti. Hamdullah Suphi ana yurda gelecek Romanya Türklerinin mal işlerini halledecektir.

Bükreş elçimiz Hamdullah Suphi

Romanyadaki Türkler

Romanyadan yurda göç eden soydaşlarımızın okul işleri hakkında hükûmetle görüşmek üzere bir heyet gelmiş ve Ankaraya gitmiştir.

Heyet reisinin anlattıklarına göre, Romanyada dört yüz bin Türk vardır. Bunların 150 bini müslüman, 250 bini de hıristiyandır. Türklerin hepsi ekicidir. Çalışkan, doğru, sağlam, namuslu insanlardır. Müslümanların kesif olarak bulundukları çevrim Dobrice ve Deliorman taraflarıdır.

Hıristiyan Türkler de Basarabyanın cenubunda toplanmışlardır.

Türk ırkının en asil örnekleri hâlâ bu Deliorman havalisinde yaşamaktadır. Bunlar ana yurda dönmekle memleket sağlam, seciyeli bir unsur kazanmış olacaktır. Hıristiyan Türkler de iyi, sıhhatli, misafirperver insanlardır. Hıristiyan Türkler yeni harf inkılâbile Türk kültürüne kavuşmuşlardır. Hepsi Türkiyede çıkan gazeteleri ve kitabları okumaktadırlar.

Alınan malzeme

Dün de İstanbul İlbaylığında İç İşleri

(Arkası 3 üncü sahifede)

16 Temmuz 1935–Cumhuriyet ''Romanya Türklerinin Bırakacağı Emlak''

[CUMHU]RİYET 3

Eski Andaçlardan

Üç değişiklik

— 2 —

Yazan: Halid Ziya Uşaklıgil

İstibdad idaresinin günden güne arta arta sonunda artık büsbütün dillere köstek, kalemlere kurşundan bir gülle takan tazyiki yıllardanberi devam ediyor, herkes susuyor, yazı âleminde hiçbir yaşama hareketi görülmüyordu; birdenbire meşrutiyet ilân edilip dillerin ve kalemlerin işlemesine serbest bir saha açılıverince insanlığın bu iki tercümanı işlemeğe başladı. Ancak bu, delice bir işleme oldu. Diller öyle işledi, öyle çok ve öyle yüksek söylemeğe başladı ki sesler kısıldı, dinliyenlerin de kulaklarında artık ayıklanamaz, mefhumunun karışıklığı içinden çıkılamaz bir uğultu hüküm sürmeğe başladı. Her manasile, söyliyenler de dinliyenler de beyinleri örten bir sersemlik bulutunun içinde boğulup kaldı. Yazı âleminde bu hâdise daha fena oldu. Sözleri rüzgâr alıp götürüyordu, her sabah uyanılınca havada bunlardan ancak müphem ihtizazlar kalıyordu, fakat yazılarda öyle olmadı. Sabahın ilk ziyalarından başlıyarak akşamın karanlıklarına kadar devam eden bir yazı tufanı ortalığı istilâ eder, Babıali caddesi dedikleri o iğri büğrü, çarpık çurpuk sokağın, renk renk harab dükkânları arasında, paçacı ve işkembeci kazanlarının sarmısak kokularına karşılarında camekânları süsliyen lop yumurtalı kırmızı turplu yeşilsalataların sırıttıkları bu garib irfan sahnesinde bir yazı kaynağı vardı ki bitmez tükenmez dalgalarını salıvererek yurdun her köşesine bucağına yayıyordu. Bu, berrak, şeffaf, temiz, ciğerlerin ateşini söndürecek, tutuşmuş kanın zehirlerine şifa verecek bir pınar olsaydı, ne mutluydu ondan avuc avuc içmeğe kalkışanlara... Belki onun arasında böyleleri de vardı, belki değil, muhakkak vardı, fakat onları bulandıranlar, gelip içine çamurlarını atanlar çok daha fazla oldu, anlaşılıyordu ki bu suyu böyle bir çirkâbeye çevirmek için koşanların saikı bulanık suda avlanmak arzusuydu; bunun belli olmasına rağmen boğazlara kadar çıkan, dudaklara kadar gelen bu sudan kaçınmak mümkün değildi; ve her akşam yatağa girilince uykuları azaba çeviren bir mide bulantısı içinde kıvranılırdı.

Bu yazı selinin taşkınlıkları, coşkunlukları arasında edebiyat ne oldu? Buna bir kelime ile cevab verilince hemen demelidir ki edebiyat yoktu, ortada yalnız siyasiyat vardı. O zamana kadar edebiyat dünyasının istibdad idaresinde hertürlü tazyik bulutlarını yarmağa çalışarak ışıldıyabilmiş olan yıldızları sanki birden sönmüş oldu. Edibler, şairler, hikâyeciler, velhasıl edebiyata azçok taallûku olanlar hep birden siyasî adamlar, vatanı kurtarıp diriltmeğe memur muharrirler oluverdi. Tazyik olundukları zaman kimbilir serbest kalsalar san'ata, irfana, ilme neler getirecekler diye beklenen kalemler, uzun zaman dar bir kafes içinde nefes alamıyarak büyüyüp te birdenbire boğucu dumanlarla yüklü bir havaya salıverilmiş kuşlar şaşkınlığile nereye saldıracaklarını, kanadlarının ilk hür hamlelerini nereye tevcih edeceklerini kestiremez oldular; ve onlar da herkesle beraber bu bulanık siyasiyat havasının zehirleri içinde çırpındılar durdular.

Garibdir ki edebiyat böyle bir tarafta boğulup ölmek dakikasını beklerken dil umulmaz bir hayat göstermiş oldu. Her sokak köşesinde, her kahve ve bahçe masasının üstünde güzel söyliyen natuklar peyda olurken, ve türkçe kendisine hiçbir zaman nasib olmıyan bir eda ile hitabet ve talâkate şaşılacak güzel örnekler verirken, yazıda da gene o türkçe, tekâmülünün en yüksek bir mıntakasına çıktı. O zamana kadar tanılanlara hergün yeniden yeniye isimler iltihak ediyordu. Gazetelerde nefis yazıların altında Babanzade İsmail Hakkı, İsmail Müştak, Ahmed Samim kabilinden, düşünüşleri ne olursa olsun, yazılarının esası neye taallûk ederse etsin, yalnız dil bakımından türkçeye taze bir can veren isimler görülüyordu.

Bu patırdı ve gürültü içinde ben ne yaptım? Uslu uslu köşeciğimde oturup susmak, yalnız etrafa bakıp gülümsiyerek rahata varmak elbette pek akilâne bir tedbir olurdu, amma o zaman ben de henüz pek gencdim, benim de kanımda kaynıyan ateş, vücudümü titreten bir gıcıltı vardı; herkesi sarhoş edip delirten bu mestî ayininde bir kenara sinip deveran eden kadehlere el uzatmamak, o yaşta bir adamdan beklenemezdi. Bugün bana: «Pek iyi. Anlaşıldı, duramadınız, siz de o harekete karıştınız, siz de o izdihamın içine atıldınız. Ne yaptınız?..» deseler bunun cevabı ancak: — Hiç!.. Daha doğrusu pek fena!... olmak lâzım gelir.

Bugün uzaktan bakıyorum, hatta bir dolabın köşesinde sararmış yapraklarile tozlarının altında gömülen o zamanın yazılarına bazan el sürmeden tesadüf edişlerimde de düşünüyorum: Keşke o zaman hiç yazmasaydım, bu yığın yığın yazıların içinde utanılmıyacak bir avuç dolusu şey bulabilir miyim?..

Sahte bir tevazu duygusuna kapılmıyarak söyliyeceğim: Onları hiç yazmamış olmağı tercih ederdim. Yıllarca devam eden yazı açlığının birden serbest kalışına kapılmış olacağım, belki de o zaman bu yazıları alkışlıyanların öğüşleri beni şaşırtmış olacak. Fakat o zaman alkıştan, öğüşten başka ne vardı? Bütün eller şaklamak için fırsat bekliyordu, bir işi nuş âleminin çılgınlık hengâmesini yaşıyorduk ki gözler bulanık, beyinler dağınık, bütün cereyan eden hâdisat bir bulutun arasından görülüyordu, bir bulut ki insanı kendi kendisini vuzuhla görmeğe de haildi.

Meşrutiyetten önce, yıllarca, edebî manasile yazmak denen faaliyetin haricinde yaşamıştım; hatta edebiyatla da ârızan, pek fazla yabancı kalmamak ihtiyacile arasıra, dostlarımın verdikleri fırsatlarla, alâkamı devam ettiriyordum. Daha ziyade kendi kendimi tenvir edecek surette okurdum. O zaman memlekete kaçak suretile gizliden gizliye giren La Grande Encyclopédie bana da ecza halinde gelirdi. Boş saatlerimi bunları kurcalamakla, bir de Rıza Tevfiğin bana aşıladığı merak saik olarak Bibliothèque de Philosophie contemporaine ve bilhassa Herbert Cpencerden anlıyabileceğim mikyasta okumakla geçiriyordum; sonra birden yazı yazmak imkânı en geniş bir ölçüde ele geçince kendimi bu hürriyet zevkine salıverdim. Temmuzdan mart sonuna kadar hayatımın en mebzul yazılarını yazdım; gazetelere, mecmualara müsvedde yağdırdım. Neler, neler yazdım? Bunların hiçbiri benimle münasebeti olan şeylerden değildi. Belki bir tanesi müstesna: Bir tefrika tutturdum. Bu büyük bir roman olacaktı; büyük ve mühim... İstibdad idaresine karşı ruhunda isyan taşıyan genc nesil bu romanda timsalini bulmuş olacaktı. Ona «Nesli Ahir» demiştim. Eser baştanbaşa yazıldı ve neşrolundu, fakat günler umulmıyan hâdisatını getirdikçe eser de mevzuunun esasından uzaklaşmağa başlıyarak nihayet gide gide, her adımda yatağını değiştirerek yayıldığı sahada kaybolan bir ırmak dağınıklığile ne olduğu belli olmıyan bir şekil aldı. Bugün ona uzaktan bakınca bu uzun kitabdan ancak yirmi otuz sahifelik birkaç parçayı belki nisyandan kurtarmak zahmetine değer diye düşünüyorum; geri kalanları yakmak, yok etmek isterdim. Bu son cümleyi yazarken kendi kendime: — Ya ötekiler? dedim, senden başkaları?.. Acaba onlar kendi kendilerinden, şu sekiz ay içinde yazdıklarından bugün memnun mudurlar?...

Buna ihtimal vermiyorum. Memleketin edebiyat, san'at, ilim ihtiyacı bir şahsiyete temessül etse de o zamanın azçok kabiliyet ashabı diye tanılanların karşısına dikilse ve: — Uzun yıllar bir iş görmenize mâni olan idareden şikâyet edip durdunuz. İşte birikmiş sermayenizi ortaya dökmek için önünüze sekiz aylık bir geniş saha açıldı. Bu müddet zarfında bana ne getirdiniz, ne verebildiniz?...» dese buna verilebilecek tek bir cevab vardır: Hiç...

Farzedilirdi ki o kadar uzun bir zaman içinde fırsat bekliyen kabiliyetler, biriktirilmiş sermayeler vardır, ve birdenbire sedlerini yıkan bir çağlıyan gibi etraf mebzul bir irfan ırmağına garkolacak, Babıali caddesi denen o türlü türlü garib talihlerin tecelligâhına siyasiyat ihtiraslarının çamur dalgaları yerine memleketin fakir ve sefil kütübhanesi için nihayet bir hayat gıdası gelecek denirdi. Heyhat!.. Bu sekiz ay içinde ne edebiyata, ne ilme ve fenne, ne de san'ata yarıyabilecek hiç, amma hiçbir eser hatırlamıyorum. Sanki o beklenen çağlıyana bedel mevcudiyeti farzolunan kabiliyetler bir su haznesiydi ki yıllarca, gizli gizli, şurada burada peyda olmuş çatlaklardan sıza sıza, olanca varını sarfetmiş, ve nihayet muslukları açılıverince belki üç beş damlacıktan sonra acınacak bir kuruluktan başka hayat eseri gösterememişti.

HALİD ZİYA UŞAKLIGİL

...ağın muziblikleri

Amerika petrola ambargo koyuyor

Böyle bir hareketin harbe sebeb olmasından korkuluyor

Nevyork 5 (Hususî) — Yeni bitaraflık kanunu projesi karşısında kongrede mahzurlar arttıkça, Amerika tarafından petrole ambargo konulması ihtimali uzaklaşmaktadır. Hükûmetin resmî vaziyeti, muhariblerle her türlü alış verişten imtina edilmesi merkezindedir. Fakat, kanunların, hali hazırdaki vaziyeti itibarile, M. Ruzvelt, petrole veya mutlak surette harb malzemesi mahiyetinde olmıyan diğer malzemeye ambargo vaz'ı salâhiyetini kendisinde görmemektedir.

İhracat tacirlerine kat'î bir memnuiyet yüklenmiş değildir. Yalnız, hükûmete karşı borclu olanlara, Cumhurreisinin tavsiyeleri aleyhine hareket etmenin mahzurlu olacağı anlatılmıştır. Esasen bu tehdid gene birkaç hafta evvel yapılmış, fakat bir daha tekrar edildiği işitilmemiştir. Meb'usan ve âyan meclislerine verilen daimî bitaraflık kanunu taraftarları, bu kanunun süratle tasdik edileceğini zannediyorlardı. Halbuki bu kanun her taraftan hücuma uğramıştır. Hatta, infirad taraftarlarının elebaşısı olan âyan azası Johnson bile, bu kanunun doğrudan doğruya harbe sebeb olacağını ileri sürerek hücumlara başlamıştır.

Meclis dış işleri encümeni, kanunu bugün heyeti umumiyeye tevdi edecekse de, haricî siyaset işlerinde mütaleasının alınması mutad olan âyanın fikri öğrenilmeden müzakereye başlanmıyacaktır.

Posta işlerinde halka kolaylık

Pullu zarflar ve kartpostallar bastırılıyor

İstanbul Posta ve Telgraf Başmüdürü Mazhar

Posta idaresi devlet varidatına büyük bir engel olan emanetçiler ve elden mektub taşıyanlarla kat'î bir mücadeleye girişmiştir. Bunun için zabıta ile anlaşarak muhtelif kimseler üzerinde araştırmalar yapılmış, birçok kimseler mahkemeye verilmişlerdir. Mahkemeye verilenler arasında İstanbuldan muhtelif kaza ve nahiyelere ve Trakyaya sefer yapan otobüs şoförleri de vardır.

Posta idaresi halkın mektublarını kolaylıkla ve her zaman verebilmesi için üzeri soğuk damga pullu zarflar satacaktır. Bu zarflarla posta kutularına mektub atılabilecektir. Şimdilik beş milyon lüks, on milyon da adî zarf bastırılacaktır.

Ortası zımbalı kartpostallar bastırılması da düşünülmektedir. Bunların bir kısmile mürsilin gönderdiği mektuba, diğer kısmile hiç para vermeden cevab gelebilecektir.

Romanya Türkleri

Bükreşte tam bir itilâf elde edildi

Bükreş 8 (A.A.) — Rador ajansı bildiriyor:

Başbakan Tataresko, evvelki gün ve dün Bükreşteki Türk elçisini kabul etmiştir. Öğrenildiğine göre, Romanya Türklerinin muhacereti hakkındaki konuşmalar, tam bir anlaşma ile neticelenmiştir. Türkiye elçisi, müzakerelerin neticesini hükûmetine bildirmek üzere yakında Ankaraya gidecektir.

09 Şubat 1936–Cumhuriyet ''Romanya Türkleri''

5 İkinci Teşrin 1934 - Hakimiyeti Milliye ''Gagauzlara Dair''

ULUS — SAYFA 3

YUMLAR

Hayei Etfal balosu perşembeye

Türk sınırlarından girecek olanların üzerlerindeki paralar

Posta ve telgrafta tayinler

Ordu mektubunun

Sağlık ve sosyal yardım

A ve B şahadetnameleri

Tekirdağı'na muhacir akını

Erbaa'da şehir işleri

Ankara halkevi

Kütüphane — Perşembeden başka her gün: saat 14 ten 20 ye kadar açıktır.
Jimnastik salonu — Cumadan başka her gün açıktır. Jimnastikhanede çalışanlar, programına bağlıdır.
Konser — Her pazar günü Riyaseti Cümhur filarmonik orkestrası tarafından: saat 20.30 da.
Çaylı dans — Her cuma: saat 17 den 20 ye kadar

Kiralık oda

Çocuk Sarayı caddesinde elverişli bir oda kiralıktır. İstiyenlerin Türk Maarif Cemiyeti merkez müdürü Hüseyin Akkoyun'a baş vurmaları. Telefon: 2182

8—3513

Gagavuzlar

Hıristiyan türkler

Ben birkaç yazımda "gagavuz„ları anlatacağım. Onlar bin yıldanberi oturdukları topraklarda hıristiyan olmalarına rağmen türkçe konuşuyorlar, en eski türk ata sözlerini söylüyorlar, türk türküleri çağırıyorlar ve türk oyunlarını oynuyorlar.

Bunlara dair gördüklerimi, duyduklarımı ve öğrendiklerimi yazmadan önce *hıristiyan türk* üzerinde duracağım.

Türk deyimi, milyonlarca insan gözünde müslüman deyimi ile bir anlamda kullanılmıştır.

Romanya'nın klasik tarih yazarı sayılan ve kendisini tarihinin başlangıcında büyük Timur'un torunlarından biri olarak gösteren Kandemir - Kantemir okurlarından, türkü, müslümanla karıştırmamalarını diliyor.

Biz herkesten önce türklere, türk deyiminin bir din ifade etmediğini, müslüman türkler olduğu gibi hem geçmişte hem şimdi puta tapan türkler, hıristiyan türkler ve yahudi türkler olduğunu söylemeliyiz.

Bugün soy adlarından, en koyu türk köklerinden geldikleri anlaşılan yüz binlerce insan, ancak dini ortodoks olduğundan ve dilini kaybettiğinden ötürü bizim topluluğumuzun dışında kaldılar ve başka ulusların arasına karıştılar.

Bu kaynaşmanın tarihini aydınlatmak, bugün Balkanlarda ve Tuna'nın yukarısında yaşıyan yüz binlerin ve milyonların geçmişini araştırmak demektir.

Doğu Roması imparatorluğunun sınırları içine giren türlü ulusların arasında siyasal birlik, din birliği ile elde edilirdi.

Hıristiyanlığı yaymak ve ortodoksluğu korumak işi, Bizansın bin yılını dolduran uğraşmaların en başında gelir. Sınırları içindeki her ulusu ortodoks kilisesi vasıtasiyle Bizansa bağlıyan bu siyasa sonuna kadar gevşemeden çalışmıştır.

Osmanlı hakanlığında birliğin temeli sünni islâmlıktı. Fakat osmanlılar, islâmlar arasında kızılbaşlığın, vehabiliğin ve sairenin yayılmasına karşı ne kadar sert savaşdılarsa, dini başka olanlara karşı o kadar gevşek davrandılar.

* * *

Doğu Roması imparatorluğu kurulduktan sonra elenlerin dili üçyüz yıl içi[illegible] imparatorluğun Romadan götürdüğü lâtinceyi yenerek kamuya yayılmıya başladı, Bizans topraklarında yaşıyan ibtidai ulusların, parlak geçmişi ve edebiyatı olan Elen diline kapılmaları gerekti.

Fakat geniş imparatorluğun birçok yanına yayılan bu dil, türk kümelerine yaklaşınca dik bir duvara, türk diline ve türk benliğine çarpıyordu. Türkler dillerini korumada ayak diriyorlardı. İçlerinden din değiştirenleri bile yeni dinin kitabını da kendi dillerine çevirttiler.

Osmanlı türkleri Rumelinde yayıldıklarında karşılarında ortodoks türkler bulmuşlardı. Bunların bir kısmı islâm olmuş, bir kısmı da hıristiyanlıkta kalmıştır. H[illegible]ıristiyanlıkta kalanların çoğu Balkanlıların kurtuluşları, aralarındaki ulusal sınırlarını genişletmek için hiç durmadan vuruşmaları, ulusal kiliselerin, mekteplerin ve çetelerin biribiriyle amansız - vahşice - boğuşmaları esnasında soylarını unutmuş ve bazıları da dillerini de büsbütün kaybetmişlerdir.

Fakat bunların içinde bütün bu hassıçlara karşı dayanmış ve hıristiyan olduğu halde anadilini korumuş olan gagavuzlar vardır.

Bugün, Bulgaristan'da, Romanya'da ve Rusya'nın Romanya'ya komşu sınırları üzerinde 220.000 — 250.000 arasında kestirilen bu hıristiyan türk varlığı yüzünü ve yüreğini Ankara'ya çevirmiş bulunuyor.

Naşit ULUĞ

3 İlkkanun 1934– Ulus ''Gagavuzlar Hristiyan Türkler''

6 İLKKANUN 1934 PERŞEMBE ULUS

Gagavuz Türkleri

Gagavuzlar üzerinde çalışan bilginlerin yazılarında en ziyade göze çarpan şey anadillerine büyük *sadakatlarıdır*.

Ne garibtir ki Anadolu'nun cenubunda çöl boyunda ve çöl içinde yaşıyan türkler, alış veriş ettikleri çöl uluslarına dillerini öğretemeyince, onların dilinde konuşmaya alışmış ve bazı oymaklar bu yüzden dillerini unutmuş olmalarına karşı, ana yurddan ayrılalı bir yüzyıldan fazla zaman geçtiği halde, bu hıristiyan türkler anadillerini inadla direne dire ne korumuşlardır.

Bu türklerin başka bir ulus tarafından yutulmamaları ve hele bulgarlaşmamaları için en çok emeği, 84 yaşında Çakır Mihal adlı bir keşiş harcamaktadır.

Öğütleri ve yazıları ile bunlara yabancıların sözlerine kapılmamalarını ve soylarını unutmamalarını anlatmaktadır.

Tipleri bakımından Deliorman türklerine pek çok benziyen, konuşuşları ufak tefek ayrılıklarla beraber Rumeli ağzının aynı olan Gagavuzlar, türk alfabesi çıkalıdanberi türkçe kitabları, haftalıkları ve gazeteleri satın almakta ve dikkatle okumaktadırlar.

Bu hıristiyan türkler, eskisiyle ölçülürse sayıları çok eksilmiş olmasına rağmen, usları, çalışkanlıkları ve güzel huyları ile sevgi ve bağlılığımıza değer bir varlıktır.

Gagavuzlar, Avrupa'nın bilim ve düzüm çalışmalarına karşı usal kayıtsız kalmamışlar ve her bölkede değerli adamlar yetiştirmişlerdir. En yoksul bir Gagavuz köyünde liseyi bitirmiş, birkaç gence rastlanır. Dört beş dil konuşan ve yazan delikanlılar, kızlar da çoktur. Hepsinde bir bilim sevgisi vardır. Hepsi türk soyunun konukseverlik, sözdururluk, yiğitlik ve alplık gibi büyük artıklığını saklamaktadırlar.

Yaşadıkları kasaba ve köylerin adlarının yüzde doksanı hâlâ türkçedir. Besarabya'daki gagavuz köylerinden bir takımının adları şunlardır:

ma, Kıpçak, Valkanea, Kırbalı, Çadır, Komrad, Kilyet, Aldır-Kazayak, Baburca, Haydar, Çaltay, Köpköy, Dizginee, Tomay, Çokmeydan, Karalık, Beşelma, Komgaz, Enikoy - Yeniköy - İç Dobriça'daki gagavuz köylerinin bir takımı:

Babadağı, Keltepe, Paşapınar, Paşakışla, Karadağ, Yenisala, İnayköy, Kasapköy, Kargalık, Kalınbucak, Çamurlu ve Koyunbaba.

Dobrica'daki gagavuz köylerinin bir takımlarının adları şunlardır:

Yılanlık, Durankulak, Karamanlı, Üçorman, Kalaycıderesi, Seyitahmet, Keramet, Sürtükköy, Kavarna, Gavursürtük, Şabla - Ayşabla, Kılıçköyü, Tatarsöğütçük...

N. ULUĞ

Resmimiz, dilerini büyük bir inanla bugüne kadar muhafaza etmiş olan gagavuz türklerinden, Beşelma köylü bir grupu gösteriyor. 84 yaşında Çakır Mihal adlı bir keşiş gagavuzların bulgarlaşmaması için elinden geleni yapmakta, eserler yazıp vâz ve nasihatlar etmektedir. Yazı arkadaşımız Kütahya saylavı Bay Naşid Uluğ bu yazısı ile gagavuz türkleri hakkında bizi aydınlatmaktadır.

İÇ DUY

Başbakanımız Edirneye gitti

Başbakanımız İsmet İnönü beraberinde Sıhhat Bakanı Refik ve Başbakanlık Hususi Kalem Müdürü Vedid ve Trakya saylavları olduğu halde Edirne'ye gitmek üzere dün akşamki trenle İstanbula gitmişlerdir.

Fırka Genel Kâtibi

Cümhuriyet Halk Fırkası Genel Kâtibi Bay Receb İstanbul Üniversitesinde ilk inkılab dersini vermek üzere dün akşam İstanbul'a gitmiştir.

Gönüllü mülkiyeli sanını alan büyüklerimiz

Mülkiyeliler dün geceki toplantılarında Bakanlar Heyeti ile Fırka Genel Kâtibi Bay Receb, grup reis vekili Tekirdağ saylavı Bey Cemil, denizli saylavı Bay Necib Ali'yi gönüllü mülkiyeli olarak kabul etmişlerdir. Mülkiyeliler geçen yıl Başbakan İsmet İnönü ile Meclis Başkanı Kâzım Özalp'ı da mülkiyeli olarak almışlardı.

Hukukçular toplanıyorlar

Hukuk Çıkışları Birliği üyeleri cuma günü saat on dörtte Ulusevinde bir fevkalade genel toplantı yapacaklardır. Çıkışlılar bu toplantılarında birbirleriyle tanışarak konuşacaklar ve on beş gün sonra yapacakları idare heyeti seçimi için esaslar kararlaştıracaklardır.

Arif Oruc

Bir zamandanberi Paris'te bulunan Arif Oruç ikinci teşrinin ilk haftasında Sofya'ya dönmüş, bulgar hükümetince bulgar tabiiyetine tekrar kabul edilmiştir. Kendisine bulgar hükümetince bir vazife verileceği haber alınmıştır.

T. D. T. C. tebliği

T. D. T. C. Umumi Kâtibliğinden:

"Türk dili „ bülteninin 8—9 sayıları bir arada olarak çıkmıştır. Bu sayıda ikinci türk dili kurultayının toplantılarında geçenler de basılmıştır. Altı gün süren kurultayda okunan söylevler, raporlar, konuşulan sözler bu sayıda toplanmaktadır.

Bunlardan başka, yeni umumî merkez heyetinin ilk çalışmaları, yeni folklor derlemesi için gönderilen programlar, yeni taramaların yollarını gösterir yazılarla örnekler, tarama dergisinin ulaması için yapılan program da bu sayıda yer bulmuştur.

12 formayı aşan bu basım iki sayı bir arada olarak sayılmıştır.

Dağıtım yeri İstanbulda Türk kitabcılık Limited şirketidir. Her kitab orada bulunur.

İki sayı bir arada olduğundan bu basımın değeri 60 kuruştur.

Abone olmak istiyenler, 10 sayı için üç lira göndererek abone yazılabilirler.

Gelecek sayıda bitecek abonelerini yenilemek istiyenler, eskiden abone olduklarını bildirerek Türk Kitabcılık şirketine yazarlarsa aboneleri yenilenecek."

6 İlkkanun 1934 –Ulus ''Gagavuz Türkleri''

ZAMAN — Eylûl 4

… kavrulurken

…emleket dahilinde …tertibat almalıyız

Vekâleti Avrupadan bir mütehassıs getirerek, İstanbulda bür enstitü açmış tatbikat için bir de vapur satın almıştı. Bunların hepsi teşekküre lâyık, değerli hizmetlerdir. Ancan asıl hastalığın tedavisi için lâzım olan en müessir ilâç değildir. Balığın daha fazla tutulması için alınacak tedbirler, balığın bolbol satılmasını temin ettikten sonra gelir.

Balık nakliyatı meselesini burada sadece bir misal olarak ele aldık. Memlekette hususî tertibatı olmayan nakil vasıtalarının mefkudiyeti dolayısiyle yetiştikleri mıntakalardan dışarıya çıkamayan daha ne kadar nefis mahsüller vardır. Mersin ve havalisi "şekerpare„ denilen bir cins kaysı yetiştirmektedir. Bu meyvalar alelâde deniz ve kara nakliyatına dayanamadığından dışarıya gönderilemeyor. İstanbuldan sarfınazar Mersine civar olan büyük şehirlerimizin ekserisi bu meyvayı henüz tatmamıştır. Frigorifik vagonlar ve buzlu dolapları olan vapurların bu lezzetli meyvaya memleket dahilinde birçok istihlâk pazarları bulacağı muhakkaktır. Bu misaller istenildiği kadar uzatılabilir.

Meyva sebze ve uzun nakliyata dayanamayan diğer mahsullerimizi zarara uğratmaksızın taşımak için lâzım olan tertibatın alınması zamanı çoktan gelip geçmiştir. İktısat ve Nafıa Vekâletlerimizin bu işe de icap eden ehemmiyeti vereceklerine eminiz. "Kendi yağiy e kavrulmak„ prensibini şimdi bütün memleketler kendilerine hedef edinmiştir. Bizim de en büyük iktısadî vazifelerimizden birisi mahsullerimizin memleket dahilinde istihlâkini arttırmak için lâzım olan tedbirleri almaktır.

İtalyada yün ithalâtını azaltmak için

Millî şuranın ham maddeler Encümenine verilmiş olan bir raporda yapak ithalâtını tahdit etmek için memlekette çok bol olan ham ipek kullanılması ileri sürülmektedir. Ham ipek yünle karıştırılınca gayet güzel kumaşlar dokunmaktadır. Böyle yapıldığı takdirde İtalyan iplik fabrikaları senede 9 milyon kilo ham ipek kullanacağından Avusturalya, Arjantin ve Cenubî Afrikadan yapılmakta olan yapak ithalâtı hayli azaltılacaktır.

Bulgaristan Türkleri ne halde?

Gagavuz akalliyeti Bulgar değil, Türktür!

Gagavuzlar hâlâ çok temiz Türkçe konuşurlar, bütün âdetleri ve giyinmeleri bizimkinin aynidir

Karilerimizden "Peremeci oğlu„ yazıyor:

28 / 8 / 1934 tarihli gazetenizde "İtalya, eski Avusturya imparatorluğunu ihyaya çalışıyor„ başlığı altında Sofya muhabirinizin bir yazısını basmıştınız ki makaleyi okuyunca bunun aslen Bulgarların "Slovo„ gazetesinden alındığı fakat muhabirinizin de bazı düşünceler kattığı anlaşılıyor. Bulgaristanlı olduğum için o eski Tuna vilâyetini, o bir zamanki Türk ellerini çok iyi tanır; Bulgarların olsun, Romenlerin olsun siyasi davalarının ne olduğunu bilirim. Binaenaleyh bu hususta benim de birkaç söz söylememe müsaade buyurmanızı dilerim.

Muhabiriniz, bu yazısında diyor ki: " Bulgarlar Besarabyada 300, 350 bin, Dobricede 200 bin Bulgar, Romenler de Bulgaristanda 50, 60 bin Romen akalliyeti olduğundan bahsederler. Bulgarlar, Romenlerin akalliyetler hukukuna riayet etmediklerini, Besarabya ve Dobricede olan Bulgarları temsil etmeğe, Romenleştirmeğe çalıştıklarını, kiliselerine, mekteplerine serbestlik vermediklerini her söz sırası geldikçe yana yakıla söylerler. Romenler ise, Besarabyada ve Dobricede Bulgar olmadığını, Bulgar diye iddia olunan adamların Bulgar değil, Gagavuz veya aslen Miziyanın ve Besarabyanın eski ahalisinin soylarından kalma hiristiyan ve binaenaleyh Romen sayılmağa daha lâyık adamlar olduklarını, binaenaleyh kendilerine şimdiye kadar mahrum kaldıkları Romen kültürü verilerek Romenleştirildiklerini söylerler.

Lâkin Bulgaristanın Vidin civarına vaktiyle yerleşmiş olan Romenler ile Balkanın cenup taraflarında gezginci bir halde yaşayan karakaçanları (bunların bir takımı lâtince kökünden çıkma bir dille konuştukları için Romenler bunları Romen sayarlar) ki 50,60 bin kişidirler - Bulgarlaştırılmakta olduklarını ve bu akalliyetin haklarına Bulgarların hiç riayet etmediklerini iddia ederler. „

Doğrusu, bu iki hükûmetin de iddiaları mübalâgalıdır. Çünkü ne Romanyada öyle (550) bin Bulgar ve ne de Bulgaristanda (60) bin Romen vardır. Hakikat olan Besarabya ve Dobricede (200) bin kadar Gagavuz vardır. Bunlar, vaktiyle İzzeddin Keykâves ile birlikte Osmanlı Türklerinden 130 sene evvel Midyeden Tuna ağzına kadar olan yerleri zaptederek oralarda bir hükûmet kurmuş olan Selçuk Türklerinin döküntüleridir ki orada kalanlar Bizanslılar tarafından bilâhare zorla hristiyan edilmişler. Osmanlılar buralarını zaptettikleri vakit onları burada bulmuşlar, fakat âdetleri olduğu üzere bunların dinlerine ilişmemişler, onlar da hıristiyan olarak kalmışlardır.

Gagavuzlar bugün açık ve temiz bir Türkçe konuşurlar, âdetleri, giyinmeleri tamamiyele Türk âdeti ve Türk giyinmesidir. 1828de Edirne muahedesi ile biten Türk - Rus harbinde Rusya hükûmeti bu Gagavuzlarla İslimye Balkanlarından pek çok Bulgarları kaldırarak o zaman bizim Bucak dediğimiz besarapyaya götürüp yerleştirmişti ki bunlardan Bulgarların çokları tekrar Türkiyeye dönmüşler, Gagavuzların pek çoğu ise orada kalmışlar, fakat dillerini, âdetleri Rus idarsinde de muhafaza etmişlerdir.

Şimdi Bulgarlar, bunların da Bulgar olduklarını iddiaya çalışıyorlar.

Dobrice ve Besarabiyada 150 bin kadarda Bulgar vardırki Besarabyada olanlar vaktiyle Ruslar tarafından götürülenlerden kalma, Dobricede olanlar ise sonunda oralara yerleşme adamlardır. Romenlerin Romen olduklarını iddia ettikleri karakaçanların Romenlikle hiç münasebetleri olmayıp Vidin kazasında 20 bin kadar Romen vardır. İki tarafın böyle üst perdeden konuşmaları, iki tarafında birbirlerinin topraklarında gözleri olmasındandır. Çünkü Bulgarlar, Tuna ağzına kadar bütün Dobriceyi Bulgar toprağı sayarlar, buralarını memleketlerine katmak isterler ve Tunanın solundaki Besarabya ya bile sahip olmağı kurarlar. Romenlerde Vidin sancağına göz koydukları gibi Rusçuk ve Varnayı da almak isterler.

İşte bu iki hükûmet ergeç birbirleri ile kozlarını paylaşacaklardır. Orası bizim işimiz değil, fakat akalliyetler hukukundan çok bahseden, her zaman yaygara eden Bulgar gazeteleri Bulgaristanda kalmış olan 800 bin Türkün çektiği ıstıraplardan niçin bahsetmiyorlar? İstanbul matbuatında, bilhassa Zvenovist'lerin Kimon Georgiyef hükûmetinin iktidar mevkiine geldiği 18-19 mayıs tarihindenberi Bulgaristan Türklerinin yer, yer uğradıkları zulûmlar yazılmaktadır. Bulgar gazeteleri eğer hakikaten hakkın ve adaletin koruyucusu iseler bu hususta niçin susuyorlar?

Evet, niçin o masum halkın lehinde birşey yazmıyorlar. Bulgaristan olduolalı Bulgarlardan bile vatanlarına ihanet edenler olduğu halde vatanlarına tamamile sadakat göstermiş, her türlü tazyiklere katlanmış olan o zavallıların çektiklerinden hiç bahsetmişler midir?

Bulgaristan hükûmetinin Ankara elçisi iken son günlerde Akvam Cemiyeti mümessilliğine tayin olunan "Antonof„ta Bulgarissan Türklerinin acınacak bir halde olduklarını ve isteristemez bu sadık unsurun, bazı azgın memurlar tarafından tazyiklere uğradığını tanıyor ki bu itiraf, oradaki ırk kardeşlerimizin belki bundan sonra biraz rahat soluyabileceklerine delâlet ettiği için, bizce şükranla yazılmağa lâyıktır.

Zaten muhterem Başvekilimiz İsmet Paşa Hazretlerinin İzmirde söylediği sözlerinde de bunu anladığımız için müsterihiz.

Umarız ki bugünkü Bulgar hükûmeti de Başvekil Paşanın bu siyasî nutuklarındaki mana inceliklerini anlayarak bundan sonra bari oradaki masum Türklere yan bakan memurları kemlerler ve iki hükûmetin anlaşmasını tehlikeye düşürebilecek olan kötü unsurların faaliyetine mani olurlar.

Fatih taraflarında valdesinin eski ahibbasından (Sadberk) isminde iyi bir Hanım vardı. Otomobile oranın adresini verdi. Sadberk H. akşam böyle geç vakit Melâhati elinde çantasiyle görünce hayretlerde kaldı. Fakat Melâhatin, valdesinin vefatından beri biraz fazla yüz bulduğunu, keyfine göre hareket ettiğini de bildiği cihetle yine böyle aklına birşey eserek geldiğine hükmetti. Fazla birşey sormadı. Melâhat ta kendine mahsus şirin ve tatlı edasiyle (Sadberk) Hanımın boynuna sarılarak:

— Ah teyzeciğim, başıma gelenleri sorma. Bu saatte misafirliğe gidilmez amma ben sizin evinizi de kendi evim gibi bildiğim için rahatsız ettim. Bu akşam bana birşey sormayın. Uzaktan geliyorum, çok yorgunum. Bana yalnız bir çorba verin. Bir de yatak lûtfedin. Yarın size herşeyi anlatırım.

Sadberk Hanım, Melâhatı, annesinin bütün ahibbası gibi pek severlerdi. Garip hallerini de biliyordu. Gülerek:

— Safalar geldin, hoş geldin, kızım. Akşam üstü beni rahatsız değil, bilâkis evime nur getirdin, neşe getirdin. Şimdi sana kendi elimle bir çorba pişireyim. Yatağını da yaptırayım cevabını verdi.

Sadberk Hanım derhal yatak odasına çıktı. Eski sandıklardan güzel sabun kokan sakız gibi beyaz yatak çarşaflarını çıkardı. Bu temiz ve beyaz örtüler, bu sabun kokan sakız gibi çarşaflar ancak eski Türk evlerinde, eski Türk Hanımlarında görülebilen şeylerdi. Melâhat vaktiyle annesinden de bu kadınlığı, bu temizliği gördüğü ve onun kıymetini hâlâ unutmadığı cihetle (Sadberk) Hanımın yatak çarşaflarına, temiz yatağına büyük bir zevkle bakıyor, annesinin zamanını hatırlayarak içinde büyük tahassür hisleri uyanıyordu.

Biraz sonra (Sadberk) Hanım, güzel bir çorba da hazırlamış olduğu halde geldi. Genç kızın yorgunluğuna, bundaki yeis alâimine bakarak büyük bir ıstırap geçirdiğini anlayan ihtiyar kadın bir şey sormamağı, Melâhati kendin haline bırakmağı tercih etti.

Genç kız yalnız kalınca soyunup yatağına girdi. Sabahtanberi devam eden yorgunluğa nazaran derhal uyuması iktiza ediyordu. Fakat herşeye rağmen tamamile sükûnet bulmıyan sinirleri gözünü bile kapamağa mani oluyordu.

Mütemadiyen bir akşam evvelindenberi ceryan etmiş olan vukuat aklına geliyor, gözünün önünden bir sinema şeridi gibi geçiyordu. Kâmranın kendisine hiyanetini, aleyhinde tertip etmek istediği tuzak hatırına geldikçe cidden tüyleri ürpermekte idi. Senelerdenberi bir kardeş, hattâ bir abla gibi sevdiği, kimseyi dinlemezken yalnız onu dinlediği, ondan nasihat aldığı, derdlerini anlattığı bu kadın nasıl kendisine bukadar düşman olabilirdi? Sonra ona karşı en ufak bir kusuru bile yoktu. Melâhat mağrur, hattâ biraz da kibirli bir kız olduğu için ekseri arkadaşlarına sert muamele eder, hele kız arkadaşlarına hiç ehemmiyet vermezdi. Yalnız Kâmranın hatırını fazla sayar.

Devamı var

4 Eylül 1934 –Zaman ''Gagavuz Akaliyeti Bulgar Değil Türktür''

5 İLKKANUN 1934 ÇARŞAMBA

ULUS

Gök - Oğuzlar - Gagavuzlar -

İÇ DUY

Çocuk Esirgeme Kurumu

Roma büyük elçimiz itimatnamesini verdi

İsviçre elçiliği

Patırtı çıkaran talebe

Kazanç vergisine tâbi olmıyacak baba ve kardeşler

Artırma ve eksiltme formülleri

Afyon'da müzik çalışmaları

Adana'da at sporları

Adana Halkevi mecmua çıkarıyor

Soyadı

NAŞİD ULUĞ

5 İlkkanun 1934 –Ulus ''Gök-Oğuzlar, Gagavuzlar''

ULUS SAYIFA 3

UMLAR

Sanat okulları Kültür Bakanlığına bağlanacak

Ankara üniversitesi açılıyor.

Muğla'nın yol işleri

Ulusal Birlik gazetesi kapatıldı.

Çocuk Bakımı hakkında dersler

Siirdte saylav seçme anıkları

İnebolu'da sosyal yardım işleri

Samsun'un ihracatı

Bolu kadınlarının sevinci

Gagavuz şarkıları, Gagavuzlar için bitikler.

Dost Romanya'nın öyle kasabaları vardır, ki sayısı yirmi beş bini geçen oturanı içinde yüzde doksanı öztürkçe konuşur, sokaklarında, pazarlarında ve dükkânlarında bir Trakya'nın konuşuyundan hemen ayırdedilemiyecek akdar tatlı öz dilinizi duyarsınız...

Bu dediğim yerler, Silistre, Tutrakan toprakları değildir. Orada kırk elli köy geçersiniz. Ahmed'den, Mehmed'den Fatma'dan Ayşe'den başka ad duymazsınız...

Anlatmak istediğim kasabalar da sizin dilinizle konuşan adamın adını sorduğunuz zaman, ya Dan, ya Mihal, ya Topen, ya kusursuz - kız ismi - gibi biribirine benzemiyen karşılık alırsınız.

Akşamın sessizliği köye çökerken, Gagavuz çobanın kavalını duyarsınız, bu, bir Anadolu sesidir... Gecenin serinliğinde iki katlı, temiz yapılı bir evin penceresinden uzun bir ses duyarsınız, bu türkü türk analarının yüzyıllardanberi dudaklarından düşürmedikleri türkülerden biridir.

Bir Gagavuz delikanlı, saatlerle yapıştığı sabanından bir az dinlenmek için bir ağacın altında dinlenirken, onun yanık sesini duyarsınız, bu da tam bir Anadolu şarkısıdır..

Yıllardanberi ancak romenleştirilmek, bolgarlaştırılmak, ruslaştırılmak ve yunanlaştırılmak için üzerinde işlenen bu yüz binler, Balkanlarda, Tuna boylarında, Besarabya dağlarında ve ovalarında dilimizle konuşmakta ve dilimizle haykırmaktadır.

Gagavuz köylerinde bugün hâlâ söylenen şarkılardan bir kaçını yazıyorum:

Gide gide usandım
Bir meşeye dayandım
Dayandım ninem, dayandım
Bir kız için al kanlara boyandım

Bir başka türkü:

Ben havada uçarken
Hileynen tuttun beni
Ben pahamı bilirken
Üç pula sattın beni

Köroğlu'ndan:

Dün akşam konuştum kana
Küçükten alışkındır gözlerim kana
Yetiş ayvaz yetiş, gitti namımız,
Yeşil çimen üstüne aktı kanımız.

Düğün şarkısı:

Çimenin çiçeği, göğün yıldızı,
Sütünden ayrılmış bir körpe kuzu.
Ananın babasının biricik kızı,
Karadır kaşları, gözleri kindi
Bu güzellik sana baktım mı indi?

Cenaze şarkısı:

Karşıki dağda bir yuva yaptım,
O yuva içinde yalnız yattım,
Çıktım da yollara baktım,
Belkim anam gelir diye..
Belkim babacığım gelir diye..
Baktım, ninem, babam bektim,
Gene yuvama girip te yattım.

Bir de yeni şarkılardan:

Demiryolu kızları,
Her üçü de peylidir.
Birincisi paralı,
İkincisi belâlı,
Üçüncüsü sevdalı,
Bize bir şey kalmadı.

Gagavuzlar için türkçede bir satır yazı yokken, rus bilginleri birçok yazılar yazmışlardır. Gagavuzların dillerine dair Moşkof ların bitikini, tanınmış türkolog Radlof, bütün türk uluslarının ağzından edebiyat örneklerini içine alan bitikleri arasına koymuş ve çıkarmıştır. Bu bütünün bitikler adı:

"Groben, der volkslitteratur

10 İlkkanun 1934 –Ulus ''Gagavuz Şarkıları, Gagavuzlar İçin Bitikler''

LUS

19. EYLÜL 1935 PERŞEMBE

Sovyetli konuklarımız Eskişehirdeki fabrikaları gezdiler ve İzmit'e gittiler. — Beşler komitesinin italyan - habeş anlaşmazlığı hakkındaki önergesini İtalya reddedecek. — Tarih kurulu etüdlerine Bergamada devam ediyor.

Adımız, andımızdır. Her yerde 5 kuruş

İtalya yeniden finansal tedbirler aldı

Ducenin beşler önergesini reddetmesi bekleniyor

On milyon İtalyan seferberliğe hazırlandı - Musolini Trablus sınırına asker yığıyor

Cenevre, 18 (A.A.) — Burada büyük bir sinirlilik vardır. Genel olarak sanıldığına göre, beşler komitesinin bu akşam iki taraf delegelerine bildirdiği önergeler Habeşistan tarafından kabul edilecekse de İtalya bunları reddedecektir. İtalyanlar Roma'da kabinenin cumartesi toplanacağını ileri sürerek cevab vermek için en aşağı üç günlük mühlet istemişlerdir. B. Laval Aloisi'den bizzat Roma'ya giderek Musolini nezdinde girişimde bulunmasını istemiştir. Aloisi'nin Roma'ya gidip gitmiyeceği henüz belli değildir.

Diğer taraftan Laval de cumartesi günü toplanacak olan fransız bakanlar kurulunda bulunmak üzere Paris'e gidecektir.

İtalya önergeyi reddedecek

Roma, 18 (A.A.) — Havas ajansının öğrendiğine göre yarı resmi italyan çevenleri bugünkü finansal tedbirleri italyanın doğu Afrikasındaki programının her halde tatbika dölenmiş olduğunun bir belgesi olarak görmektedirler. Beşler komitesi önergelerinin reddedileceğine kesin olarak bakılmaktadır.

Uluslar sosyetesi delegeleri

İtalyan cevabını bekliyerek bir takım yayıntılar dolaşmaktadır. Bunlara bakılırsa on milyon İtalyanın seferberliği yarın olacaktır.

(Sonu 2inci sayfada)

...EVİNDEN SONRA

...nyayı ... etmiyecek

...emin ve egemenlik ve özgenliğini ilân etmiş bir ulus.. yabancı memleketlerde bu hadisenin siyasal önemi anlaşılacak ve bu ulusa menfi düşünceler yükletilmiyecektir. „

(Sonu 6. ıncı sayfada)

Yoldan:

Romanyada türkçe ve türklük

Daha Köstence'ye ayak basar basmaz, oturduğum ilk açık gazinodan mağaza ve binalar üzerindeki tabela ve afişleri okumaya çalışırken rastladığım türkçe kelimelerle selamlaşıyordum: Şurada tütün, ötede çorab, beride çorba. Komratta tanıştığım bir romen lise direktörüne romen dilinde iki bin kadar türkçe söz bulunduğunu işittiğimi söyledim, "daha fazladır„ dedi. Latince, İslavca ve türkçenin bir potada kaynaşmasından meydana gelmiş olan bu dilin başka dillerden o kadar ayrı bir ahenk ve çeşniye sahib olması pek tabiîğdir.

Romanya'da da bir gün, bizde ve daha başka uluslarda olduğu gibi, bir dili arıtma hareketinin başlıyacağını hiç ummuyorum. Daç, türk, latin ve İslav melezi olan Romanlar, hangi kaynakları inkâr edecek oradan sızmış olan sözleri dillerinden çıkarmaya

(Sonu 2. inci sayfada)

Bükreş'de güzel Lafayet mağazaları

Almanya'dan bazı notlar

— 1 —

Bu asır kanadlı ve telsizdir

F. R. ATAY

Genç kız biletlerimi uzattı:

— Sofya'dan onu on geçe kalkacaksınız..

— Ne kadar eşya alabilirim?

— İstediğiniz kadar...

Belgrad ve Budapeşte'de yirmişer, Viyana'da öğle yemeği için elli dakika durduktan sonra, saat beşte Berlin'e varacağız. İstanbul'dan Sofya'ya kadar bir gece yarım gün kaybettim. Düşününüz, trenle zaman kaybetmekten bahsediyorum. Avrupa'da hava yolculuğunun ne kadar tabiîleştiğini bilseniz, bu sözüme dikkat bile etmezsiniz.

Üç motörlü Lufthansa uçağının rahat koltuklarından birine yerleştim. Benden başka 16 yolcu daha var. Ön taraftaki dört kişilik kamara cigara içenler için ayrılmıştır. Oturduğunuz koltuğu kısaltıp uzatabilirsiniz; sert inişlerde kendinizi bağlamanız için dirseklere bir de kemer konmuştur.

1913 de Bükreş üstünde dolaştığım Bleryo oyuncağını hatırlıyorum. Y e r 'den nasıl ümidsizce koptuğumu, ve bulutlar üstünden y e r 'e nasıl yüreğim yanarak baktığımı bugün itiraf edebilirim. Halbuki şimdi içimde hiç bir cesaret sevki duymuyorum. 21 yıl sonra teknik, havanın fırtınalarını, sislerini, uçurum ve yıldırımlarını yenerek üçüncü unsur'u da, deniz ve kara gibi, emri altına almıştır.

Biz kanat kuvvetinin ne olduğunu kendi boş havamıza bakarak ölçemeyiz. Balkan'aşırı memleketlerde hava yolları, demiryollarından daha sık örülmüştür. Büyük uçakların kamarasındaki yolcularda, Kadıköy vapurlarına, Pendik trenine veya Şişli tramvayına binenlerden pek başka türlü bir hal görmezsiniz. Hava dalgalarına alışmak, bizim lodos salgınlarına alışmaktan belki daha kolaydır.

Avrupa havasında sayısız gündelik seferler var. Her gün ajans telgraflarını okuyorsunuz. Ayda kaç kaza haberi aldığınızı hesab ediniz. Bu kazaların da çoğu rekor, tecrübe ve cambazlıktan ileri geliyor. Rekor, spor ve cambazlık işe karışınca, yelkensiz bir sandal bile tehlikeli bir alet olabilir.

Aradaki bütün nisbetleri unutmamakla beraber, insanlar benzin arabası yüzünden ne kadar kurban verdiklerini görüyoruz: Londra'da günde 7 ölümlü otomobil kazası olduğunu bildiren istatistikler, yedi yıldanberi Londra ile Paris arasında işliyen uçak postalarında, yalnız bir defa, o da hiç bir yolcunun burnu kanamıyarak, yere inmek vakası olduğunu kaydetmektedirler. Teknik, havada, dev adımlarla, ideal güvene yaklaşıyor.

Almanlar 1932 de 56 hava hattı üstünde 7,003,718 kilometre, 1933 de 58 hat üstünde 7,828,201 kilometre, 1934 de 64 hat üstünde 9,611,897 kilometre kanar yola yaptılar. Üç yılda 6 kaza olmuştur ve bunlardan yalnız ikisi ölümlüdür.

Yakın zamanlara kadar en büyük tehlike sisti: almanlar şimdi pilotlarını yeni bir telsiz cihazı ile istasyonlardan idare etmektedirler. Bu cihazları Tempelhof-

(Lütfen sayfayı çeviriniz)

19 Eylül 1935– Ulus ''Romanya'da Türkçe ve Türklük''

22 İlkkanun 1935 –Ulus ''Türk Gagauzlar''

SAYIFA 4 ULUS

Türk Gagauzlar

III

Üç Gagauz köylü genel meşhur kara kalpaklarile

YAŞAR NABİ

İçinde on bin Gagauzun oturduğu Komrat şehrinden bir m...

Yaban...

Mükâfa...

25 İlkkanun 1935– Ulus ''Türk Gagauzlar III''

26 İlkkanun 1935 –Ulus ''Türk Gagauzlar IV''

SAYIFA 4

ULUS

Türk Gagauzlar
V.

YAŞAR NABİ

Yabanc

27 İlkkanun 1935– Ulus ‘’Türk GagauzlarV’’

31 İlkkanun 1935 –Ulus ''Türk Gagauzlar- Tarihi deliller''

Türk Gagauzlar

Gagauz lehçesinin hususiyetleri

Kırmızı Zanbak

3 Sonkanun 1936 –Ulus ''Türk Gagauzlar, Gagauz Lehçesinin Hususiyetleri''

ULUS 7 AĞUSTOS 1936 CUMA

YABANCI GAZETELERDE OKUDUKLARIMIZ

…rupa git gide harbdan önceki halini alıyor

Gagauz türklerinin soylarına sadıklığı

Orta Asyadan balkanlara göçen ırklar arasında hiristiyanlığı kabul etmiş olan gagavuz ve gacallar'da bulunmaktadır. Asırlardanberi, hakimiyetleri altında bulundukları hükümetlerin bir türlü temsil ettiremedikleri bu iki ırk, bugün de âdetlerinden, dilinden ve sairesinden hiç bir şey kaybetmeden yaşamaktadırlar. Gagauzlar arasında (Kan su olmaz) diye maruf olan ata sözü, ırki safiklarını muhafaza hususunda onlara bir düstur olmuştur, denebilir.

İnsanlık tarihi, bize, zaruri ihtiyaçlarını karşılamak maksadiyle yeni ilkelere doğru ve devamlı akınları esnasında yollarında rastladıkları ayrı soydan toplulukları da birlikte alıp sürükliyen göçebe kavimlerden bahseder. Öyle ki, miktarlarının böyle böyle derece derece artışiyle bunlar önünde durulmaz bir kuvvet haline gelirler.

Fakat bu kuvvet uzun zaman devam etmiyor, ve, muayyen bir hedef gözeterek bir araya toplanmış olan insanlar, bu hedefe vardıktan sonra ve yahut beklenmedik bir mağlûbiyete uğrayınca çok geçmeden dağılıyorlar ve başka göçebe kavimlerle ittifak ederek gene aynı olan hedeflerine doğru ayrı bir yoldan yürüyorlardı. Bu kabiylelerde ne vatan, ne de millet fikri mevzuddu ve güdücü yüksek ideallere de sahib değillerdi.

Bununla beraber, sayıları az olan bazı küçük halk yığınları da vardı ki gıdalarını temin için ana yurdlarından ayrılmak mecburiyetinde kalınca yollarında ve yeni ülkelerinde rastladıkları diğer kavimleri, millî hislerini ve dillerini kaybetmeden, temsil ediyor ve kendilerine iltihak eden başka soydan insanlara kendi dillerini ve âdetlerini kabul ettirerek bunları kendi aralarında eritiyorlardı.

Bütün Oğuz, Peçenek, Kuman Sırgaz türkleri ve Balkanlara sonradan göçmüş olan daha birçokları bunlardandır. Oğuz soyundan kabiyleler, zamanlarına göre bir kültüre sahib insanlar olduklarını bıraktıkları canlı abidelerle isbat etmişlerdir.

Bunlar bugün bile Deliorman'da, Tuna ve Karadeniz kıyılarında Gacal ve Gagauz adları altında geniş sahalar işgal etmekte devam ediyorlar... "Peçenek", "Kumanşi" ve "Uzlar" gibi kasaba ve mahal isimleri bunların tarihi işlerine delâlet etmektedir.

Asırlar zarfında vukua gelen muhtelif evolüsyonlar ve tarihi hâdiseler neticesinde bu müşterek kütleden bir kısmı ayrılarak hiristiyanlığı kabul etmiş (Gagauzlar) diğer bir kısmı da Deliormanda müslümanlaşmıştır (Gacallar). Aynı soydan bir topluluğun böylece din ayrılığı yüzünden ikiye ayrılmalarına rağmen aralarında birlik, müşterek dilleri olan türkçe ve müşterek olan ananeve âdetleriyle bugüne kadar devam etmiştir.

Onları temsil etmek için önce Bizanslıların göstermiş oldukları gayretler neticesiz kalmıştır. Bunlara bahşedilen yüksek mevkiler ve mansablar (Anna Komnino'ya bakınız) yahut da aralarında yapılan dinî propagandalar bunları temsil etmeye muvaffak olamamıştır. Bizansda müstakil "Oğuz" alaylarının mevcud olduğu ve türklere karşı gönderildikleri zaman aynı ırktan oldukları için onlara iltihak ettikleri tarihi bir hakikattir. (Pl. Paparigopulo'ya bakınız).

Kumanlar gibi "Uz" lar da yalnız Bizans hükümetinde değil fakat Bulgaristanda da mühim rol oynamışlardır.

Malûmdur ki bulgar milleti damarlarına Kuman kanı alarak kuvvetlenmiştir. Terter, Kitimir, Balık, Kaloyan sülâlesi, büyük kumandan Mensotray ve daha birçokları türk oğuz ırkından Kumanlara mensubdular. Kıral Kuman olan Kaloyan, sadık müttefiki olan Kumanlarla birçok zaferler kazanıyordu. Kıral İkinci Terter'in ölümünden sonra Vidin despotu Şişman'ın oğlu Mihail intihab edilmişti.

Bizanslılar, bulgarlar ve ruslar tarafından temsil edilmek imkânları pek büyük olmasına rağmen millî benliklerini ısrarla muhafaza etmiş olan bu Oğuz türkleri Karvunya'da (Balçık) despot Balık'ın idaresi altında müstakil bir devlet kurmuştu. Balık'ın oğlu olan Dobriçoğlu adını Dobruca'ya vermiştir.

Osmanlı imparatorluğundan sonra bu Oğuz türkleri "Gacal" ve "Gagauz" namı altında iki ayrı birliğe ayrılmış ve yabancıların bütün gayretlerine rağmen kendilerini temsil edilmekten korumuşlardır.

Gagauzlar ve Gacallar, Osmanlı idaresi altında serbest bir hayat yaşıyor ve dilleri, âdetleri hususunda kimsenin tazyikine maruz bulunmuyorlardı. Gagauzların din bakımından tâbi oldukları rumlar, onları "türkçe konuşan rum-

7 Ağustos 1936 – Ulus '' Gagauz Türklerinin Soylarına Sadıklığı''

5 İKİNCİ TEŞRİN 1934 CUMA — HAKIMIYETI MILLIYE

Gagauzlara dair

Naşit Hakkı Beyer

Spor

Türkiyede atlı spor

Kulüp ve Sipahi Ocağı beraber çalışacaklar

Bugünkü top oyunu

HÜSEYIN HAMIK

Hakimiyeti Milliye'nin romanı: 5 — Tefrika: 130

İnsanlığın hali

Andre Marlo

5 İkinci Teşrin 1934 -Hakimiyeti Milliye ‘’Gagauzlara Dair’’